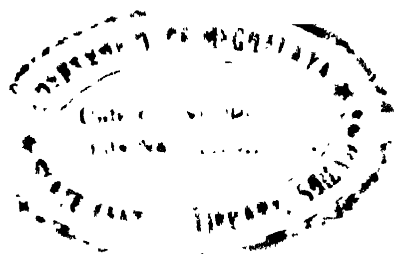
KI KHUBOR NA U DANIEL

Pastor : P. Ryntathiang

KI KHUBOR NA U DANIEL



Pastor P. Ryntathiang

KI KHUBOR NA U DANIEL

BYNTA - I

Rev. Prosper Ryntathiang

KYNTIEN LAMPHRANG

Kane lehse ka long ka sien kaba nyngkong ba phin ioh ia ka kynja kotpynshai ha ka jingıadei bad ka Kitab U Daniel ba la pynmih ha ka dur ka kot. Kane ka long tang ka jingpyrshang barit na ka bynta ka jingmyntoi jong ki nongpule jong ngi ha ka kyrdan kum ki 'riewpaitbah ki bym da don kano kano ka kyrdan jingnang jingtip babiang bad ki bymdon ruh ka lad ne por ban leit ia ki Skul Niam. U Nongthoh u la pynkhreh ia ka ha kata ka dur kaba u ngeit kan pynsuk ia ki nongpule, pynshai ia ki bynta bakham eh jong kane ka kitab bad pynsngewthuh ruh ia ka jingiadei ki jingiathuhlypa badon ha kane ka kitab bad ki jingjia jong kine ki por. Haba ki nongpule ki ioh kem bad sngewthuh ia ki jingmut badon ha kane ka kitab kan pynkhih ia ki mynsiem jong ki bad iarap ruh bad pynkhreh la ka jingim na ka bynta kine ki por bakut. La khmih lynti ruh ba ki khubor jong kane ka kitab kin kren khamtam sha ki khun samla jong kane kajuk ne pateng ban iohi ha u Daniel ba don U Blei Uba donbor ban pynieng ia ki ki jingshai wat hapdeng ka pateng bakynriang (Phil.2:12-15). Khatduh la khmih lynti ba ka nuksa jingim kum u Daniel, U Shadrak, U Meshak bad Abednego kan ai mynsiem ia ki samla bangeit ban long ki briew ba duwai namar ka jingduwai ka long u shabi sha ki kambah bad jingphylla baroh. La kane ka kot kan ym pynbiang lut ia ki jingangnud jong ki nongpule hynrei la shaniah kan pyndep ia ka jingthmu na ka bynta ba la pynmih ia ka. Ka burom ia U Trai!

Rev.P. Ryntathiang

Nongthoh

*****

Ka Jingsngewnguh

Ka jingsngewnguh bakyrpang ia i Kong Deigratia Nongrum Iba la type bad pynbeit da ka jingtrei shitom baroh ban pynlong ia kane ka jingthoh kaba lah ban shon ia ka.

KI JINGKDEW

BYNTA - I

KI KHUBOR NA U DANIEL

KA MAITPHANG

Kane kan long ka jingpuson jong ngi ia ki khubor na ka kitab U Daniel bad ngin puson ia ki lynnong kiba bud ter ter kawei hadien kawei pat. Lada ka dei ia ngi ban sngewthuh bniah ia kine ki por jong ngi, ngi dei ban puson bha ia ka kitab une u Prophet. Ki khubor jong kane ka kitab ki wan sha ngi ha ka dur ki pharshi (allegory), ki shnop (symbol), ki nuksa (types) bad ki jingjia. Ka long kaba donkam ia ngi ban pyrshang ban sngewthuh ia kine baroh khnang ba ngin ym duh ia ka khubor badonkam tam. Ka jinglah ban shemphang ia kine ki shnop ka shong shibun ha ka jingtip jong ngi ia ka Ktien U Blei. Ka Ktien U Blei hi ka pynshai ialade ha ki liang baroh.

LYNNONG - 1

U NONGTHOH

Ym don nongrim ba ngin pyrkhat da kumwei pat ba u nongthoh ia kane ka kitab dei hi u Daniel. Ia kane ka jingshisha la pynskhem da U Trai hi haba u sot na ka Kitab U Daniel ia uba u ong u long u Prophet (Mat.24:15). U Trai Jisu U long ka bor ba ha khlieh tam eh ban pynskhem ia ka Ktien jong U.

Ka long kaba shisha ba naduh ka por jong u Porphery u nong Syria la kynthoh bad la patar ia ka Kitab U Daniel da kiba bun ki riew niam tang namar ka jingartatien jong ki hi. Kane ka jingleh jong ki hi ka la jan sa ban pynduh ia ka jingshaniah jong kiba bun ki Khristan ha kane ka kitab. Pynban ka jingiaishah U Blei ia ka jingbieit u briew ka la ai ka lad ban pynshisha mynta lyngba ki jinglap (archaelogical findings) ba pura ba la ka Kitab U Daniel la thoh hi da u Daniel (sngewbha peit ia ka Kot "Daniel in the Critics Den" ba la thoh da u Mc Dowell). U Daniel u la thoh ia kane ka kitab ha ki artylli ki jait ktien ka Aramiak bad Hebru. Ia ki hynriew lynnong u la thoh da ka Aramaik, bad ia kiba sah pat da ka Hebru. La shem ruh ba ki don khyndiat khynsoit ki ktien Grik ha kane ka kitab. Kane kam long kaba eh namar ba ki kynhun Grik ki la ju seng shnong ha Palestain wat naduh ka por u Syiem Hesekiah, kumba shispah snem shuwa ban kha ia U Daniel.

KA POR HA KABA LA THOH

Kumba ka la don ka jingtuklar ia ka jingthikna jong u nongthoh ka la mih ruh ka jingartatien ia ka por ha kaba la thoh ia kane ka kitab. Kane ruh ka la kha na kata ka jingartatien ba u nongthoh u lah ban iohi lypa bniah bad thik thik ia ki jingjia kumba ki dei ban long bun spah snem shuwa ba kin jia. Namarba bun na ki riewniam ki la buh ia ka por thoh kumba ha ka 167 S.K. (Shuwa U Khrist) da uno re uno u Jiw khnang ban ai mynsiem ia ki Jiw kiba shah ha kata ka por ia ki jingpynshitom bein da u Patsha Epiphanes Antiokos IV (167-164 S.K.) jong ka Hima Syria. Hynrei ki sakhi na kane ka kitab kiba pyni ba u nongthoh u don ka jingtip babniah ia ki riti, ki dustur bad ki ain ki kanon ba synshar ia ki iing syiem jong kato ka por ka pynwai noh la katei ka rukom pyrkhat bad pynshisha ba u nongthoh u dei uba im hapoh katei hi ka por ba u batai la ki rukom jong ka por ba u im. Nalor kata ki jinglap jingshem lyngba ki jingwad ba bniah

(archaelogical research and findings) ki pynskhem ia kaei **ba ki** briew ba shisha jong U Blei ki la iai ban ba lathoh ia kane ka kitab kumba 600 S.K., kata, hamar ka por ba u Daniel u don ha Babilon bad ba la thoh ruh ia kane ka kitab ha Babilon.

U DANIEL

Ngim don shibun ka jingtip shaphang u Daniel lait nalor kaba la thoh ha ka kitab jong u hi. La iohi ia u da u Ezekiel kum u briew jong ka jingstad bad ka hok uba ia im ryngkat por bad u (Esek 14:14,20; 28:3). U Josephus u iathuh ba u long u briew uba don ka jingstad bad jingshemphang ha ki kynja jingtei bad kiwei kiwei ki jingtip jong ka saians; kumjuh ruh u nongthoh ia ki nongrim jong ka jingbatai ia ki jingphohsniew. Na ka kitab jong u hi ngi lah ban sngewthuh ba u dei na ka kynja iingsyiem ne napdeng ki bakhraw batri. Na ki jingjia ha ka jingim ngi lah ban sngewthuh ba u long u briew uba niewkor shibun ia ki nongrim ban ia la ka jingim jong u. Hapdeng ka pateng kaba pyut plak u bat ia la ka jinglong khuid. Ngi iohi ruh ia u kum u nongsynshar ba tbit eh ba la niew kor da ki syiem bad hima kiba mih ha ka por jong u ter shi ter. Ka rta jong u ka bteng naduh ki sngi u Nebukhadnesar haduh ha ki sngi u Syiem Seiros. Kane ka pynshisha ba ki hima ki lah ban mih bad jah noh hynrei u briew ba bat ia ka hok u iaisah (I Ioannis 2:17).

KA DUR JONG KA KITAB

Kaba phylla shaphang ka kitab u Daniel ka long ba u nongthoh wat la u dei u Prophet pynban um shym la pyndonkam wat tang shisien ruh ia ki kyntien ba shem ha kiwei pat ki prophet, "Kumne u ong U Trai". Ka daw jong kane ka long namar ba naduh kane ka por u Daniel, ki Israel bad Judah, namar ka pop jong ka jingmane bleithaw jong ki U TRAI u la iehnoh shipor ia ki ban pyndep ia kaei ba U la kren lyngba u Prophet Hosia "**phi phim long u paitlang jong nga, nga ruh ngam long U Blei jong phi (1:9).**" Ha ka Kitab u Daniel U Blei wat ia u paitlang um ong shuh u paitlang jong nga hynrei u ong ba ki long ki briew jong u Daniel (9:24). U Daniel u long u nongpynithuh ia kata ka por ba ngi khot "Ka lia jong ki Jentil" bad hapoh jong kane ka por ia u Jehoba la tip kum "U Blei jong ka bneng"

Ia ka Kitab u Daniel lah ban bynta ha ki khatar bynta kumba long ki lynnong (Ki don 12). Lynnong 1 ka history U Daniel, Lynnong 2 - U Nebukhatnesar bad ka jingphohsniew jong u, Lynnong 3 - Ka Durblei ksiar ha madan Dura, Lynnong 4 - Ka jingphohsniew u Nebukhatnesar ia u dieng uba khraw, Lynnong 5 - Ka jingsarong bad

jingkhyllem u Belshasar, Lynnong 6 - U Daralos, ka jingrai jong u bad ka krem ki sing, Lynnong 7 - Ka Jingithuhpaw u Daniel la ki saw ki jaitmrad, Lynnong 8 - Ka jingithuhpaw ia ki ar ki jaitmrad, Lynnong 9 - Ki Hynniewphew talew u Daniel, Lynnong 10 - U Daniel bad U Gabriel, Lynnong 11 - Ki Lai Hima Gris, Syria bad Ijipt. Lynnong 12 - Ka khubor ka jingmihpat bad kiwei.

LYNNONG - 2

KA KHUBOR BAKTHANG TAM

U BLEI UM JU BAKLA

Ka kitab U Daniel ka la sdang da kaba iathuh ia ka snem ha kaba ka apot basniew ia ka hima Judah ka la jia, haba la lute ia ka iing U Blei bad la ialam mraw ia u syiem bad ia ki briew jong ka sha Babilon. Kane ong U Daniel ka la jia "Ha ka snem ka balai ka jingsynshar jong u Jehoiakim...." (1:1) haba u Nebukhadnesar u syiem Babilon u la wan ker kut ia ka nongbah Jerusalem.

Kane ka dkhot ka la pynmih bun ki jingartatien shaphang ka por jong ka kitab u Daniel bad kumjuh ia une u nongthoh hi ruh. Ki stad pyrkhat kim sngew shuh ba ki lah ban pyniahap ia ka jingong u Daniel "....ka snem ka balai ka jingsynshar jong u Jehoiakim ....." bad ka jingong u Jeremiah "Ka snem kaba saw" (25:6; 46:2) bad namar ka jingbymlah ban wad bniah ia kiei kiei baroh ki la ryngkoh sha kaba kut da kaba ong ba u nongthoh ia kane ka kitab u bakla namar ba u thoh ia ka tad haduh kumba 167 S.K. Hynrei ka jingwad babniah da ki riewstad ia ki riti ki dustur jong ki jaitbynriew ka pyni shai ba ym don kano kano ruh ka jingbakla ha u Daniel ia kaei ba u la thoh pynban ka pynshisha ia ka jingtip ba bniah jong u ia ka dustur khein snem jong ki nong Babilon kat kum kata ka por. Katba u Jeremiah u thoh ia ka jingkhein na ka rukom khein snem ki briew jong u ki Hebru ne Israel, u Daniel pat u thoh na ka rukom khein por ne snem jong ki nong Babilon. Shaphang kane u Mc Dowell ha ka kot jong u shaphang u Daniel u la sot na ki jingthoh u J.D.Wilson, u nonghikai history uba la thoh kumne : "...... kam don kano kano ruh ka jingdonkam ban mut ba don ka jingbakla. Ha ka kot Tarik ki nong Babilon ka snem ka sdang ha ka pyrem. Ha Judah pat ka snem ka sdang ha ka synrai. Ka snem ba lai ha ki nong Babilon ka la lah tam lypa kumba hynriew bnai ia ka snem basaw jong ki nong Judah. Kajuh ka snem, ka lah ban long ka snem balai bad basaw, kat kum

ka rukom khein ia kaba la pyndonkam" (Josh Mc Dowell - Daniel in the Critics Den page 52). Ym tang ba kane ka pynshisha ba dei u Daniel uba la thoh ia kane ka Kitab hynrei ba u lathoh ruh ia ka ha Babilon kumba 600 S.K.

KA POP KA DON LA KA NONG

Ngin ym klet ban phaipat sha kawei pat ka liang ba kham kongsan jong kine ki dkhot sdang u Daniel namar ha ki ka don ka khubor ban ai jinghikai ia ngi : "Te kine kiei kiei baroh ki la jia ha ki kum ki dak; la thoh te ia ki ban long ka jingsneng ia ngi, ha kiba la jia ki jingkut jong ki rta" (I Korin 10:11).

Ka khubor ba pynsngewsih eh na kane ka bynta ka long ba ka pynshisha ia ka jingtrei kam jong kawei ka ain tynrai ".....to tip skhem ruh ba ka pop jong phi kan lap ia phi" (Jingkhein 32:23). Naduh ki sngi U Sylem Hesekiah, u Prophet Isaiah u la maham lypa ia ka jingwan lap jong kaba kum kane ka apot (Isaiah 39:1-7) haba u syiem Babilon un hiar thma bad lute ia ka nongbah bad ialam mraw ia ki briew ka ri. Naduh kine ki por ki briew ka Judah ki la nang hiar ha ka jinglong mynsiem bad ka akor long briew. Ki la hiar shaduh kata ka pud ban pynlakhleh lang ia la ka jingngeit bad ki blei thala jong ki jaitbynriew ba sawdong jong ki (II Syiem 18:4). Kat kum kane ka jingthoh dei u Hesekiah uba la pynduh ia kita baroh. Dei kane ka kam u Hesekaiah kaba la ai jingshngain ia ka ri Judah (II Syiem 18:1-8). Hynrei kane ka jingbha U TRAI ka la lah ban neh tang ha ki sngi u syiem Hesekaiah hi. Hadien ka jingkhlad jong u shen ki briew ka Judah ki la phaidien na U Blei baim bad u Menasseh u syiem ha ka jaka u Hesekaiah u la leh ia kaba sniew tam kat ban pynkhih bitar ia U TRAI ban pynduh noh ia ki briew na ka ri. Shaphang jong u la thoh kumne : "....Bad u la pynlaid ia la u khun lyngba ka ding, u la khan ia ki por, bad u la kren byrtong, bad u la leit ha kita kiba kren blei, bad ha kita kiba kren byrtong : U la leh kaba sniew shibun ha khmat U TRAI, ban pynkwah ia u ban bitar. Bad u la pynieng ruh ia ka durblei ka Asherah, kaba u la thmu...." (Pule II Ki Syiem 21:1-9) U Manasseh u la leit jngai katta katta kat haduh ba "u la pynmih ruh shikatdei ka snam baluilui, haduh ba u la pynshlei ia ka Jerusalem na ka dong sha ka dong...." (II Syiem 21:16). Dei ha kane ka por ruh ba ka khana pateng ki Jiw ka ong ba u Isaiah u la shah pynlap da kaba ot da ka kurat (Hebru 11:37). Ki jingsniew jong ki kam u Manasseh ki la long kiba khraw katba ki rai syndon ia ka lawei ki Judah ha kata ka por (II Syiem 21:10-14). Wat ka kam pynim thymmai (reformation) u Josiah

hadien jong u kam lah shuh ban pynsangeh ia ka jingbitar U Blei (II Syiem 22:1-20). U Jeremaiah kum u prophet ba khatduh jong U Blei shuwa ka jingshah ring mraw u la ieng triang kum u paia nar bad ki kynroh mong (Jer 1:18) ban pynphai pat ia la ka pateng sha U Blei baim bad bashisha hynrei namar ba ka khuri ka pop ka la shlei ka jingbishar bahok jong U Blei ka dei ban hap ha ka pateng bynriew bym kylla kabamut.

KUMNO SHAPHANG JONG NGI ?

Ha kaba bishar bniah ia la ka jong ka pateng bad ki sngi jong kine ki syiem Judah bad Israel nga iohi ba ngim don shibun ka jingiapher. Dei kane ruh kaba pynsngew sih eh ia une u nongthoh. Kum ki khristan ngi don ha ka jinglong ba phaidien, ngi la iaid jingai ha ka jingmane dur blei thala, ha ka dur ki riewkhuid bad ki riewlap, ngi la iaid jngai ha ka khan por, ha ka byrtong bad ka kren shwar. Ngi lyndet ia U Blei u baim bad ngi pyrshah ia U Mynsiem Bakhuid jong U. Ngi la kham niewkor ia ka dur niam bad lyndet nadong shadong ia ka bor U Blei (II Timothy 3:5). U Jisu u ong ba ngi mane thala ia U Blei haba ngi pynkyntiew ia ki rukom pateng pateng bad ia ki dustur (culture) ki jaitbynriew (Mat 15:1-4). Don ka jingma ia kane ka pateng khristan namar U TRAI U Ong, "....U Mynsiem jong nga Um ym ialeh bad u briew junom, namar ba u hi u long ka doh..." (Jen 6:3). Haba U Blei u la iehnoh ia ngi, ka long kaba eh ba ngin sah kum ka jaitbynriew. Ngi lah ban shu jah lyngain ha kine ki lum lada ngi eh rang ha la ka jingbymkylla kabamut. Wat mutdur ba tang ka nam khristam ne jinglong dkhot ha ka balang khristan kan lah ban pyllait im ia ngi. Em! Wat ki kolshor ba ngi mut kin pynsah ia ngi pynban kin pynshisha ha kata ka por ba ki long tang ki jingshanlah thala. Ka dawai ia kane ka pateng ka long tang kane :

"Lada ki briew jong nga, ia kiba ia khot da ka kyrteng jong nga, kin pynrit lalade, bad kin duwai, bad kin phai noh na ki lynti bymman jong ki, kumta te ngan sngew ia ki na bneng, bad ngan map ia ki pop jong ki, bad ngan pynkhiah ia ka ri jong ki" (II Khronikl 7:14).

LYNNONG - 3

KA NONG JONG KA JINGIAINEH

DANIEL 1 : 3 - 21

KA JINGJIED LEM BAD KA JINGTHMU

Ka dkhot 3 haduh 7 jong ka lynnong 1 ka iathuh ia ngi ia ka hukum u Sylem Nebukhatnesar ban jied ia ki samla ba kynsai napdeng kito ba la ring mraw na Israel. Ha ka dkhot 4 u pyni ruh ia ki rukom jingbit ba kine ki samla ki dei ban don. Ka jingthmu jong kane ka long ban hikai ia ki ha ka jingstad bad ktien ki Khaldi ba u sylem u lah ban pyndonkam ia ki (pule dkhot 3-4). U Aspenas u rangbah lunok uba la trei ia kane ka kam ban jied u la shem ia u Daniel, u Hananiah, u Mishael bad U Asariah napdeng kiba bun bad u la ai kyrteng thymmai ruh ia ki. U Daniel u kylla long u Belteshasar, U Hananiah u kylla long u Shadrak, U Mishael u kylla long u Meshak bad u Asariah u kylla long Abednego (Dk.7)

Kane ka jingshah jied kaba u Daniel bad ki lok jong u ki la shah jied la ka long ka bakhraw pynban ka long ruh kaba eh bad ma. Ka long beit beit kaba bret ia ki ha ka shlem ka jingtynjuh kaba lah ban pynlong ia ki ki riewkhuid ne ki bymman. Kynmaw ba ki hap ban pule ha ka skul ki Khaldi. Ka la jia kumjuh kumba ka la jia ia Moses bun spah snem shuwa ia kane ka por haba la pynnang ia u "ha ka jingstad ki Ijipt baroh" (Ki Kam.7:22). Kine ki Khaldi ha ka por u Daniel ki long ka kynhun ki "Lyngdoh niam" kiba long ki nongri-nongsumar bad nonghikai ia ka jingnang jingstad ha Babilon. Kane ka jingstad ki Khaldi ka kynthup ia ka ktien ba la pyndonkam ha ka synshar khadar bad ia ki tnat jingtip bapher bapher kum ka histori, ka jingkhein, ka jingstad shaphang ki met bneng, ka peit khlur, ka kam rep kam riang, ka jingstad ha ka tei jingtei bad kiwei kiwei de (Pinchu in International Standard Encyclopedia)

Ki lunok pat ki long ka kynhuñ ki rang kynsai ba la pyntbit ia ka

jingshakri ha ka ling syiem kumba long u Innukh na Ethopia hapoh ka kam kynshew pisa tyngka (Treasury Officer) jong ka Syiem Kandasi (Ki Kam 8:26-39). Kaei kaba jia ia u Daniel bad ki lok jong u ka long ka jingpyndep ia kata ba U Trai u la kren lyngba u Isaiah haba la sneng ia ka jinglehbiejt u Hesekiah. "Ha khmih, ki sngi ki wan ba kiei kiei baroh badon ha ka iing jong me, bad ia kita baroh ba ki kpa jong me ki la kynshew haduh kane ka sngi, yn sa rong noh sha Babilon.... Bad ia ki khun shynrang jong me ki ban mih na me, kiba men pynkha kin shim noh; te kin long ki Innukh ha ka iing paki u syiem Babilon" (Isaiah 39:6-7).

KYNTAIT IA KA BAM SYIEM

Ym tang ba u Syiem Babilon u hukum ban pynnang pynstad ia kine ki samla hynrei u da la mang ruh ia ka jingbam ba kyrpang na ka ling syiem na ka bynta jong ki. "Bad u syiem u la buh ka bynta ba ha la ka sngi ia ki na ka jingbam syiem, bad na ka wain kaba u dih, bad ba yn bsa ia ki lai snem, ba ha kaba kut kita ruh ki lah ban leng ha khmat u syiem" (1:5). Kane ka jingbam ba la mang kyrpang na ka iing syiem ka long ia kaba la ainguh shuwa sha ki blei jong u syiem Babilon bad ka long ia kaba la siew kyrpang na ka jingkynshew u syiem. Ka jingthmu jong kane ka long ban pynlong ia kine ki samla ki babit ha ka met ka phad bad ha ka bor jingmut jingpyrkhat jong ki.

KA POR JONG KA JINGPYNTBIT

Kawei na ki mat ba ngim dei ban klet ne lyndet ha kane ka dkhot (5) ka long ka por jong ka jingpyntbit ia kaba labuh na ka bynta kine ki samla ba la jied. Kat kum kane ka dkhot ka paw shai ba lai snem ka long lypa ka por bad "ba ha kaba kut kita ruh ki lah ban leng ha khmat u syiem". Kam long kaba donkam kyrkieh ban rung noh sha ka jingshakri (ministry) haba ngi iohsngew ia ka jingkhot U Blei, hynrei ngi dei ban wad kyrkieh ia ka jingpyntbit ia ngi sha kata ka kam ba la khot. Lai snem shiteng ki synran u Jisu ki la pynlut por bad U.

KA JINGIENG SKHEM U DANIEL

"Hynrei U Daniel u la thmu (skhem) ha la ka dohnud ba un ym pyntngit ia lade da ka jingbam syiem...: (8)

Ka long ka jingiohi kaba shai ha u Daniel bad ki lok jong u ba kine

ki jingbam ba la mang kyrpang da u Syiem ki lah long shuwa ka jingknia ainguh ha ki blei ki nong Babilon. Ha ka ri nongwei bad ha ka kyrdan mraw hynrei ba la shah jied kyrpang da u syiem, wat la ka long hapdeng ka jingma ba khraw ia la ka jingim, U Daniel bad ki lok jong u ki nud la ka nud ban kyntait ia ka jingbam kaba lah ban pyntngit ia ki hakhmat U Blei. Nalor kata, ka lah eh ruh ban long ba ki jingbam ki long ia ki ba la pynkhreh na ki jaitmrad bymkhuid (Lebitikos 11:4-20). Kum ki khristan hapoh ka jutang jingaiei ngi don kine ban kyndiah ia kaba la hukum da ki apostol bad ba la pynskhem da u Mynsiem Bakhuid. Na ka "jingbittngit ki bleithaw, bad na kaba klim, bad na kaba la khyrwait, bad na ka snam de" (Ki Kam 15:14-29). Ki samla khristan jong kane ka juk ki dei ban shim jinghikai bha na kane ka nuksa. Ka jingiengskhem u Daniel ka la pynkhih ia ka dohnud U Blei ban ktah ia ka dohnud u Melsar "u rangbah ki iunukh" ban sngap ia ka jingkyrpad u Daniel (9). Khnang ban pyllait ia U Melsar na ka jingsheptieng ba u don ioh u syiem "un iohi ba ki khmat jong phi ki kham sniew ban ia kita ki samla kiba ia biang ka rta bad phi ? Kumta phin pynrem ia ka khlieh jong nga ha khmat u syiem (10) U Daniel u la tyrwa ia u Melsar ban tynjuh ia ki shiphew sngi da kaba ai tang u ri bad ka um bad haba u la iohi ia ka jingmih nangta un sa shim la ka jingrai (11-14). Haba U Melsar u la tynjuh ia kine ki samla shiphew sngi u la shem ba "ki khmat jong ki ki la paw kham itynnad bad ki la kham sngaid, ban ia kita ki samla baroh kiba la bam na ka jingbam u syiem" (15). Naduh nangne u Melsar u la sngew shlur ban bteng ia kane ka rukom bam na ka bynta kine ki samla. Ka jingshah jingit kam ju pynsniewdur iano iano hynrei ka ai bor pynban ia u briew ha ki jingialeh (Is.58:6- 14). Namar ka por baslem u Daniel um shym leit ia ka jingshah jingit ba pura hynrei ba shiteng shi liang, u bam tang u ri bad dih tang ka um. Ka khambha kaba shah jingit ban ia kaba pyntngit ialade.

Ka jingmih jong kaba kum kane ka jingieng skhem ka long ym tang ba ka pynbha ia ka jinglong ka met jong kine ki samla haba la pynmih ha khmat u syiem hynrei "te hapdeng jong ki baroh ym shym la shem uwei ruh kum u Daniel, U Hananiah, U Mishael, bad U Asariah ; namar kata ki la ieng ha khmat u syiem. Bad ba ka jingstad bad ka jingshemphang baroh, shaphang kiba u syiem u la kylli ia ki, u la shem ba ki la kham nang shiphew shah ban ia ki riewstad bad ki nonglehbyrtong baroh kiba ha ka hima jong u baroh" (17-20). Ka dkhot 17 ka iathuh ia ngi ba namar ka jingiaineh kine ki samla "U Blei u la ai ha ki ka jingtip bad ka buit ha ka jingnang bad ka jingstad baroh." Ka dkhot 21 pat ka pyni ba ka jingslem ka 'rta ka shong ha ka jinglong baiaineh ha U Blei". Te U Daniel u la sah haduh ka snem ka ba nyngkong u syiem Seiros".

Ka Jingkoit jingkhiah, ka kyrdan bad ka burom ka ap ia ki samla kiba ieit bad iaineh bad U TRAI JISU (Pule Rom.8:28-30; 35-39, I Korin 15:58; Jingpynpaw 3:12; 2:26-27). Ha kaba pule ia kane ka lynnong ngin ym klet ia ka jingrwai kaba ong :

"Nud ban long U Daniel
Nud ban ieng marwei;
Nud ban bat jingthmu baskhem
Nud kumta ban trei"

LYNNONG - 4

KA JINGPHOHSNIEW U NEBUKHADNESAR

DANIEL 2:1-49

KA MIET DUH THIAH

Ka dkhot jong kane ka lynnong ka pule kumne : "Te ha ka snem ka baar ka jingsynshar U Nebukhadnesar, U Nebukhadnessar u la phohsniew ki jingphohsniew; bad la pynkhuslai ia ka mynsiem jong u, bad ka jingiohthiah jong u ka la duh noh na u." (2:1). Ka mat ba nyngkong kaba dei ban ring ia ka jingmut jong ngi ka long ka snem jingsynshar u Nebukhadnesar. Khlem da kren shibun kiei kiei ba dei ban ong, ngi lah ban shu shim lyngkot ia kane ka snem jingsynshar u Nebukhadnesar ba ka long ka snem jong ka jingsynshar bapura jong u hi hadien ka jingiap u kpa jong u. Lym kumta kan long kaba eh ia ngi ban pynshai ia ka por jong ka jingpyntbit ia ki lai ki samla Hebru kaba shim haduh lai snem (Daniel 1:5). Kane ka nongrim ka pyniabiang bad iahap ia kine ki jingkhein snem ba la ai ha kine ki ar ki lynnong.

Dei ha kaba kum kane ka snem jong ka jingsynshar ba pura jong u, haba u la don ha ka pud jong ka jingkit khlieh hi nadong hadong ba U Blei bakhrawbor baroh u la kren ha u lyngba ka jingphohsniew. Kane ka jingphohsniew ruh ka iadei bad ka Programme trei kam U Blei ka ban sdang naduh kata ka por bad bteng haduh ka jingwan arsien U Trai Jisu. Ia kane ka por la tip kum ka lia Ki Jentil. Ka jingmaian jong kane ka jingphohsniew ka long ba ka la jah noh na ka jingkynmaw u Syiem bad ka la pynduh thiah ruh ia u. Ha ka

jingmaian jong ki jinglong ka kam u Nebukhadnesar u sngewthuh ba kane ka jingphohsniew ka don ka jingmut bakhraw katta katta. Ka jingjah noh jong kane ka jingphohsniew na ka jingkynmaw u syiem ka don la ka jong ka daw. Ia U Blei jong u Daniel yn pynithuh.

KA HUKUM U SYIEM

Ki Syiem jong ki por hyndai ki long barobor ki briew kiba leh donbor shibun eh. Kum kane ruh ka la jia ha ka jingim une u syiem haba la jah noh ka jingphohsniew na ka khlieh jong u. Ha ka jingpisa mynsiem bad lyng-ah jingmut ban tip pat ia kaei ba u la phohsniew bad ban sngewthuh aiu ka thew "...u la hukum ban khot ia ki riewstad, bad ki nongleh byrtong, bad ki nongkhein ksuid, bad ki Khaldi ban iathuh ha u syiem ia ki jingphohsniew jong u. Kumta ki la wan hapoh bad ki la ieng ha khmat u syiem" (2:2)

Ha kane ka hukum ba u syiem u la phah ia u Daniel bad ki lok jong u ym shym la kynthup bad kim tip eiei wat ia kaba jia. Hangne ngi iohi ia ka lynti bastad U Blei kumno ban pynpaw lyngkrang ia ka jingbymshisha jong kiwei pat ki blei, kynthup ia ki blei jong u syiem. Baroh kaba kine ki riewstad ki lah ban leh ka long tang ban pan na u syiem ban iathuh ha ki ia ka jingphohsniew bad ai por ia ki ban batai ia ka jingmut (dkt 4,7). Ha khmat ka jingshisha ba ki tip ba ka jingphohsniew ka la duh noh na u syiem ki dang ia ban ia u syiem ban iathuh ia ka. Kane ka jingleh jong ki ka thad lyngkrang ia ka jinglong bashukor jong ki bad ka nia u syiem ka kham ieng haba u ong ha ki lada kim lah ban iathuh ha u ia ka jingphohsniew kin ym lah hi ruh ban ai ia ka jingbatai (dkt 9). Namarkata, ha kane ka jingpyrshang jong ki ban shu pynlut ia ka por u syiem, bad ban shu kren ki ktien lamler, don tang kawei ka hukum bad kata ka long ban pynduh noh ia ki riewstad ka Babilon baroh (10-13). Wat la ia u Daniel bad ki lok jong u ym shym pat la ai ka lad hynrei la kynthup lang ha kata ka rai iap (13).

Kane ka jingjia ka la plie ia u Daniel ban ieng ha khmat u syiem ban ai lad ia u ba un iathuh ha u ia ka jingphohsniew bad ia ka jingbatai (14-16).

LYNGBA KI JINGDUWAI

Kumba ka jingong ka iaid ba ka jingduwai ka pynkylla ia kiei kiei

baroh, kumjuh ruh kawei pat ka ain ka iatreilang hangta ba ym don ka bymlah bad u briew uba duwai minot (Jakob 5:16-18). U Daniel ha kaba kum kane ka por ba triem u la rung sha ki jingduwai bajur bad ki lok jong u (16-18). Ka jingshai bad jubab na u Blei baim Uba la ai ia ka jingphohsniew ha u syiem ka la wan bad ka la pynlong ia u Daniel ban ai ka jingnguh ia U Blei (19-23). Wat ju niew kai ia ka bor jong ka jingduwai namar ha ki por ba eh jong phi, dei tang kane ka ban long ka lad jingiarap jong phi. Ka jingiengskhem u Daniel ka la ri pynim ym tang ia u Daniel bad ki lok jong u hynrei wat ia baroh ki riewstad jong ka Babilon (24). Kynmaw ba ka jingieng skhem jong phi ka long ka lad ban pynim ia ki babun.

Haba la ialam kyrkieh da u Ariok ia u Daniel hakhmat u syiem, bad haba u syiem u la pynthikna bha ba u Daniel u lah ban batai ia kane ka jingeh, u la ioh kein ka kabu ban sakhi ia U Blei Uba im jong u ba u syiem un tip (24-28). Ki lynti U Blei barobor ki long kiba phylla eh, ym don ba lah ban shemphang. Lyngba ka them ka syrngiew ka jingiap u wan rah ia ka jingshai (Rom.11.33). Hato kam long kaba myntoi ban ieng skhem ? Kynmaw ba wei briew phi lah ban pynkylla ia ka ain tang lada phi ieng skhem (24).

KA JINGBATAI U DANIEL

Ka long kaba shai ha u Daniel ba ha kane ka por u syiem u la ioh ia kane ka jingphohsniew ka long ka por ha kaba ka jingmut jingpyrkhat jong u ka dang duriap bha ban puson aiu kan jia ha ki por ki ban dang wan. Lehse ka jingmut jong u ka dang khuslai shaphang la ka hima ba kan neh slem ne em. U riew khraw kum u Nebukhadnesar um lah khlem da pyrkhat ia ka lawei. "Shaphang jong me, ko syiem, ki jingpyrkhat jong me ki la mih ha ka jingmut jong me ha ka jingthiah jong me, kaei ka ban sa jia hadien kane" (29) Ka jabieng kaba pyrkhat bad ka mynsiem ba wad ka long barobor ka khyndew seisoh ia u symbai jingtip bakhraw. Ka long kaba shai ruh ba kaei ba U Blei u la pynpaw ha u syiem ka iadei bad ka lawei ki hima ka pyrthei. "Bad uta uba pynpaw ia ki jingbuhrieh u la pyntip ia me kaei ka ban sa jia" (29).

Haba u Daniel u ieng ha khmat u syiem ban iathuh ia kaei ba u tip u la bat ia ka mynsiem sngewrit kaba pyni shai ba um long khambha ne kham stad ia kiwei pat hynrei pynban tang ka lad ban pynshai ia u syiem ia ki jingpyrkhat bakhia ba u u don. Kane ka long kaba la nang tuh shuh shuh ia ka dohnud u syiem ban puson ia kiei kiei kiba khambha na ka bynta u Daniel (30). Ka lynti jong ka jingsngewrit ka lam sha ka burom. U Blei u sngewbha ia kiba sngewrit (Jakob 4:6).

Kaba sngewsih ka long ba bun eh ha kane ka juk ki nongphohsniew bad nongiohi rngai ki la ai lad ban pynehrang ia la ka jingmut wat haduh ba kim don shkor shuh na ka bynta ki nong ialam bad pynjot ia la ki mynsiem da ki jingmut ramla jong ki.

Ka long kaei kaei kaba kordor ban tip na U Blei lyngba ki jingphohsniew la ka por ban dang wan lada kata kan iarap ban pynphai ia u briew na ka jingsakma jong u. Kata ka long ka jingthmu bakongsan U Blei. "Naba U Blei u kren shisien, bad arsien ruh, la u briew um sngap ia kata. Ha ka jingphohsniew, ha ka jingithuhpaw mynmiet, haba ka jinglohthiah lyngngai ka hap ha ki briew, ha ki jingsamthiah ha jingthiah; hangta u plie ia ki shkor ki briew, bad u shon shap ia ka jingioh hikai jong ki ba un ioh ring ia u briew na la ka jingthmu bad ba un buhrieh ia ka jingsarong na u briew, khnang ba un khang ia u briew na ka liewlep, bad ia ka jingim jong u ba kan ym pynduh ka waitlam" (Job 33:14-18). Ngi im ha ki lia jong ka jingkular ia kum kane ka lad jingshakri da ka jingtheh ia U Mynsiem (Joel 2:28-29; Ki Kam 2:1-4, 14-18).

LYNNONG - 5

KA JINGPHOHSNIEW LEM BAD KA JINGBATAI

(DANIEL 2:31-49)

Ha ka jingpule ba la dep ngi la iohi ba U Blei jong u Daniel u la pynshisha ialade ba long tang ma U U Blei bashisha Uba lah ban pynpaw la kiei kiei ba la buhrieh (Deut.29:29), ym kum ki blei thala, ba la shu mut blei, pynban kiba ka jingtrei kam jong ki ka long tang ha ka jingshukor suda (2:8-9). U Blei jong u Daniel da kane ka jingpynpaw ym tang ba u pynim ia u Daniel hynrei wat ia baroh ki riewstad jong ka Babilon (2:24). U khristan bashisha un long barobor ka lad jingim ia ki babun ha ki por baeh.

KA DUR JONG KA JINGPHOHSNIEW

Ngin wan mynta sha ka jingphohsniew. "Me, ko syiem, me la iohi, bad ha khmih ka dur blei ka bakhraw. Kane ka dur blei, kaba la long ka baheh, bad kaba ka jingtyngshain jong ka ka baitynnad tam, ka la ieng ha khmat jong me; bad ka dur jong ka ka la long ka bashyrkhei" (2:31). Ka jingai U Blei ba u Nebukhadnesar un ioh ia

kaba kum kane ka jingphonsniew ka dei ban pynlong ia ngi ban kylli, "balei" ? Ngin ym klet ba u syiem u dei u jentil, bad ha ka rukom pyrkhat jentil, ka hima pyrthei barobor ka long kaei kaei ka bakhraw tam, la kum ka blei hi. Namarkata, ha kaba kum kane ka rukom pyrkhat U Blei un lah ban kren khambha ha u syiem haba la ai ha u ia kaba kum kane ka dur jingphohsniew - ka dur blei. U syiem u ngeit ba u iohi eiei bad ba ka jinglohi jong u ka long kaba don jingmut. Na kane ka daw u dawa ia ka jingbatai (2:9). Da kane ka jingjia la pynkhreh ia ka jingmut u syiem ban pdiang ia ka jingpynshai u Daniel.

KA DUR PURA

"Shaphang kane ka dur blei, ka khlieh jong ka la long da ka ksiar banylla, ka shadem bad ki ksang kti jong ka da ka rupa, ka kpoh bad ki lbong jong ka da ka rnong, ki kjat jong ka da ka nar, ki slajat jong ka shi bynta da ka nar, bad shi bynta da ka dewbyrtha. Me la iohi tad ynda la khlaw ym da ka kti ia uwei u maw, uba la shoh ia kata ka durblei na ki slajat jong ka kiba la long da ka nar bad da ka dewbyrtha, bad la pynlwet ia ki. Ynda kumta la pynlwet lang ia ka nar, ia ka dewbyrtha, ia ka rnong, ia ka rupa, bad ia ka ksiar, bad ki la long kum u stait ha ki kyntem kba ha ka por lylur; bad ka lyer ka la kit noh ia ki, katba ym shym la shem jaka shuh ia ki. Te uta u maw uba la shoh ia kata ka dur blei u la kylla long u lum u bakhraw, bad u la dap ia ka khyndew baroh" (2:32-35).

Kam long kaei kaei kaba eh ia U TRAI ban pynpaw ha u Daniel ia kane ka jingbuhrieh. Ia kane ruh U la leh da ka jingthmu ban pyntip ha u syiem ia ka kam jong ka hima jong u. Hapoh kane ka dur ba U Blei U la ai, u la pyntip ruh ia u syiem ym tang ba ka hima jong u kan ym neh hynrei sa lai shuh kiwei pat ki hima kiba khampoh ban ia ka Babilon kin bud kawei hadien kawei. Kaba myntoi eh ha kane ka jingphohsniew ka long ba U Blei u pynpaw sha u briew ia kawei ka laa kaba donkam eh ia kaba la tip kum ka "laa ki Jentil". Kane kan sdang naduh ka por u Nebukhadnesar hi bad bteng shaduh kine ki por jong ngi mynta. Kat kum ka jingpynshai u Daniel haba ka pyrthei ka la iohi ia ka jingmih jong ki shiphew ki hima ki ban bat ia ka bor ha ka pyrthei solonsar ba u Blei ruh un pynwai noh ia ka jingsynshar ba kynja bynriew baroh bad un pynleng ia ka hima jong U BLEI HA KA PYRTHEI (36:44-45).

Kawei ka jingmaian ha kane ka jingpynpaw U Daniel ka long ba la

U Blei u la ai ia u syiem ban iohi ia kine ki hima ter ter pynban um shym la kynthup ia ka hima Bilat, hima u Napoleon, hima Germany, hima USSR. Ki hima wat la ki khraw pynban kim don kano kano ka jingiadei bad ka ri Israel ne bad ka jingwan pat U Trai Jisu. Kine baroh ki hima ki la shu khyllem noh tang ha kine ki por jong ngi hi.

KI HIMA KI HIARDOR

Ka jingiohi u Nebukhadnesar ka pyni ba katba ka por ka nangiaid ki hima ba mih kin nang hiardor. Haba ngi peit na ka liang jong ka bor synshar ym don ki ban kot ia ka bor u Nebukhadnesar (37- 38). Phai pat sha ka hima ba bud ka long ka mar ba kham duna ia ka ksiar, ka dei tang ka rupa. La ka kham eh pynban duna ha ka dor. Kat kum ka histori ka hima ba bud ia ka Bibilon ka dei ka Medo-Pershia. Ia kane ka hima la synshar da u syiem bad ki hynniew ngut ki myntri bad u syiem um bat lut shuh ia ka bor (2:39, 6:4-9; 15-17). Kaba bud ia kane ka hima ka dei pat ka Gris ia kaba la ai shnop da ka rnong. Nang kham hiar ha ka dor hynrei nang kham eh ha ka jinglong (39). Kaba kut pat ka dei da ka nar kaba long ka shnop ba paka eh ia ka jingkhlain bor jong ka hima Rome; hynrei ia ki Kaisar la jied da ka Dorbar. Ka jingmaian kaba u Daniel u pynshai hangne ka long ba kane ka hima kaba saw kan iaid lyngba ia ka jingkylla dur. Ym tang ba ka hima kan ia pait kumba la ai nuksa da ki ar ki kjat nar bajrong hapdeng ka Mihngi bad ka Sepngi hynrei ba haba la poi sha kine ki por kan kup ia ka dur jong ka jinglong ba iakhleh ki dur synshar - ka ktieh bad ka nar ha ki slajat. Kane ka long kaba ngi iohi ha kine ki por ka jingpyrshang ban ia im lang ki rukom synshar bapher bapher pynban ki bym shym la lah satia ban ia khleh. Ki jingsynshar Socialism ki shu nangtwa noh kum ka ktieh ba la tyrkhong u nongthawkhiew (43). Na kine ki slakjat ba ia khleh kumne kin wan mih ki shiphew hima hapoh ki shiphew syiem ia kiba la pyni shnop da ki shiphew shympriah ban long kawei ka bor ha ka pyrthei. Bad dei hamar ba ka rasong jong kine ki shiphew hima ka dang ieng bha ba ka Hima U Blei kan wan sha kane ka pyrthei ba la iohi ha ka shnop u maw ba la khlaw ym da ka kti briew ban pynlwet ia baroh ka jingsynshar ba kynja bynriew. Ka jingshoh une u maw na ki kjat jong ka dur blei ka pynshai ia ngi ia ka por ha kaba ka hima U Blei kan wan. Nga ngeit ba mynta ngi sakhi ia ka jingsain ia kane ka hima jong kine ki shiphew syiem da ki jingkylla kiba don mynta ha Iurope bad kane ka iathuh ia ngi ba ka por ka la jan ba ka Hima U Blei kan wan (44-45).

LA AINONG IA U DANIEL

Ha kaba kut ka jingbatai u syiem u la dem ngon ban mane ia u Daniel bad ha kane ka jingleh u la phla ruh ba "U Blei jong phi U long U Blei ki blei, bad U Trai ki syiem, bad u nongpynpaw ia ki jingbuhrieh ...." (46-47). U Syiem katkum ka kular (2:6) u la kyntiew kyrdan ia u Daniel halor ia ki riewstad baroh jong ka Babilon bad u la kylla long ruh kum u myntri rangbah (48). Ym kum u briew bakhwan lade u Daniel um shym la klet ia la ki lok jong u bad na ka bynta jong ki u la kren ha u syiem uba la kyntiew kyrdan ia ki ruh ha ki shnat bapher bapher ka Babilon (44). Don barobor ka nong ia kiba sheptieng bad ieit ia U Blei ha kaba kut.

LYNNONG - 6

KA DUR BLEI HA MADAN DURA

Kane ka lynnong (Daniel 3), ka iathuh ia ngi ia kawei na ki jingleh batriem tam jong u Patsha Nebukhadnesar Kane ka kam jong u ka pynshai ruh ia ngi haduh katno ka bor jong ka jingbishni ka lah ban trei bad haduh katno ba u briew u lah ban kylla long soitan ha ka jinglong jong u. Kaei kata ba u Nebukhadnesar u la leh ? "U Nebukhadnesar syiem u la thaw ka dur blei da ka ksiar, ka jingrong jong ka ka la long hynriewphew pruh bad ka pynkyiang jong ka hynriew pruh : u la pynieng ia ka ha ka pyntha Dura, ha ka shnat ka Babilon" (Daniel 3:1).

KA JINGKYLLI

Ka jingkylli ka mih "Balei u Nebukhadnesar u la leh ia kaba kum kane ka jingleh ?" Na kawei ka liang jong ka jubab ngin ym klet ba ngi la pule ha ka lynnong kaba la dep kumno ba u syiem u la kyntiew kyrdan ia u Daniel halor baroh ki riewstad jong ka Babilon, kumjuh ruh u la kyntiew kyrdan ia u Shedrak, u Meshak bad u Adednego "halor ki kam ka shnat ka Babilon" (Dan 2:48-49). Ym pep ba kane ka jingleh u syiem kan jin da la pynkha ia ka jingpihuin ha ka dohnud ki para nongsynshar bad khamtam ha kito kiba dei na ka lain ki Khaldi kiba sngew kiba kham donhok ha ka sorkar Babilon. Na ka daw ka jingpihuin ne jingbishni kin jin da la pynshoi pynshad ia u syiem ban shim ia kaba kum kane ka jingjam khnang ba ki lah ban riam sha ka

jingpynkyllon ia kine ki samla Hebru ba la ioh kiew kyrdan. Ka long kaba shai ha kine ki Khaldi ba kine ki Hebru kin ym kohnguh ia ka hukum u syiem ha kane ka bynta. Wat mut kai ia ka bor jong ka jingpihuin (Jakob 4:2,5).

Kawei pat ka jubab ia katei ka jingkylli ka long ba ki syiem jentil barobor ki ju kwah ban pynskhem ia la ka hima da kaba tynjuh ia ka jinglong ba lah ban shaniah jong ki khun ki hajar kumjuh ki raiot da ka nongrim jong ka NIAM. Dei lehse ha kane ka jingmut ba u syiem u la thaw ia kato ka dur blei ksiar bad dawa ia ki briew baroh hapoh ka hima jong u ban mane ia ka khnang ba u lah ban pynthikna uno u ba pyrshah ia u syiem. Kane ka long kajuh ka buit ba la pyndonkam da ki Kaisar hyndai. (Peit Jeremaiah 29:22).

Kawei pat ka jingkylli ba ngi dei ban kylli hangne ka long : "Hato kane ka jingdawa ka ktah ia ka ri ne Hima Babilon hi baroh kawei ne tang ia kawei na ki jylla ne shnat ?" Ka dei ban long kaba shai ia ngi ba kane ka jingjia ka jia tang hapoh ka shnat ne jylla ba kine ki lai ki samla Hebru ki synshar. Na kane hi ruh ka daw ym shym la kynthup lang ia u Daniel ha kane ka jingjia. Ha kane ka por u Daniel, ngi ngeit, u don hapoh ka nongbah Babilon hi. Lada ka long pat ba la pyntrei kam hä ka hima baroh kawei ka paw na ka dkhot 2 jong ka lynnong 3 ba u syiem u la buh ia ka pud tang naduh ki lyngskhor shapoh ba ki dei ban mane dem ia ka dur blei; kumta u Daniel u lait noh. Kynmaw ba la thung ia u Daniel u "nongsynshar rangbah halor ki riewstad baroh jong ka ri Babilon" (2:4-8); kynmaw um dei tang u jong ka shnat ne jylla kum u Abednego, u Meshak bad u Shadrak (3:49). Nalor kane u syiem u la lah mane ia u Daniel kum u Blei bad ithuh ba U Blei jong u Daniel ba u long u Blei jong ki blei (2:47). Ka kyrteng ba u syiem u la ai ia u Daniel ka long da ka kyrteng u blei jong u hi - u Belteshassar (1:7; 4:8).

KA JINGSARONG KA KIEW RASONG

Haba ia ka jingmut u briew la kyntiew da ka jingsarong shaphang ialade ym don ka pud ia kaei kaei ba u thmu ban leh (Jenesis 11:6). Ban ioh ia ka burom bad jingkohnguh na baroh ki 'shah synshar' kloi lan u syiem u la thaw ia ka dur blei ba da ka ksiar kaba ka jingjrong ka long hynriew phew pruh bad hynriew pruh ka pynkylang bad pynieng ia kane ha ka madan Dura (3:1). Kine ki hynriew ha kane ka lynnong ki kren ne pynshai ba kane baroh ka long tang ka jingleh jong ka jingsarong ka dohnud briew ka bym don nongrim eiei ha ka jingshisha U Blei. Ym tang katta hynrei ka shat syrngiew ruh ba sha kiba kut ka "laa ki Jentil" kum kane kan jia bad ktah ia ka pyrthei baroh

ha ba u Nongialeh Pyrshah ia U Khrist un hukum ban thaw ia ka durblei jong u hi kaba don jingim bad dawa ia ka pyrthei baroh ban mane ia ka (Jingpynpaw 13:14- 15). Kane bad tang kane hi ka long ka lad ia u briew bad ia u Soitan ban tip kino kiba ha ka liang jong ki. Ka por jong ka jingtynjuh bashyrkhie ka ap ia ka pyrthei mynta (Jingpynpaw 3:10, Lukas 21:34-35). Kane kan long ruh kaba kut ia ka jingsarong ka dohnud briew.

TANG HA KAWEI KA SHNAT

La pynkyntang ia kane ka durblei u Nebukhadnessar tang ha kawei na ki shnat ne jylla jong ka Hima baiar ka Babilon. Ka la leit jia ruh ha ka shnat ba ki lai samla Hebru ki synshar. Ia kane, ngi ngeit, la leh da ka jingthmu ban pynjot ia kine ki samla riewblei. Ka hukum syiem ka la mih ban ia lum lang ia baroh ki nongsynshar na ki shnat bapher bapher na la ki kyrdan ban wan sha kane ka jylla na ka bynta kane ka jingpynkyntang ia kata ka durblei. Kumba la pyni mynshuwa ka dei tang naduh ki lyngskor shapoh (3:2,3). Wat tang kine ruh ki la long lypa u paitbah bakhraw na ki kynja bynriew baroh (3:7). Ka long kaei kaei ka bym lah long ba baroh ki nongshong shnong jong ka ri Babilon kin ia lum lang tang hapoh kawei ka madan bad yn ym don jaka hi ia kaba kum kane ka jingialang tang hapoh ka madan Dura. Dei ha kane ka shnat ba la khot ka Dura ba la pynkyntang ia kane ka dur blei da ka put ka tem bad jingleh burom bakhraw bad haba baroh kito kiba dei ban don ki la ia ieng shriak ha khmat kata ka durblei (3:2- 7).

KA JINGDAWA BAN MANE

Ym tang ba ki nongmih khmat jong ki jylla ne shnat bapher jong ka Babilon kin shu wan ban leh sngewbha ha kane ka jingpynkyntang ia ka durblei u syiem hynrei ba ka kamram jong ki ka long ba ki dei ruh ban pyni ia la ka jinglong balah ban shaniah da kaba mane ia kata ka durblei bad ba ka bainong ia ka jingkyntait ban kohnguh ka long ba yn bret ha ka lawar ding ba la pynkhreh khnang "Ynda kumta u nongpyrta u la pyrta jam, la hukum ia phi, ki kynja bynriew ... ba hamar ka por ba phi iohsngew ia ka jingsawa ka jingput...... phin dem phin mane ruh ia ka durblei ksiar.... bad uno uno u bym dem bym mane yn sa bred ia u ha kata kajuh ka por hapdeng kata ka lawar ding ba la thang ryhem" (3:4-6). Baroh kat kito ia kiba la khum la kjap da ka jingsheptieng bad kiba ka mynsiem khwan kyrdan, spah bad burom ka shong lyngngeit, bad Jiw bad Jentil, ki la ia dem ngon ban

mane ia kata ka durblei khlem pyrkhat shuh kaei ka ban mih na kum katei ka jingleh (3:8). Ia ka jingtlot ka jingngeit barobor la pynpaw hapdeng ki jingtynjuh bad ka jingrwai ka ong :

"Kan wan ka sngi ban tynjuh,
Sa khyndiat ia u briew;
Ha uno don ka tynrai;
Bad jongno dohnud sniew."

KA JINGSHLUR KI SAMLA HEBRU

Ban pynshisha la ka jingngeit jong phi jong nga ka long ne em kaba shisha dei ban tynjuh ia ka. Kane ka long na ka liang U Blei (I Petros 1:6-9). Dei kane ka ain kaba trei kam mynta ha ka jingim kine ki samla Hebru, bad ngim dei ban klet ba hapoh kane ka ain U TRAI U lah pyndonkam ia ka jingbitar u briew ban pyndon burom ia U (Salm 76:10). Bad ka long ka jingthmu U Blei ban ym shu iehnoh ia la ki briew khlem da tynjuh ia ki (Jer 30:11, 46:28; Jakob 1:12, Jingpynpaw 2:10)

Ha khmat ka jingshisha ba ka bainong jong ka jingkyrngah ka long ka jingiap (3:16), pynban kine ki samla Hebru kiba la ithuh ia la U Blei ha ka jingiadei ba shimet jong ki bad U kumba phla u Paul (2 Timothy 1:12), kim hiar shuh ha kata ka kyrdan ban pyniadei dur (Compromise) ia lade bad ka pyrthei hynrei katba u paitbah u iadem ngon ha ka jingsawa ka jingput jingtem, ki pat kneng ki ieng kum ki lai maw bynna ba la thung jylliew khlem khih. Kane ka jingshlur jong ki ka la ai daw ia ki nongshun jong ki, ki Khaldi kiba ka jingpihuin ka la klang slem ha ka dohnud jong ki, ban her kloi lan sha U Syiem ha ka nongbah ban mudui pyrshah ia ki. "Te ha kata ka por don ki Khaldi kiba la iawan, bad ki la ia mudui ia ki Jiw.... Don ki Jiw ia kiba me la buh halor ki kam ka shnat jong ka Babilon. U Shadrak, U Meshak, bad U Abednego; kine ki briew ko syiem, kim shym suidniew ia me; kim shakri ia ki blei jong me, lymne mane ia kata ka dur blei ksiar kaba me la pynieng" (3:8-12). Phi lah ban iohi ia ka dur jong kane ka jingmudui ba ka ktah beit ban pynpluh ia ka jingmut u syiem da ka jingbitar pyrshah ia kine ki samla : (1) Kim suidniew ia u syiem wat la u la leh bha ia ki, (2) Kim suidniew ia ka NIAM u syiem bad (3) kim suidniew hi wat ia ka hukum u syiem. Lada bishar bniah ia kane ka mudui phin iohi shai ba ka thew beit tang ban pynjot ia kine ki samla hynrei ym don eiei ha ka jinglong jong ki ban pynsabut ba ki long ki briew bymsuidniew. Ka jingieng jong ki ka long beit tang na ka liang ka jingngeit jong ki. Ki kham jied ban iap ban ia kaba pynkhein ia ka

Jingiadei bad la u jong U Blei. Ah! ban da kin mih ki samla khristan kum kine ha kane ka juk jong ngi, ki ban ym pynkhein la ka nongrim na ka bynta ka doh (3:18).

KA SOMON BAD KA LAD

Ha ka hukum u syiem shaid shaid la wallam sha ka nongbah na kata ka shnat ia U Shedrak, U Meshak, bad U Abednego ban shah bishar ha u Nebukhadnesar hi Ka long kaba shai ba wat la u syiem u la bitar, pynban ka kti U Blei ki lai ngut ka la khang ia u ban shu ai hukum mardor ban bret noh ia ki sha ka lawar ding hynrei ban dang tyrwa ha ki sa kawei ka lad ban kohnguh ia u syiem Ha ka jingbishar u syiem u la pynpaw ia ka mynsiem aireng da kaba ong "U ei uta U Blei uba lah ban pyllait ia phi na ki kti jong nga?" (3·15). Ym don shuh ka jingbieit mutlop ba kat kane ba ka dewbyrta kan kop pyrshah ia u nongthaw khiew (Isaiah 10·15; Rom 9·20-21) Lada U Blei jong kine ki samla Hebru u long tang kum uwei na ki blei jong ki jaitbynriew, ka nia koppia u syiem kan jin da la ieng. Hynrei U Blei jong u Daniel, u Shadrak, u Meshak bad u Adednego u long u Blei jong ki blei, uba tang ma U hi la kane ka jingphla u syiem u la klet noh ha ka jingbitar (2·47)

Kumba kine ki samla ki long kiba skhem ha ka jingngeit kumta kim sheptieng ruh wat ha khmat u syiem kumno ban jubab ia ki jingkren bieit u riewkhraw. "Ko Nebukhadnessar ngim donkam ban jubab ia me ha kane. Lada ka long kumta, U Blei jong ngi ia uba ngi shakri u lah ban pylliat ia ngi na ka lawar ding ba la thang rhem; bad un pyllait ia ngi ruh na ka kti jong me, ko syiem. Hynrei lada ym kumta, to tip me, ko syiem, ba ngin ym shakri ia ki blei jong me, lymne mane ia kata ka dur blei ia kaba me la pynieng" (3·16-18). Ha kiwei ki ktien ka mut, U Blei jong ngi U lah ban pyllait ia nai. hynrei lada u jied ban ym pyllait, ia ka nongrim jong ngi ngin ym pynkhein. Kane ka dei ban long ka jingphla ne jingkut jingmut jong uwei pa uwei u khristan bashisha. Ka jingshaniah jong ngi ka dei ban long barobor ha U Blei.

NANG KLANG KA JINGBITAR

Ha kum kane ka jubab ka jingbitar u Nebukhadnessar ka nang klang palat liam, namar ka jingsarong hi kam lah ban shah ia ka jingpynkhein burom. Shi syndon u la hukum ban pynklang ia ka lawarding hynniew shah bad hukum ruh ia ki briew ba khlain tam na

ki shipai jong u ban khum ban teh ia kine ki samla bad jain bad nep bad bret ia ki sha kata ka lawar ding. Ki thylliej jong ka ding ba la pynklang hynniew shah ki la jliah pyniap ia kita ki shipai kiba la ialeh ban pyndep ia ka hukum ba kyrkieh u syiem (3:19-22). Haduh kane ka pud ka la pynkmen ia ka dohnud pihuin jong kita ki lyngdoh Khaldi namar ki la ngeit ba katto ka lawai ka jingpynwit ia ki ban klew sha khlieh (3:8-11).

U BRIEW UBA SAW BAD KA JINGKYLLA U SYIEM

Kumba la bret ia kine ki laingut kumta ruh ki la hap sha kane ka lawarding (3:23). Hynrei kaei kaba la pynlyngoh bad pynshaiong ia u syiem uba dang jngoh ban iohi aiu ka jia ia kine ki samla hapoh kata ka ding ka long ba u shem pynban ba ki don saw ngut kiba ia iaid sawdong ia ka ding la kum ha ka per syntiew. Ka jinglah u syiem ban iohi kumne, ka long namar ba kane ka lawar ding ka dei ka pajwa thang mawit bad kum kine ki don kynrei ha ka ri namar ki jingtei babun jong ka nongbah u syiem ha ka ri ka bym don satia u maw ban tei jingtei. Ha kane ka jingiohi, u la leng joit syndon ban da khmih bniah uei une uwei pat bad u la kylli ha la ki myntri ban pynthikna ba tang lai ngut kila bret hangta (3:24). U la iathuh ha la ki shakri ba don saw ngut ki briew ba ki da iaid laitluid hapoh ka ding bad ba uta uba saw u long kum u khun ki blei. Ka dur jong uta uba saw ka long pher na kita kiwei baroh (3:25). Une u dei U Trai Jisu. La pyndep ha kine ki samla ia kaei ba U Blei ula kular lyngba u Isaiah : ".....haba me iaid lyngba ka ding, men ym ing; lymne ka thylliej ding kan ym jliah ia me" (Isaiah 43:1-2). Ngi dei ban sngewthuh ba U Blei jong ngi um pyndep ia ki kular jong u tang ha kata kaba kynja mynsiem hynrei wat ha kata kaba kynja met ruh.

Ym don shuh da kawei pat ka lad ia u Nebukhadnessar hynrei tang ban phah pyllait noh ia kine ki samla. Haba la tynjuh bha ia ki la shem ba wat u sai jain ruh um shym ing ne ym don ka jingiw ding ha ki jain phong jong ki (3:26-27). Ka bor jong ka ding hi kam lah ban ktah haba U Blei u don ryngkat.

Kane ka jingjia kala pynkylla bak lybak ia ka rukom pyrkhat u syiem shaphang U Blei jong ki Hebru, "....namar ym don uwei pat U Blei uba lah ban pyllait kum ha kane ka rukom" (3:29), kat haduh ba u la pynmih ia ka adong ha ka Hima jong u bym bit ba uno uno un kren bein ia U Blei jong u Shadrak, u Meshak, bad u Adednego bad ba uno uno uba pynkhein "yn ot lyngkhot lyngkhai ia ki, bad yn pynlong

synrum ia ki iing jong ki" (3:29).

Ka jingieng skhem u bangeit ka lah ban pyndem ia ki atiar pynjot bad pynkylla wat ia ki ain bymhok jong ka ri. Kito kiba pyndonburom ia U Blei yn pyndonburom ia ki kumba la leh ia kine ki samla Hebru. Ki la ioh pat ia ka kyrdan bad la leh pyndonburom ia ki da u syiem (3:30).

LYNNONG - 7

KA JINGSARONG KA PYNHAPKHOP

'U Nebukhadnesar syiem, sha ki kynja bynriew baroh, ki jaitbynriew, bad ki ktien, kiba shong ha ka pyrthei baroh, to ka jingsuk kan nangroi ha phi. Nga la ibit ban pyni ia ki dak khyllah bad ia ki jingphylla ia kiba U Blei U Bahakhlieh tam eh u la leh ia nga. Ki bakhraw katno ki long ki dak khyllah jong u ? Ka hima jong u ka long ka hima bymjukut, bad ka jingsynshar jong U kaba ha la ka rta" ? (Daniel 7:1-3). Ka lynnong 4 jong ka kitab u Daniel ka kren shaphang ka pop ba nyngkong eh ha ka jingpynlong U Blei bad kata ka long ka JINGSARONG (Isaiah 14:12-17) U Nebukhadnessar u la ngat ha kaba kum kane ka jait pop haba u la sngew meng shaphang ki jinglah bad jingtbit jong u baroh bad kane ka la wanrah ia ka jingkyllon jong u bad kumno u la shem pat ia ka jingisynei. Kum ka sakhi bad ka jingphla ia la ka jingshem u la thoh sha ki bynriew baroh hapoh ka hima jong u (4:1-3). Ka long kaba myntoi bad donkam ba ngin puson ia kane ka lynnong.

KA JINGPHOHSNIEW BAPYNSHEPTIENG

"Nga U Nebukhadnessar nga la shongsuk ha la iing bad nga manbha ha la ka iing syiem. Nga la iohi ia ka jingphohsniew kaba la pynsheptieng ia nga, bad ki jingpyrkhat halor ka jingthiah jong nga bad ki jingithuhpaw ka khlieh jong nga ki la pynkhuslai ia nga" (4:4-5).

Hamar ba u Syiem u dang leh kmen ha la ka jingshembha shem miat, bad hapdeng ka jingroi kyrhai ha la ka hima bad ka jingsuk, hooid, hamar ka por ba um don jingpyrkhat khuslai eiei shuh, pynban ka lawan kynsan ka jingphohsniew ba pynsheptieng eh ia u ha kaba u la dei pat ban wad ia ka jingiarap jong ki nongbatai (4:6-7) ban pynsuk ia la ka jingmut ba la khih khuslai jong u. Kumba ka la jia

mynshuwa u la samon sha u ia "ki riewstad, ki nongleh byrtong, ki khaldi, bad ki nongkrenshwar" ban iathuh ha ki ia ka jingphohsniew bad ban dawa ia ka jingbatai. Kumba ka la jia mynshuwa mynta ruh kumjuh, kine ki stad Babilon kim lah satia ban iathuh ia u syiem ia ka jingbatai bad kane ka pynshisha pat ba u blei ki Babilon um long satia u blei. Kynmaw ba ka jingwad jingiarap na ki shwar bad byrtong ka long tang ka jingriam ia phi bad ka pop ha khmat U Blei (Lebitekos 19:31, 20:6,27).

WAN MIH U DANIEL

Haba ki riewstad ha Babilon kim shym la lah ban ai jingshai ia ·· syiem ha kata ka por la wan mih u Daniel ia uba u syiem um shym l khot naduh nyngkong. Ym shym la pynpaw balei ym shym la kh(hynrei imat u syiem u dang skhem hi la ka jingshaniah ha ki blei jon u bad na kane ka daw ba u la jer kyrteng ia u Daniel da ka kyrteng blei jong u (4:8). Kane ka long kajuh ka dur jinglong jong bun bah l briew mynta, ha ki jingeh jong ki kin kham wad ia ka jingiarap n kiwei pat ki blei ban ia na ki briew jong U Blei.

Ynda haba u Daniel u la wan rung hapoh u syiem u la sdang io jingkyrmen ia ka jubab bad namarkata u la iathuh ha u ia la k jingphohsniew. Kynmaw ba ka jingiarap ka wan tang na ki brie\ bashisha jong U Blei.

KA JINGPHOHSNIEW - U DIENGBAH

U BAKHRAW

".....nga la iohi, bad ha khmih, u dieng hapdeng ka khyndew bad k. jingjrong jong u ka la long ka bakhraw. Uta u dieng u la nang sar bad u la nang iaw..... bad ka jingpaw jong u haduh ka bakut k. khyndew baroh.....bad, ha khmih, u nongap phira bad U Bakhuid rul u la wan hiar na bneng. U la pyrtajam..... To khet noh ia uta u dien(....." (4:10-18). Ki dkhot 10-18 ki iathuh ia ka dur jong kata k jingphohsniew kumba la iathuh da u syiem. Ha kane k jingphohsniew u la iohi ia uwei u diengbah u bakhraw uba kot hadul bneng uba ki tnat jong u ruh ki la kot shaduh ki bakut ka khyndew bad u dieng ruh u la nangsan bad iaw bha katba nang iaid ki por. H

une u dieng ki sim ki doh, ki mrad ka khyndew ki la ioh ka jaka rieh tngen bad ka jingbam ba kyrhai. Hynrei hapdeng kane baroh ka jingshong shngain kynsan kyndit la wan hiar na bneng U Bakhuid lem ba u nongapphira kiba la hukum ban khet noh ia uta u dieng, ban kynther ia ki sla bad ia ki soh bad ba ki mrad bad ki sim kin phet noh na u. Hynrei yn pynsah ia ka dyngkhong lem bad ki thied hapoh ka jingsop spain nar bad rngong. Ka bynta basniew tam jong ka jingphohsniew ka long ba la hukum ban pynkylla ia ka dohnud briew sha ka dohnud mrad bad kane kan neh haduh hynniew snem.

KA DUWAR BLEI

Kane ka jingphohsniew u syiem ka wan rah sha ka jingpynpaw ia ka maian (secret) jong ka jingtrei kam U Blei ha ka hima jong U. Don ka DUWAR BLEI ne ka kashari kaba la pynlong da u Bakhuid bad nongap phira kaba tuklar bad bishar halor ka jinglong jingtreikam ki Hima jong ki kynja bynriew. Na kane ka jingjia u syiem u ioh jinghikai . (1) ba don U Blei baim Uba synshar halor ki hima jong ki kynja bynriew. (2) bad ka long ruh hapoh ka bor U Blei iano ba un kyntiew khet (dk. 17) bad iano ba un pynhiar. Ka jingphla u syiem ba ha uba U Blei u mon "u buh halor jong ka ia u bapoh tam na ki briew" ka phalang jingshai na kaba kum kano ka rukom long ing u syiem u la wan mih - u wan na ka longiing barit tam, ka bymdon ba tip eiei hynrei kumno la kyntiew ia u shaduh ka kyrdan u syiem bakhraw. Ha u Nebukhadnessar wat kane ka jingphohsniew ka long "ki dak khyllah bad ki jinphylla" (4:2).

U DANIEL U PYNSHAI

Hadien ba u Daniel u la shah shkor ia ka khana u syiem "u la lyngngoh shipor" (4:19). U la shu sngap jar khlem da kren shuh jin haduh shikynta namar ha ka jingshai jong u ka jingphohsniew ka thew beit ia u syiem. Dei tang ynda haba u syiem u la kyntu ia u Daniel ban ym sheptieng ne khuslai ban pynpaw ia ka jingmut ba u Daniel u sa sdang ban kren bad pynpaw nyngkong la ka jingsngew ba "kata ka jingphohsniew to kan long ia ki nongshun jong me" (4:19) kata ia ki nongshun u syiem. Kane baroh ka long na kata ka jingiadei ba bha eh ba u don bad u syiem bun ki snem ka jingshakri. Hynrei u Daniel u tip ba um lah ban pynkiar ia kaei ba dei ban jia.

Kumta hi u Daniel u la shim la ka jingjam ban pynshai ia u syiem ia ka jingmut ka jingphohsniew. "Uta u dieng...... u long mane, ko syiem....." (4:20-22). Ka jingjrong jong u dieng ka thew ia kata ka jingkiew rasong jong ka bor u Nebukhadnessar bad ka jingiar ki tnat

ia ka jingkhraw ka jingsynshar jong u kat haduh ba ym don ba lait shuh na ka bor jong u. Ki sim ki doh, ki mrad khlaw ka khyndew kiba shem jaka rieh ha u ki long ki kynja bynriew ba bun bah ba la hap hapoh ka bor synshar jong u. U la long u nongtei uba stad bad u nongsynshar badonbor shisha katba ym don shuh ba lah ban ialeh ia u, "ia uba u mon u pyniap, bad ia uba u mon u pynim...." (5:19). Ka nongbah Babilon hi ka long ka sakhi ia ka jingstad jong u kum u nongtei bad ki "kper sdien" ha ka nongbah ki long kawei na ki hynniew (7) jingphylla ka pyrthei jong kata ka juk. Kum u nongialam shipai bad riew ialehthma ym don ba ia ryngkat. Hynrei namar ka jingsarong jong u ka Dorbar Blei kaba kynthup ia U Bakhuid bad ki nongap phira ka la rai ban pynhap khop ia u da kaba pynhiar shaduh ka jinglong mrad ka ban neh ruh haduh hynniew (7) snem (4:23-26). Pynban wat ha kane ka pud ruh ka jingisynei U Blei ka sah ba haba u syiem un wan pat sha ka jingtip briew ka burom bad hima kin phai pat sha u. Ka jingsarong u Nebukhadnessar ka la kiew namar um tip satia ba don U Blei badonbor baroh uba shim jingkhein ia ki jingleh u briew. Ynda haba u la poi ha kane ka jingtip un sa shem pat la ka jingkylla kaba mut (20).

Haba la dep ka jingpynshai u Daniel um lah khlem da shim la ka kabu ban sneng ia u syiem ba u dei ban leh ia ka hok bad isynei ia ki baduk lada ia ki pop jong u yn lah ban pyndam noh (27). Kane kajuh ka jingsneng ka donkam ia ki nongsynshar jong kane ka juk namar kaei ba la jia ia u Nebukhadnessar ka lah ban jia ia ki ruh.

KA JINGMIH

Kaba mih nangta baroh ka long ba u syiem u la klet noh bad mylen la ka mylen ha la ka kam. Ha kaba kut shisnem na kata ka por (29) ka jingsarong ka la sdang pat ban kiew haba u lasdang sa ka niew tang ia ki kam ba u la leh - ha kane ka ma nga ka la synshar tylli (30). Dei hamar kane ka khyllipmat ba u dang kren sarong kumne ba ka jingbishar U Blei ka la hap ha u (31) bad u la duh noh ia la ka jingtip briew. Ki mynsiem bymkhuid jong ka jinglamwir (lycanthropy) ki la synshar ia ka jabieng bad bor pyrkhat u syiem kat haduh ba um lah shuh ban shong ban im hapdeng ki briew hynrei kum u mrad khlaw u la shu shang shu par ha lum bad bam phlang kum u kada khlaw. Hynniew snem ki por ki iaid bad u shniuh jong u u la jrong kum ki sner pukni bad ki tyrsim kum ki tyrsim sim (31- 33). Ah! kaba sngewkordit hynrei ym lah ban kiar. Haba la khraw ka jingkiew katta ruh khraw ka jinghap. Dei tang haba u syiem u la tip ban "khmied la ki khmat sha bneng" (34) ba ka jingtip briew ka sa wan pat ha u. Kane ka jingmad ka la pynkha ia ka jingkylla kaba mut bashisha ha u syiem.

Haba ka jingkylla ka la long kaba shisha, ka burom bad ka hima ki wan phai pat ha u (34- 37)

JINGHIKAI

Ha kane ka jingiakynduh u Nebukhadnessar u sngewthuh shai ha mynsiem, ka don ka Hima Bakynja mynsiem kaba synshar bymjukut bad don ruh U Blei baim uba ym don mano mano ba lah ban ia aireng pyrshah (34-35). Mynta ba la ioh jinghikai u la tip ruh kumno ban ai burom sha U Blei (36-37).

LYNNONG - 8

KA JINGKHYLLEM KA BABILON

Ka jingpuson jong ka lynnong ba la lah ka iathuh ia ngi ia ka jinghapkhop u Nebukhatnessar syiem na ka daw jong ka jingsarong. Hynrei kane pat ka lynnong ka iathuh ia ngi ia ka jingkhyllem jong ka Hima Babilon bad ka jingiap shyrkhei U Belshasar u ksiew jong u Nebukhadnesar bad u khun jong u Nabonidus u pyrsa kurim jong u Nebukhadnessar. Ka history ka pynskhem ia ka jingiathuh ka Bible ba u Belshasar u long u nong ia synshar lem ryngkat bad u kpa jong u U Nabonidus. Dei na kane ka daw ba u kular ia u Daniel ban long u nongsynshar uba lai (5·16). Haduh kane ka por ki don 8 ki syiem ba la synshar ha Babilon.

KA JINGKHAWAI KHATDUH

Ka dkhot jong kane ka lynnong 5 jong kane ka kitab ka pynpaw ia ka dur jong ka Babilon ha ki bynta bakhatduh jong ka. "U Belshassar syiem u la thaw ia ka jingkhawai bakhraw ia ki shihajar na ki rangbah jong u, bad u la dih wain ha khmat jong kita ki shi hajar..... ki la iadihwain, bad ki la iaroh ia ki blei kiba da ka ksiar, bad da ka rupa, da ka rnong, da u nar, da ka dieng, bad da u maw" (5)1-4). Ha kaba lai ka snem ka jingsynshar U Nabonidus u la pynlong ia U Belshasar u khun jong u bad u ksiew u Nebukhadnessar ban long u nongsynshar jong ka Babilon katba ma u pat u la mih lem bad ka kynhun shipai ban leit noh sha Teima ha ka ri Arabia ba shatei. Kumta ka kyrdan u Belshassar ka long u nongsynshar baar ryngkat bad u

kpa jong u u Nabonidus. Dei ha kane ka por jingsynshar u Belshassar ba ngi lohi ia ka jinghiardor jong ka jinglong ka Hima Babilon kumba la pynpaw ha kine ki saw ki dkhot basdang jong kane ka lynnong 5.

Ym tang ba ki nongsynshar ki long ki ba buaid bad bam lalot hynrei ki long ruh ki briew bym lah shuh wat ban ithuh ia "ki dak jong ka por". Nalor kane u Syiem Belshassar hi u la pyni ia ka jingibein ba la biang ia U Blei jong ki Jiw haba hapdeng ka jingshit kyiad jong u u lanud wat ban hukum ba kin wanrah na ki khuri ksiar khuri rupa jong ka Temple, ia kiba u Nebukhadnessar u la kit sha Babilon, ban dih wain na ki. Ka jingleh kaba wat u Nebukhadnessar um shym lanud ban leh. Ym tang ba ka long ka jingiadih buaid hynrei ka long ruh ka jingpyntngit sang ia ki mar kyntang U Trai lem bad ki jingleh awria ba ijli eh. Kynmaw ba ha kane ka jingkhawai ba la khreh da u Belshassar ladon ruh ki kynthei kiba haba ki la ia dih purabha hapdeng ka shad ka kmen sngewbha ki la poi sha ki jingleh awria baitriem eh. Kane ka dur ka long barobor u soh jong ka mane blei thaw. Hapdeng kane ka kmen tohhoh bad ka shad sngewbha U Bleshassar um tip satia ba ka long ka sngi khatduh ia u bad ia ka Hima hi baroh kawei. U la nang mụt dur ba ki shipai Mid bad Persha hapoh ka jingialam U Seiros bad Darius kiba laker tawiar mynta la katto katne por ia ka Nongbah Bibilon kim lah satia ban prat ban prong bad ban tur pyrshah ia ki kynroh bakhlain ka Babilon. Namarkata u la khawai pyndonburom ia la ki blei, pynban ka long tang ka jingkhawai ba khatduh eh ba u lah ban ioh

KA SHYNRIAHTI BLEI

Katba ka jingkhawai ka dang iaid shaid shi shaid naduh dang step bad lyngba ia ka sngi bad ba ka jingkmen ka i kum kaban ym kut shuh bad haba la poi sha ka por miet kynsan kyndit la mihpaw ka shynriahti briew bathoh eiei ha ka kynroh. "Ha kata hi ka por ki la mihpaw ki shynriahti briew bad ki la thoh mar pyrshah ka dieng pyniengsharak halor ka astor ka kynroh ka iing u syiem bad u syiem u la iohi ia kata ka bynta ka kti kaba la thoh" (5:5). Kumno kane ka la ktah ia u syiem ? Ka dkhot 6 ka pyni ia ngi ba u syiem u la kylla dur bak-ly-bak bad ym tang ba ka la shu pynkhuslai ia u hynrei wat ki mat ka syngkai jong u ki la khih kat haduh ba ki kjat jong u kin shu kyiuh bad ki khohsiew kin iatyngkhuh tain shi tain. Kane ka pyni shai ba ka jingtieng ka la kurup ia u syiem.

Ha ka jingtieng bajur u la wad ka jingiarap na ki juh ki briew kiba u Nebukhadnessar u la pynshisha ba ki long tang ki shukor. U la samon

ia ki stad ka Babilon, ki byrtong, ki Khaldi, ki nongkrenshwar da ka jingkyrkieh ba kin batai ia kata ka jingthoh bad uno uno uba lah nalor ba un ioh ia ki jingai kordor u syiem yn thung ruh ia u ban long u nongsynshar uba lai ha ka hima (5:7). Ha kane ka por ia u Daniel la lah pynshongthait na ka kam jong ka hima bad u la don ruh ha ka rta ba la bun eh. Kine ki stad Babilon jong kata ka pateng ki la long kumjuh kum ha ka por u Nebukhadnessar kim don satia kata ka bor ban pynshai ia ki jingeh u syiem jong ki. Kim shym la lah wat ha kane ka kam u Belshassar ruh. Wat ai ba u khristan un klet ba ka jingmane blei thaw ne ka kam shwar kam byrtong kan don jubab ia ki jingeh jong u Namar ka jingbymlah iarap eiei kine ki stad Babilon u syiem u la nang khraw ha ka jingtieng bad nang kylla dur shuh shuh (5:8-9). Ki kynta ki shu nang iaid bad u syiem u nang kyiuh. Ki rangbah u syiem ruh ki ieng ha ka lyngngoh bad ka dum buit.

KA MAHADEI U NEBUKHADNESSAR

Hapdeng kane ka khih win bad ka kulmar ka mahadei u Nebukhadnessar ka ba dang im haduh kata ka por, ka la iohsngew la kane ka jingkhih win bad ka la wan rung bran bran shapoh kata ka iing khawai ban kren pynshngain ia u syiem bad ban iathuh ha u ba don u briew ha ka hima jong u uba don ka jingshemphang bad u ba lah ban batai ia "ki jingphohsniew, bad ia kaba pynpaw ia ki jingong kiba dum, bad ia kaba pynshai ia ki jingeh, la shem ha une hi u Daniel, ia uba u syiem u la kyrteng u Belteshassar. Mynta to ai ba yn khot la u Daniel ba un pyni ia kata ka jingbatai" (5:10-12)

Hapoh kane ka jingkyntu ka mahadei tymmen u Belshassar syiem u la hukum ia la ki briew ban wallam kloi kloi ia u Daniel. Haba u Daniel u la wan ha khmat u syiem u syiem u la pynthikna ruh ba u dei u Daniel bad u la pynpaw ba u la ju iohsngew shaphang jong u ba u don "ka jingshemphang bad ka jingstad babha tam eh". Nangta u pynpaw ba u la khot ia ki riewstad jong u hynrei kim shym lah satia ban iarap la u. Hynrei lada u Daniel u lah ban pule ia kata ka jingthoh bad ai ka jingbatai un kylla long u nongsynshar balai ha ka hima (5:13-16).

U DANIEL U SNENG IA U SYIEM

Haba u Daniel u la wan ruh sha kata ka kamra jingkhawai ngim don jingartatien ba u la iohi ia ka jinglyngkrung lyngkrang jong kata ka iing namar ka jingiadih wain bad ka jingiashad iakmen ba khlem burom. U la iohi ruh ia ki khiew ksiar bad rupa ka temple ba la

pyndonkam hangta bad u tal ruh u syiem ba u shong khynniuh baroh shiryniew u la lohsngew ruh la ki jingtyrwa u syiem ia u. Kumno u Daniel un leh mynta ? Hynrei kum u prophet jong U Blei um shym la bakla ha la ka kamram. Baroh kaba u Daniel u don ban ong ha u syiem ka long ban sneng tyngeh ia u namar kane ka jingleh bieit. U la kyntait la ki jingtyrwa bainong u syiem hynrei kular ban pule bad pynshai ia ka jingthoh ha ka kynroh (5:17). Ki riew khwan bad kynja doh kin jin da la shim kabu ia kine ki jingai buskit bad batai kulmar la ki jingthoh hynrei kam long kumta bad u Daniel. Ha ka jingsneng jong u u la iathuh pynkynmaw pat shaphang u Nebukhadnessar kumno ba u Blei u la kyntiew eh ia u bad pynkup ha u ka bor bad ka burom; pynban namar ka jingsarong la pynhiar ia u sha ka jinglong mrad tad haduh kata ka por ba u la tip ba "U Bahakhliehtam eh u synshar ha ka hima ki briew, bad ba u buh halor jong ka ia uba u mon hi" (18-21) ba u sa dang wan pat ka jingtipbriew. Nangta u Daniel u la kdew pyrshah sha u Belshassar ban pyni ia u ba wat la u tip ia kane baroh pynban um shym la pynrit ialade ha u Blei, hynrei ba u la pyndonburom pynban ia ki blei thaw jong u ban leh ibein ia U Blei Bashisha ha Uba shong ka jingim jong u baroh. Na ka daw jong kane ka pop sarong ba palat liam kum ka bynta jong ka jingbishar u Blei la phah noh ia kane "ka bynta ka kti na khmat jong u, bad la thoh ia kane ka jingthoh" (22-24). Ka long kaei kaei kaba isaitmet ban pyrkhat ba wat la ngi tip ia ka jingshisha hynrei ngim lah ban shim jinghikai nangta. U Belshassar u long hapdeng kito "kiba ioh hikai ha la ka sngi bad kim ju lah ban poi sha ka jingtip ia ka jingshisha" (II Tim. 3:7). To phin sumar ba ioh kan long kumne ia phi. Ha kane ka pateng ngi donkam ki briew kum u Daniel ba nud ban sneng wat ia ki Nongsynshar.

KA JINGBATAI

"Mene, Mene, Tekel, Upharsin" (25) ka long ka jingthoh ha ka kynroh ia kaba u Daniel u la pule bad ia kaba ki stad byrtong ka Babilon kim shym la lah ban ithuh satia. U Blei u da buhrieh khnang ia ka jingtip ba ki syiem bad paitbah ka Babilon kin ioh tip ia U Blei uba shisha. Kine ki laisien ki jingeh ki long ki sakhi pyrshah ia ka jingbymngeit ki Babilon. Ha ka jingpynshai u Daniel ia ka jingmut ki jingthoh u la ong ba ia ka jinglong jingim u Syiem bad ka hima la thew ha ka tarajur U Blei bad la shem ba ka duna bad namarkata la pynwai noh ruh ia ka (26). Ki nongsynshar hima kumjuh ki briew jong U Blei kin kynmaw bha ia kane, namar ia uwei pa uwei na ngi yn thew. Kumno ngi leh ha kata ka kam ia kaba la pynshet ha ngi ka rung ha ka tarajur U Blei. (I Korin 3:11-16). Wat ia ki sngi jong ka hima la niew bad ki la poi ha kaba kut. Phi ki briew jong U Blei phi slewspah ia ka

por ha ka jingim jong phi ? Kynmaw ba ia ki sngi jong phi la niew. Na kane ka daw la kyntu u Paul ia ki Nong Ephesos ban siewspah ia ka por (Eph 5:15-16). Nalor kane ngi iohi ruh ba U Daniel u laid jngai shuh da kaba iathuh ba ia ka hima la aiti noh ha ki Mid bad ki Persha (26-28). Haba ka hima Babilon ka pyni lalade ka bymbit shuh ka shu plie ia ka jingkhang ba kiwei pat ki hima kin iuhroit halor jong ka. Lada ngim trei hok ia ka kam ba U Blei u la ai ha ngi lah ban shim noh na ngi bad ban aiti noh ha kiwei pat. Kane ka long kaba la jia ia ka jaitbynriew Jiw (Mathaios 21:43). Ngim ju dei ban sngew sarong shaphang la ka jingshuwa da kaba ong, "ngi kiba nyngkong" bad khlem leh eiei. Ngin sah kiba khatduh (Mathaios 19:30).

WAI KA HIMA BABILON

Ka hima kaba la long tang ma ka ka bor bakhrawtam (Super-power) ha baroh kawei ka ri Pdeng Mihngi bad ka Nongbah ia kaba latei kut bha pynban namar ka pop jong ka jingawria bad jingsarong ka kti U Blei ka la kynriah noh bad ha kata hi ka miet ba u Daniel u la ai ia ka jingbatai la pynwai ia ka. La u syiem u la bat la ka kular bad ai la ki jingai ia u Daniel hynrei ha katei hi ka miet la pyniap noh ia u da ki shipai jong ki Mid bad Persha (29-30).

Kumno ki la lah ban prat ia ki kynroh bakhlain ka Babilon ? Kynmaw ba ha kane ka sngi bad haduh ka por miet ka la long ka jingiadih wain haduh ban da ia buaid bha (5:1-4). Ym tang ki rangbah syiem, hynrei wat haduh ki nongap phira ha ki kynroh bad ki khyrdop rnong ka Babilon kiba ha ka kynroh ba harud ka wah Iuphratis kiba lam sha pyrshah ka iing syiem, namar ka jingbuaid ki la klet wat ban khang ia ki. Ki shipai Mid bad Persha kiba la tih kharai um sha kadiang bad kamon jong ka wah ban pynphai noh ia ki um ki la am khia bun taiew bad mynta ki la poi ha ka pud ba ki la lah dep. Ki um ka wah ki shu nang rngad noh kiba la iaid lyngba ia ka nongbah. Na shaneng bad sharum ka kynhun shipai ka la rung lyngba ki khyrdop nar ba la shu sdien hasuin namar ka um ba la rngad bad haba ki la poi hapdeng ki la shem ruh ba ki khyrdop rnong ki sah rynghang. Nangne ki la rung sha ka iing syiem bad ioh ban pyniap ia u syiem bad kurup ia ka hima. Kane baroh ka jia kumba u Isaiah u la lah kren arspah snem shuwa ia kata ka por (Isaiah 45:1-3). Kane ka pynishai ba dei U Blei uba aiti ia ka Babilon sha ki Mid bad Persha. Ka pynshisha ba U Blei u synshar halor ki hima ki kynja bynriew.

Ka history ka iathuh ia ngi ba dei u Seiros uba long u General ha kata ka por uba la pyndonkam ia kane ka it (strategy) ban shu pynrngad ia ki um ka wah Iuphratis kaba iaid lyngba ia ka nongbah

khnang ba ki shipai jong u ki lah ban rung na sharum bad shaneng jong ka wah ha kaba ki khyrdop nar ki don. ka jingbuaid ka la pynlong wat ia ki nongap phira ban ym ithuh wat ia ka jinghiar jong ka um. U Blei u la ai buit ia u Seiros u nong Persha ban pyndonkam khnang ba ka jingkut ka Babilon kan wan shen. Ha kane ka miet ki Mid bad Persha ki la lap ruh ia ka spah bah ba labuhrieh hapoh ka iingsyiem bad kynrup ia ka na ka bynta u Seiros (Is 45:3). Hadien kane ka jingjop ia u Darios u nong Mid la pynlong ia u u nong synshar ka Babilon haba u la dap ruh hynriew phewar snem (5:31).

KI KHUBOR NA U DANIEL

BYNTA - II

Rev.Prosper Ryntathiang

KI JINGKDEW

BYNTA - II

LYNNONG - 9

U DANIEL HA KREM KI SING

KA TIEN LAMPHRANG

Ha kane ka lynnong ba ngin sa puson ngi shem ia ka jingkylla hima kaba la wanjia. Ka Hima Babilon ka laduh noh, hynrei ka hima Mido-Persha ka la wan mih bujli. Pynban ngim dei ruh ban bakla ba u Dararios u nong Mid ia uba la pynlong nongsynshar halor ka Babilon u long ruh tang kum u kynja Governor ne u syiem jylla ba u Seiros u la thung, da kawei pat ka kyrteng la tip ia u kum u Gubaru (5:31,9:1; 11:1). Sa kawei de kaba ngim dei ban bakla ka long ba wat la u Daraios u dei u nong Mid pynban um shym pynieng ia ka hima Media kumba don kiba ong. Hynrei u long tang u syiem shnat hima. Ka Bibilon hadien ka jingshahjop ka kylla long tang ka shnat (jylla) ha ka Hima Balar shuh shuh jong ka ri Persha.

U DARAIOS HA KREM KI AIN

Ki dkhot 1-3 jong ka lynnong 6 u Daniel ka pyni ba u Daraios u long u kynja nongsynshar uba khrawbor hapoh la ka jylla ne ka shnat ba u synshar. Ha kine ki dkhot ngi iohi ba u don ka bor ban thung jin haduh shispah arphew ngut ki lyngskor bad lai ngut ki myntri halor kine ki lyngskor ban ai jingkhein ia ka jingmih ka hima. Uwei na ki myntri u long u Daniel. Ka jingjied ia u Daniel ban ioh ia kane ka kyrdan badonbor bad ba halor jong ka hima ka pyni ba ka khana shaphang u Daniel ka long ia kaba la tip bha wat da u Daraios syiem. Ngin ym klet ba ha ki sngi u Nebukhadnessar syiem u la thoh shaphang U Blei u Daniel bad ki lok jong u (3:29- 30) bad kumjuh ruh ia ka jingjia kaba la jia ha u syiem (5:31- 37). Ka jingtynjuh (interview) jong u Daraios hi ka pyni ba u Daniel u dorr"ka mynsiem ka babha eh ha u" bad ka jingstad bad jingtbit ha ki kam ka hima ban ia uno uno uwei pat u briew ha ka hima jong u. Kine ki jinglong bad jingtbit u Daniel ym tang ba ki la pynioh ia ka jingshaniah u Syiem hynrei u da la thmu ruh ban ai ha u ka kyrdan bakham halor la kitei ki arngut bad kumjuh halor ia ka Hima hi baroh (3).

KA JINGRIAM IA U DANIEL

Ka jingbishni ia u Daniel namar kane ka jingshaniah u Syiem ka la trei ha ka jingmut kine ki arngut bad shen kum ka bih ka la par stet

sha kiwel de ki para nongsynshar kum ki deputi, ki lyngskor bad kiwel ban wad daw pyrshah ia u Daniel. "Ynda kumta kita ki rangbah bad ki lyngskor ki la ia pyrshang ban wad daw ia U Daniel shaphang ka kam ka hima" (4). Ki nongshun u Daniel ki la pyrshang wad daw ha ki kam hima sima namar dei ha u "ba kita ki lyngskor kin ai jingkhein ia ki, ba u syiem un ym luksan" (2) Hynrei shen ki la shem ba ka long kaba lehnohei namar kumba ka jingim u Daniel ka long kaba beit ha kiei kiei baroh kim lah satia ban ioh daw eiei ha ki kam ka hima sima "hynrei kim lah shem daw lymne jingduna; namar ba u la long u bangeit, ym shym la shem ia ka jingbakla lane ka jingduna ha u"(4). U briew uba ngeit ha U Blei bad uba sngur ka jingim u don barobor ka sap kumno ban pyniaid ia ka jingsynshar ka hima.

Haba ym lah ban shem daw na ki kam hima namar ka jingim bahok ba u briew u im kumno yn leh mynta ? Ki khmat jong ki nongshun ki kloi eh ban iohi ia ka lad jong ki bad kata ka long ka "ka hukum U Blei jong U" (5). Mynta ki iohi ba dei tang ha ka nongrim jong ka niam ba ki lah ban ialeh ia U Daniel bad ban pynkhyllem ia u. Ngim dei ban klet ba U Daniel u long u briew uba duwai bad u duwai ruh bunsien shi sngi (10). Namarkata kloi lan ki la ialum ki deputi, ki lyngshor, ki myntri bad ki nongsynshar ban thaw ain halor ka mane Blei. Wat klet ba ia u Daniel kim shym la khot bad u syiem ruh um tip ia kane ka kam jong ki. Hadien ki jingshong pyrkhat sani bha jong ki ki la rai ban khang ia ka kynja jingmane blei baroh ba ym bit ban duwai ha uno uno u blei lait na u syiem hapoh ki laiphew sngi. Kat kum ka jinglong ka ain jong ki Mid bad ki Persha ia kano kano ka ain ba la shna da ka dorbar thaw ain bad ba la muhor ia ka da u syiem ym ju lah shuh ban pynkylla da lei lei ruh. Hadien ba kine ki nongshun u Daniel ki la lah thaw ia kane ka ain bymman jong ki ki la wan sha u syiem ban soi bad shonshap da ka muhor syiem khnang ba uno uno uba pynkhein ia kane ka ain yn bret ia u sha ka krem ki sing kum ka jingpynshitom. Peit hangne ba haba kine ki briew ki wan sha u syiem ki kren shukor haba ki ong, "Ki rangbah baroh jong ka hima, ki deputi bad ki lyngskor, ki myntri, bad ki nongsynshar" Ka jingshisha ka long ba ym baroh namar ia u Daniel kim shym la khot sha ka dorbar jong ki. La kumno kumno ki la wan sha u syiem ban pynskhem ia ka da ka jingsoi bad muhor jong u. U Syiem u bym shym la don kano kano ka jingsuba sniew eiei bad uba la pyrkhat ruh ba kata kan bha na ka bynta ka hima jong u, u la soi ia ka (6-9). Kane ka la long ka jingriam ia U Daniel. Ha kine ki por jong ngi ngi don ka jingma na ka jingthawain halor ka niam. U Daraios mynta u la shah thep ha krem ki Ain.

BALEI DA KA KREM KI SING ?

Kane ka ain ia kaba la shna da kine ki nongsynshar Mid bad Persha ka dawa ia ka jingpynshitom ia kita ki bymkohnguh da kaba thep ia ki sha ka krem ki sing. Balei ym shym la leh kumba leh u Nebukhadnessar da kaba thep sha ka lawar ding ? Ka daw jong kane ka long namar ba u Daraios u long u nong mane ia u 'lei ding kumta um lah ban leh kum u Nebukhadnessar. Kane ka jingshisha shaphang u Daraios ba la pynshisha na ki jingthoh ba la lap mynta na ki jingtih wad jingtip ia ki jingtei hyndai ka kylla long ka sakhi ba khlain ba ia ka Kitab U Daniel la thoh ha ki sngi jong u hi, kata ha ka 600 S.K. bad ym ha ka 168 S.K. kumba don kiba pynbakla.

LYNNONG - 10

U DANIEL HA KREM KI SING

U DANIEL U IENG SKHEM

Haba U Daniel u la tip ba u Syiem u la lah soi ia kata ka ain aiu u la leh ? "Te haba u Daniel u la tip ba la soi ia kata ka jingthoh, u la leit sha la iing; (te ki jingkhang iit jong u ki la plie rynghang ha ka pulit jong u shaphang Jerusalem); bad u la dem la ki khohsiew laisien shisngi, bad u la duwai bad u la ainguh ha khmat U Blei jong u, kumba u la ju leh mynshuwa" (10). Hangne ngi iohi ia u Daniel u briew jong ka jingngeit ba um khih jingmut eiei ruh wat haba u tip ba la pynlong ain ia katei ka jingthmu basniew. Na ka liang jong u Syiem ba u la sain ia kata ka dulir ain ka long namar ba ia "ki syiem jong ki Mid bad Persha la ju niew bad mane kum ki nongmihpli bad jingwan long briew jong u 'lei Ormuzd". Wat la ka long kumno kumno u Daniel u ithuh shai ba ka thew ia ka ban pynjot ia u, namarkata, da ka jingieng skhem jong u un pynshisha ba ka long ka ain basniew ia kaba u syiem u la sain.

Khlem salia eiei u la leit sha la iing ban dem duwai kumba u ju leh lai sien shisngi da kaba phai sha Jerusalem. U Daniel um thait ban wad ia U Blei jong u wat hapdeng kum kine ki jingeh. Kine ki long ki sngi ha kaba ngi donkam ki riewngeit kum u Daniel ban ieng skhem pyrshah ia bun ki ain pyrshah jingngeit ia kiba la thaw. Kynmaw ba ka jingtynjuh kam ju long palat ia ka bor u briew, namarkata, u briew

bangeit u dei ban ieng skhem (I Korin 10:13). Barobor U TRAI U ju wan ban ieng ryngkat bad ki briew jong u ha ka por ba ki don ha ki jingtynjuh. Namarkata ym ju donkam ban mutdur ba ka jingtynjuh jong phi ka khraw palat

KI NONGSHUN KI IOHDAW

Ngin ym klet ba U Daniel u dei u mraw ha ri Babilon uba la ioh kyrdan bakhraw ym tang ha ka por u Nebukhadnesar hynrei wat ha ki sngi u Daraios jong ka Hima Mid-Persha da ka jingshaniah u syiem. Kane ka la long lypa ka daw ia ka jingsngew pihiun ki Mid bad ki Persha. Kumno u nongwei bad u mraw un ioh ia ka kyrdan kat kane ? Ka dei kane ka jingpihuin kaba la saindur ia ka ain pyrshah mane blei. Haba ia ka ain la thaw ki nongshun u Daniel ki dei beit ban syntiat kumno u leh shaphang kane ka ain. "Ynda kumta kine ki briew ki la ialum lang, bad ki la lap ia U Daniel ba u da duwai bad kyrpad ha khmat U Blei jong u" (11). Baroh ki laiphew sngi ba la buh U Daniel um shym la shah jop wat tang kawei ruh ka sngi, namarkata, kloi lan ki nongshun jong u ki la iohdaw ban mudui sha u syiem. Hynrei kim shym la leh ia kane tad haduh ynda ki la pynshong nongrim bha ia la ka jingmudui.

KA DUR JONG KA JINGMUDUI

Shen shen kine ki briew syiem haba ki la lah iasylla bha ki la ia wan ban ai ia ka mudui sha u Syiem. Hynrei nyngkong ki la pynkynmaw shuwa ia u syiem ba u la lah soi ia kata ka ain ba uno uno uba duwai ha uno uno uwei pat u blei ne u briew hapoh ki laiphew sngi lait na u syiem hi, yn bret ia u sha krem ki sing. Haba u syiem u la mynjur ba ka long kumta kat kum ka ain bym lah ban kylla ki Mid bad Persha (12) te ki sa sdang ban pynmih ia ka jingmudui jong ki. Ka dur jong ka jingmudui jong ki ka long kumne :- (1) U Daniel u dei tang u mraw, (2) Um suidniew eiei ia u Syiem hi, (3) Um suidniew eiei ia kata ka ain ba u syiem u la soi, (4) U pynkhein ia ka da kaba duwai lai sien shi sngi ha U Blei jong U (13). Kane ka jingmudui ka thew beit ban pynpra ia ka jingshaniah u syiem ha u Daniel bad ban pynkynmaw ba u la kyntiew kyrdan ia u mraw halor ia ki kynrad. Bad kumba u long na kawei hi pat ka jaitbynriew um don jingniewkor eiei ia ka ain ki Mid bad Persha lane wat ia u syiem hi. Hadien ba u la lah iohsngew ia kane baroh mynta u syiem u sngewthuh ba u la lah thep ia lade ha krem ki ain.

U SYIEM U PYRSHANG

Ki nongshun ki bakla ha ka rukom pyrkhat jong ki shaphang ka jingiadei u Syiem bad u Daniel. Tang shu ioh sngew ia kane ka mudui u Syiem ha ka jaka ba un sngew bitar pynban u la sngewsih bad da kaba wad jingiarap na ki riewain ne ki nongiasylla (Concillors) jong u u la pyrshang kumno ban thawlad ban pyllait ia u Daniel khlem da pynkhein ia ka ain. Baroh kawei ka sngi ka la shimpor ia u ban wad lad ban pyllait hynrei ym shym la lah (4). La pyndap ia ka dohnud u syiem da ka jingsngewsih bajur namar ka jingniewkor bad ieit jong u ia u Daniel. Nalor kata u iohi ruh ba la riam ia u ha kane ka ain basniew ia kaba u la lah soi.

Ki nongshun u Daniel haba ki la iohi ia kane ka jingmut u syiem, da ka jingbitar bad khlem niew burom shuh ia u ne jingsngew jong u ki la shu wan kyrthep sha u syiem ban dawa na u ba un ym pyrshang ban pynkylla ia ka ain ki Mid bad Persha, namar, ba lada u leh kumta u lah wat ban duh ia la ka khet da ka jingialeh pyrshah jong ki (15).

U DANIEL SHA KREM KI SING

Haba u Syiem u la iohi ia kane ka jingpyrshah bajur da ki briew jong u, um pyntud shuh hynrei "u la hukum, bad ki la wallam ia u Daniel bad ki la bret noh ia u ha krem ki sing" (16). Hynrei ngi iohi kumno ba u syiem u la kren ha u Daniel shuwa ban bret ia u haba ka lad briew jong u ka la kut, "U Blei jong Me ia Uba Me shakri khlem pud, un pynim ia me" (16) Kane ka la long ka jingkren jong ka jingngeit na u briew ba ngi mut ba u long u nongmane bleithaw. Ngim dei ban klet ba don ki por ba U Blei un pynshlur ia ngi hapdeng ki jingtynjuh da ki briew ba ngim poi pyrkhat (Salm 76:10).

Ban pynthikna bha ba yn ym don ka jingpynkylla eiei ia ka ain ki Mid bad Persha u Syiem, hadien ba ki la buh da u mawkhang hakhmat ka krem, u la muhor ym tang da ka muhor jong u hynrei wat sa ka muhor jong kita ki rangbah syiem de (17). Kane ka jingleh kam ailad shuh iano iano ban pyrkhat ba u syiem ne mano mano kin dang leh shukor halor kane ka kam. Pynban mynta kane ka la long ka lad ia u syiem ban pynshisha ba ka ain ba la shna ka dei ne em kaba bha.

U BLEI U LEH LA KA BYNTA

Ngim dei ban klet ba ki sing ia kiba la set ha kine ki krem ki long ki mrad ba lathngan bha. Hynrei shen ngi iohi ia ka kambah U Blei ha kane ka krem. Ka kti jong ka la la pynjai jai ia ka jinglong kine ki sing ba kim shym la kieh satia ban patar ban kurup ia u Daniel wat la u la don hangta baroh shimiet. Kane ka jingjia ka la wan kum ka jubab ia ka jinglong bahok u Daniel bad ba la pynkhlain ia kata da ka jingshah jingit u syiem hi. "Ynda kumta u syiem u la leit sha la iing, bad u la pynlut ia kata ka miet da ka bashah jingit, lymne ym shym la wallam jingtem ha khmat jong u: bad ka jingiohthiah ka laduh noh na u" (18). Phi iohi u syiem u la leh lai kiei kiei : (1) U la shah jingit baroh shimiet, (2) U shah jingit na ka put ka tem, (3) bad u la shah jingit wat na ka jingiohthiah. Hangne ngi iohi shai kdar ia ka bor jong ka jingshah jingit haba ngi ia kynduh ia ki jingeh. Haba U Daniel u shaniah skhem ha U Blei bad u syiem u shim la ka jingjam badei, la pynkhih ia ka khet U Blei ban leh ia ka kambah bym pat ju jia - la ri pynim ia u Daniel na ka shyntur ki sing baroh shimiet. U Daniel um shym la mynsaw eiei.

U Syiem uba la duh thiah na ka bynta u Daniel um shym laduh noh ka jingngeit wat haba ka step ka la wan, u la khie bran bran dangstep eh bad leit sha kata ka krem ban shem ba u Daniel u dang im ne em. Haba u la ieng ha khmat ka krem u la pyrta jam, "Ko Daniel, u shakri u Blei u baim" La ka ktien ia lam artat, "U Blei ia Uba Me shakri khlem pud, u lah ne em ban pynim ia me na kita ki sing ?" (20). Bran bran u Daniel napoh krem u la phai ktien " "Ko syiem, to im ha la karta. U Blei jong nga U la phah ia u angel jong U, bad u la khang ia ki shyntur ki sing, te kim shym la pynmynsaw ia nga: namar ia ka jingkhuid lashem ha nga ha khmat jong u; bad ha khmat jong me ruh, ko syiem, ngan shym la leh eiei ka basniew" (21-22). Ban shakri ia U Blei khlem da pud ka long ka ba myntoi, bad kam long ka kam kaba sniew ban mane ia U Blei ia Uba ngi ngeit bad shaniah. Lada dei tang i bleithaw lah lwet ki shyieng u Daniel.

Ym don kawei pat ka jingkmen kaban kham palat ban ia kane hapoh kane ka por, ba u Daniel u dang im. Shen shen u syiem u la ai hukum ba kin sei noh ia u Daniel. La lah pynshisha mynta ba ka ain ba la shna ka long kaba sniew kaba thew tang ban pynjot ia u briew uba bha. Hadien ba ia u Daniel la sei, la tynjuh bha ruh ba ym don eiei ruh kaba pher bad u, "bad ym shym la shem jingmynsaw eiei ruh em ha u, namarba u la shaniah ha U Blei jong U" (23). Ka don barabor ka nong kaba khraw haba ngi shaniah ha U Trai.

LA AINONG IA KI NONGSHUN

Ym tang ba u Daraios mynta u la ioh ka nongrim ban pynkhein noh ia kane ka ain, hynrei u da la leit jngai ruh kat haduh ban da ai nong ia ki nong mudui. Ka jingpynshitom ka la long ym tang ia ki, hynrei wat haduh ia ki tnga bad ki khun jong ki. Ia kane u Daraios u la leh namar um kwah ban sah symbai eiei ruh na kita ki nongmudui ioh kin thaw jingeh hadien ia ka hima. Kaei kaba la jia ? La thep kylla ia ki sha kata kajuh ka krem bad ki blei jong ki kim lah ai jingiada. La pynlwet ia ki bad shyieng bad shruh wat shuwa ba kin poi ha trai ka krem (24). Kynmaw ka long kaba ma ban ktah kti ia ki briew jong U Blei (Sekharaiah 2:8; Salm 105:15).

KA HUKUM SYIEM

Hadien kane U Daraios u la thoh pat sha la ki khun ki hajar bad ki raiot ka hima jong u ban pyndonburom bad sheptieng ia U Blei jong U Daniel namar u long U Blei Uba im bad shisha bad ka jingsynshar bad hima jong u ka ban ym duh noh (25-27). U Daniel u la nang ioh manbha shuh naduh ka jingsynshar u Daraios bad haduh ka jingsynshar u Seiros u nong Persha.

LYNNONG - 11

KA JINGMIH BAD KHYLLEM KI HIMA

KA TIEN LAMPHRANG

Haduh ka lynnong 6 ngi la pule puson ia ka jingiathuh shaphang ka jingim u Daniel. Hynrei naduh ka lynnong 7 (ia kaba ngi sdang ban puson mynta) jong kane ka Kitab haduh kaba kut ka long beit ki jingthoh ia ki jingphohsniew bad jingithuhpaw jong u Prophet Daniel kaba iadei beit bad ka por ban dang wan - ki jingjia kiban jia ha ka pyrthei naduh kata ka por jong u ter shi ter ha ka jingiadei bad ka ri Israel haduh ka por kaba kut. Ngi dei ban kynmaw ba ia ki ri ne hima jong ki jaitbynriew la kren ia ki da ki prophet tang haba ki iadei ne ia tyngkhuh kam bad ka jaitbynriew Israel. Dei ha kane ka nongrim ba ki prophet ki kren shaphang ki ri bapher bapher ha ki kitab jong ki. Ha kane ka lynnong 7 u Daniel u iathuh ia ka jingmih jong saw tylli ki Hima bapher bapher bad kumno ba ka hima bakhatduh ka kren ia

ka jingtreikam jong ka shaduh kine ki por bakutduh. Kawei pat ka liang ba ngim dei ban lyndet ka long ka jingpyndonkam u Daniel da ki shnop (symbol) mrad ban kham pynshai khambha ia ka jinglong kine ki hima.

KA POR JONG KA JINGITHUHPAW

"Ha ka snem ka banyngkong ka jong u Belshassar u syiem Babilon..."(7:1). Kiba bun ki nongpule ia ka kitab u Daniel ki mutdur ba don tang ar ki syiem ha ka hima Babilon, kata, u Nebukhadnesar bad u Belshassar. Hynrei ka history ka iathuh ba don haduh hynniew ngut ki syiem ba synshar. Kine ki long :

1) U Nebopolassar (625-605 S.K)

2) U Nebukhadnessar II (605-562 S.K.) u dei u khun u Nabopolassar

3) U Evil Merodach (u khun u Nebukhadnessar) 562-560 S.K.

4) U Neriglessar ne u Nergal-sharesar (Jeremiah 39:3) uba pyniap ia u Evil Merodach u kynum jong u. 560-556 S.K.

5) U Habashi Marduk, u khun u Nergal-sharessar (556 S.K.), u synshar tang khyndai bnai.

6) U Nabonidus ne Nabonaid uba pyniap ia u Habashi (556-539 S.K.)

7) U Belshassar u khun u Nabonidus uba ia synshar ryngkat ryngkat bad la u kpa.

Kumta ngi sngewthuh ba kane ka jingithuhpaw ka la wan ha u Daniel kumba ha ka snem 556 S.K. haduh 539 S.K. Ba u Belshassar u long na ka lain syiem ngim don jingeh ban sngewthuh namar u long u ksiew jong u Nebukhadnessar na ka khun kynthei jong u. Ym tang katta hynrei kiba bun ki jingthoh kynroh hapoh Babilon ki pyni ba u Nabonidus u la pynlong syiem ia u ryngkat bad khamtam hadien ba u la leit noh ialade sha Teiman ha ka ri Arabia bashatei ban shongthait, ka synshar khadar baroh ka la hap ha ka tyrpeng u Belshasar. Kane ka lah ban long ka snem banyngkong U Belshassar. Tang namar ba u Daniel um shym kynthoh ia kine kiwei pat ki syiem kata kam mut ba u nongthoh u bakla na ba la thoh ia ka tad hadien

ka jingwanphai noh na Babilon (200 S.K.) Sa shisien pat ngim dei ban klet ba u Daniel u kren tang haba ki syiem ki don ka jingladei kam bad ka jingim ki Jiw. Kane ka iadei thik bad ki jingkren u Jeremaiah ha ka lynnong 27:7. "Bad ki paid bynriew baroh kin shakri ia u, bad ia u khun jong u, bad ia u Khun u khun jong u, ha ban da poi ka por ka ri jong u hi....."

KA JINGPHOHSNIEW

"Ha khmih, kita ki saw lyer ka bneng ki la pyrsad halor ka duriaw bah" (7:2). U Daniel u la sdang ia ka jingithuhpaw jong u da kaba iathuh shaphang ki sawlyer kiba treikam halor ka duriaw. Dei ka jingshoh jong kine ki lyer kaba la pynmih ruh ia ki mrad bapher bapher ba u la iohi hadien. Kiei kine ki sawlyer ? Haba ngi phai ban peit sha ka ktien U Blei, kloi lan eh ngi lah ban iohi ia kine ki sawlyer ba ki long ki bor bapynjot ba la pyndonkam da u soitan hynrei ki don hapoh ka hukum U Blei (Job 1:19, Jeremaiah 49:36). Kane ka mut ba U Blei u pyndonkam ia ki jingjia ha kane ka pyrthei kiba u soitan u mut ban shim kabu khnang ban ioh ia ka jingkwah jong u pyrshah ia ka mon U Blei. Ngim dei ruh ban klet ba u Paul u kren shaphang "u syiem ka jingsynshar ka suin" (Eph.2:2). Ka shai ha ngi ba kane ba u Daniel u iohi ka long ka jingtreiborbah jong ki hima jingdum ha kane ka pyrthei. Dei kane ka jingtrei borbah jong ki kaba wanrah ia ka jingmih bad khyllem ki hima.

Katba kine ki lyer ki kren ia ki kynja bor ba na jrong, ki um duriaw ki thew ia ki "paidlang bad ki paidbah, bad ki kynja bynriew bad ki thylliej" (Jingpynpaw 17:15). Namarkata kane ka pynshai ha ngi ba ki bor mynsiem ki trei donbor halor ka jingim ki briew ha kane ka pyrthei ban pynmih ia kata ka dur ba ki angnud. Kine ki sawlyer ha kaba bunsien ki ju paw ha ka dur jong ki thma ne jingiakhih pyrthei ba shyrkhie eh.

Kane ka jingshoh kyrthep kine ki sawlyer halor kine ki um duriaw kumba tynruh ban pynkyrsei na shapoh trai duriaw ka la pynmih shabar "Te saw tylli ki mrad ki baheh ki la ia wan mih noh na kata ka duriaw, ki baiapher uwei na uwei pat" (7:4)

KA DUR KINE KI MRAD

"U banyngkong u la long kum u sing, bad u la don ki thapniang kum ka pukni: nga la khmih haduh ba la phut noh ia ki thapniang jong u,

bad la khyllie ia u na ka khyndew, bad la pynieng ia u ha ki kjat ar tylli kum u briew bad ai ia ka dohnud briew ha u" (7:4)

Katba u Nebukhadnessar kum u Jentil u iohi ia ki hima pyrthei ha ka durblei, U Blei pat u ai ba u Daniel un iohi ia ki hima kum ki mradkhlaw. Ka daw jong kane ka long ba kine ki mrad ki ai ia ka dur bashisha jong ka jinglong ki hima pyrthei kiba ia bamduh kawei ia kawei pat bad barobor ki pynioh ia ka jingthmu da ka jingleh jubor ne jingumsnam (Jer 51:41, Amos 3:9-11)

Ha kane ka shi dkhot u Daniel u ai lut ia ka history jong ka Hima Babilon. La pyni hangne ba ka shnop jong kane ka Hima ka long da u Sing. U Sing u long u syiem ki laiphew mrad. Bad u long ruh uba khlain ka bor jong u. Ka jingshisha ka long ba u Blei U la ai ia U ka bor ka jinglong syiem halor ki hima bad kynja bynriew baroh jong kata ka por ha u Nebukhadnessar. "Me Ko syiem, Me long U Syiem ki syiem, ha Uba U Blei ka bneng u la ai ka Hima, ka bor, bad ka jingkhlain bad ka burom..... bad u la buh ia Me ban synshar halor jong ki baroh...." (2:31-38). Ka jingiohi U Daniel ka pynskhem ia kaei ba u Nebukhadnessar u iohi. Kumjuh u pukni u long u syiem ki laiphew sim laiphew doh. Baroh ar kine ki mrad ki long ka dur ia ka jingkhraw bapalat liam jong ka jingsynshar u Nebukhadnessar. Dei halor kane ka nongrim jong ka jingraiblei ba u Jeremiah u iasaid bad ki syiem Judah (Jer.27:1-13). Ka jingkiew bad jingiar ka hima Babilon hapoh u Nebukhadnessar ka long halor baroh ki bynta jong ka Palestain. Ym don shuh kano kano ka hima ba lah ban ialeh ia u kynthup lang ia ka Ijipt. Hynrei ka jingsarong jong U ka la wanrah ia ka jinglong mrad ha u shipor (Lynnong 4). Kaba la long ruh ka daw jong ka jinghiar ka hima kumba la ai shnop da kaba "la phut noh ia ki thapniang sim" jong u bad wat la u la shem ia ka jingkylla kaba mut ia kaba la ai shnop da kaba "la ai ia ka dohnud briew ha u". Ka jingsarong u Nebukhadnessar ka la rai lypa wat ia la lawei ka hima jong u ia kaba la pynpura bad pyndep ha ki sngi u Belshassar u ksiew jong u (Lynnong 5)

Ki Hima ki lah ban mih ban kiew hynrei kim lah ban neh haba kim leh ia ka mon U Blei. Kynmaw ba ka don ka dorbar blei kaba bishar bad rai la ia u nongsynshar ne ka hima ia ka lawei jong ki - (Lynnong 4:13-16). Ka Hima Babilon ka neh tang naduh 625 S.K. haduh 539 S.K.

LYNNONG - 12

KA HIMA PERSHIA

"Bad ha khmih sa uwei pat u mrad, baar, kum ka dngiem, te la khyllie shiliang ia u, bad lai tylli ki shyieng krung ki la don ha ka shyntur jong u hapdeng ki bniat jong u : bad ki la ong kumne ha u, To ieng to bam doh shibun" (7:5)

Balei da ka Dngiem ? Lait noh na u Sing ym don uwei pat u jaitmrad ban kham khlain ban ia ka dngiem ha ri Palestine. Ka long ruh ka mrad ba suki ban iaid hynrei kaba amkhit ha kano kano ba ka la ioh bat. Kane ka shnop namarkata ka iadei bha bad ka hima Mid-Persia kaba buddien ia ka Babilon Ha ka jingpyrshang jong kane ka hima ban nang iaid shaphrang ka la shem pynban ba ki lai ki hima - ka Babilon, Lydia bad Ijipt kiba la don lypa hapoh ka bor jong ka ki pyrshang ban khanglad Kane ka jingleh jong ki ka long kumba ong "to ieng to bamdoh shibun". Ka jingmih ka long ba ka hima Mid-Pershia ka la pynjot thiaw ia ka bor jong ki kum ka dngiem ba la thngan bha.

"Te la khyllie shiliang ia u" Ha kine ki ktien u Daniel u pyni ba ka hima ba la pynlong da ki arjait bynriew - ki Mid bad ki Pershia - ki Pershia ki kham khraw bad bun paid bad bat khambun ia ka jingsynshar bad dei ma ki kiba long ki syiem ka hima Pershia. Kane ka iadei bad ki arliang kti jong ka durblei ha ka phohsniew u Nebukhadnessar (2) Ka jingbun jong u shipai u swar ha ka jingsynshar (sorkar) u Seiros ne ha ka hima Pershia ka pynlong ban suki haba ka pynkynriah ia ki nawei shawei pat

Hapoh ka jingialam bastad jong u Seiros, ki shipai jong u ki la jop thiaw ia ka Babilon da kaba pynryngad ia ki um ka wah Euphrates na shaneng jong ka nongbah. Ki la leh ia kane da kaba tih kharai baroh arliang ka wah ban pynphai ia ka um sha ki. Ki khyrdop nar ba la pynap shaneng bad sharum ka nongbah ki la shu sdien ha suin bad ailad ia ki shipai ban shu iaid suk bad rung shapoh nongbah na ka khyrdop rynong ba la ieh rynghang ha ka miet khawai u Belshassar ban pyniap ia u (Dan. 5:30-31; Isa.45:1-4). Ia ka hima Babilon la jop da u Seiros syiem bad la ai ha u Darios u nong Mid ban synshar kum u syiem bad pyniaid ia ki kam jong ka. Ngin ym klet ba u long tang u syiem shnat bad ha ki dulir la tip ia u kum u Gubaru u lyngskor ka Babilon.

Hapoh ka hima Mid-Pershia don baroh haduh hynriew (6) ngut ki syiem ba synshar bad baroh ki dei tang ki nong Pershia. Kine ki long

1. U Seiros II (Uba khraw), 559-530 S.K.

2. U Kambyses II, 530-522 S.K.

3. U Darios I (U Hystaspes Uba khraw), 522-486 S.K.

4. U Ahassueros (Xerxes), 486-465 S.K.

5. U Artaxerxes I, 464-423 S.K.

6. U Darious II 423-404 S.K.

(Note : Kine ki Daraios ba paw ha kane ka list ki dei baroh ki syiem Pershia bad ym ki nong Mid. Dei ha ka por U Syiem Seiros ba la pyllait pat ia ki Jiw na Babilon.

KA HIMA GRIS

"Hadien kane nga la khmih, bad ha khmih sa uwei pat, kum u la basa, uba la don sawtylli ki thapniang sim ha ka iengdong jong u; uta u mrad u la don saw tylli ki khlieh ruh; bad ia ka jingsynshar la ai ha u" (7:6).

Ha kane ka shnop u Daniel u ai ia ka dur jong ka hima Gris. Ka Hima ba bud shen hadien ia ka Mid-Pershia Ka jingjied U Blei da u la basa kum ka shnop ka long namar ka iadei dur shibun bad ka jingsted jong ka jingphriang ka hima Gris hapoh u Patsha Aleksander. Tang hapoh i por ba lyngkot u la lah ban kner shaduh Palestine bad u la iap ha Babilon haba u dang 32 snem ka rta. U La basa u long u mrad basted eh ban mareh; u lah ban mareh haduh 75 mail shi kynta. Ki thapniang sim ki long ki General jong u Alexander kiba la iarap ia ka jingpynphriang sted ia ka hima hynrei hadien pat ki kylla long ma ki ki khlieh ka synshar ha ka hima ba la ia phiah u Alexander hadien ka jingiap jong u. U Kasander u la ioh ia ka Makedon bad Gris, Siluekos ia ka Syria bad Asia shatei, u Lysimasius ia ka Aisa Minor bad Thrace, nangta u Ptolemy ia ka Ijipt, Palestine bad Arabia. Kumba u Daniel u iohi ka hima kam shym leit sha ki khun jong u hynrei sha kine ki General.

Hapoh ka jingsynshar u Alexander la ka rukom im, jingstad bad Ktien Grik la hikai bad pynphriang sha baroh ka hima jong u kynthup ia ka Palestine. Kane ka pynkhreh la ka ktien Grik ban kylla long ka ktien thoh ia ka Testament Thymmai ha ki sngi ki Apostol.

Kat kum u Hosia, ka jingmih jong kine ki mradkhlaw ka long ban pynshitom ia ki briew jong u namar ka pop. Ha ka jingiohi u Hosia ruh donsaw ki jaid mrad. "Namar kata ngan long ha ki kum u sing, kum u labasa ngan ap thap ha ka lynti. Ngan ia kynrup ia ki kum ka dngiem kaba la duh noh la ki khun" bad u mrad u basaw u lah ban hap ha kine ki ktien "U mrad khlaw un tar ia ki" (Hosia 13:7- 8).

KA HIMA ROMAN

"Hadien kane de nga la iohi ha kita ki jingithuhpaw mynmiet bad ha khmih sa u basaw u mrad, u baitieng bad u badonbor, bad uba khlain shi katdei eh, bad u la don ki bniat nar ki baheh: u la bam duh bad u la pynlwet jin, bad u la kyrdem da ki kjat ia ka basah" bad u la pher na kita ki mrad baroh kiba la don mynshuwa ia u, bad u la don shiphew tylli ki reng. Nga la dang pyrkhat shaphang kita ki reng, bad, ha khmih, la mih hapdeng jong ki sa kawei pat ka reng, ka barit, ha khmat jong ka lai tylli na kita ki reng kiba nyngkong la phut noh na ki thied bad ha khmih, ha kane ka reng la don ki khmat kum ki khmat briew, bad ka shyntur kaba kren ia kiei kiei ki bakhraw" (7:7-8).

Ha ka jingmih jong une u mrad u basaw ia uba ym shym la lah shuh wat ban jer ia ka kyrteng la iohi ia ka dur jinglong jong ka hima basaw kaba long ka Hima Roman jong ki Kaiser. Na ki hima baroh kiba la mih sha khmat ym don ka ban kham khlain bor bad shyrkhei ha ka rukom trei kam ban ia ka hima Roman. Uwei u nongthoh u ong, "Ka Hima ki Roman ka phriang ialade shaduh kiba kut ka khyndew haduh hangno hangno ba ki briew ki shong; ka synshar halor ka duriaw baroh, bad ka long ka banyngkong bad tang ma ka kaba la pynlong ia ka mihngi bad ka sepngi ki pud jong ka, bad ym don kano kano ka jait bynriew ka bym shym la ithuh ia ka Rome kum ka kynrad ha ka pyrthei, lane kaba kyntait ban pynkohnguh hapoh ka bor synshar jong ka" (Dionysius Halicarnasas). Ia ka jingsynshar jong ka la niew barobor kum ka jingsynshar nar bad kane ka iadei bad ka jingbatai u Daniel shaphang ki kjat nar jong ka durblei. Ka Hima Roman ka don ki jinglong batriem shibun eh ban ia kiwei pat ki hima.

Kawei pat ka jingmaian jong kane ka shnop ka long ba ha khlieh jong une u mrad don shiphew ki reng. "Baroh ki nongthoh na ka

niam" ong u Jerome, "Ki la aiti pateng ba ha ka jingkut noh ki por, haba la ka hima jong ki Roman lajan ban pynjot noh, yn don shiphew ki syiem ki ban ia phiah ia ka pyrthei Roman hapdeng para ma ki hi". Na ki ktien une u Jerome bad na kiwei ruh ki riew shemphang mynsiem ngi lah ban sngewthuh ba kane ka bynta jong ka jingithuhpaw ka dang sah ia ka ban pyndep ia ka.

Na ka shnop ki kjat nar ngi sngewthuh ba ka hima Roman kan ia phiah ha ki ar bynta - ka hima mihngi bad ka hima Sepngi. Kane ka la jia haba la ia phiah hapdeng ki Valen bad ki Valentinian ha ka snem 334 H.K. La ngi la don mynta ha ka slajat ba ia khleh ka ktieh bad ka nar pynban ngim shym pat iohi ia ka jingmih ki shiphew shympriah jong ka dur blei ne ki shiphew reng jong u mrad uba saw. Lada une u mrad hi u thew ia ka hima, kata ki shiphew reng ruh ki thew ia ki hima ban mih ha kine ki por.

Hynrei sa kawei shuh ka jingmaian hangne ka long ka jingmih jong kawei pat ka reng barit kaba la mih hadien kine ki shiphew. Kane ka reng barit ka la rat dyngkong ia lai tylli na kita ki reng ba mynshuwa Ym don jingartatien ba kane ka kren ia ka jingmih jong u kynja nongsynsharlahduh hadien jong kine ki shiphew reng bad u ban pyndem ia ka pyrthei baroh.

Kane ka jingiohi u Daniel ka iadei thik bad ka jingiohi u Ioannis kumba 600 snem hadien bad ka thew ruh ia kajuh ka jingjia jong kine ki por kumba u la pyni ha ka lynnong 13:1-4 Jingpynpaw. Ka reng kaba kren ia kiei kiei ki bakhraw ha u Daniel ka long kajuh bad kata "ka shyntur kaba ialap ia kiei kiei ki bakhraw" (13:5).

LYNNONG - 13

KA HIMA U BLEI

"Nga la khmih haduh ba la buh ia ki khet, bad ba uwei uba na mynhyndai kulong u la shong: ka jainkup jong u ka la long ka balieh kum ka ior, bad u niuhkhlieh jong u kum u saiwul u balieh; ka khet jong u ka la long da ki thylliej ding, bad ki shalyntem jong ka ka ding ka bameh..... Nga la iohi ha ki jingithuhpaw mynmiet, bad ha khmih, u la wan uwei da ki lyoh bneng kum u khun u briew, bad u la wan sha uta uba na mynhyndai kulong, bad ki la wallam ia u hajan jong u. Bad la ai ha u ka jingsynshar, bad ka burom, bad ka hima, ba ki kynja bynriew baroh, ki jaid bynriew, bad ki ktien kin shakri ia u: Ka

jingsynshar jong u ka long ka jingsynshar bymjukut, ka ban ym duh noh, bad ka hima jong u ka ban ym pynjot noh ia ka" (Dan.7:9-14).

Hadien ka jingiohi u Daniel ia ki shnop mrad shaphang ki hima bapher bapher kiba la mih naduh ka por jong u bad ba u la pyni ruh ia kaei ban dang jia shadien kata ha kine ki por jong ngi, u prophet u la iathuh ruh ia ka khubor ba ai jingkyrmen ia u bynriew ha kine ki dkhot ba la sot haneng. Don ka por haba ka HIMA U BLEI ka dei ban wan ha kane ka pyrthei jong ngi. Naduh ki sngi u Noah (Jenesis 9:1-7) hadien ka jingshlei ka pyrthei, U Blei U la sdang ia ka la trei kam ba thymmai haba u la aiti ha u briew ban sain ia ka synshar khadar ha kane ka pyrthei ia kaba la tip kum "Ka synshar Ba Kynja Bynriew". Kane ka dur ka la bteng haduh mynta haba ka kynhun ki briew ka synshar halor ki briew. Wat ki hima Israel bad Judah ia kiba la khmih lynti ba kin long ki jingsynshar babha hynrei namar ka jingphaidien jong ki na U Blei, la pynkut pynwai kat haduh ka jingpynjot ia ki (II Khronikl 36:11-21). Naduh u Nebukhadnessar pat la sdang ia ka la ba la tip kum "Ka la Ki Jentil". Kane ka la ka dang bteng haduh mynta. Haba ong ka la Ki Jentil, kata, ka mut ka por ha kaba ki Jentil ki synshar donbor halor ki Jiw ne Israel. Kane ka la long ka dur naduh ka por u Nebukhadnessar.

KA JINGKUT KA IA KI JENTIL

Na ki ktien ba U Trai Jisu u kren ngi lah ban sngewthuh ia ka por jingkut jong ka jingleh donbor ki hima Jentil. U Jisu u ong "Kin khyllem ruh da ka syrti waitlam, bad yn ialam mraw ia ki sha ki kynja bynriew baroh, bad kan long ba la iuh top ia ka Jerusalem da ki Jentil, tad ynda yn pyndep ia ka la ki Jentil" (Lukas 21:24). Naduh ka jingpynsaphred ia ki Jiw na Jerusalem ha ka 70 H.K. (sawphew snem hadien ka jinglap U Trai) sha ka pyrthei sawdong, ia ka Jerusalem la iuh top da ki bor Jentil ter shi ter. Wat ha ka jingjop u General Allenby ia ka Turki ha ka thma bah banyngkong (1917) pynban ka Jerusalem ka sah hi ha ka kti ki Arab. Wat hadien ka jingpynbna ia ka jingsynshar Laitluid ki Jiw ha Israel ha ka snem 1948 ruh ka Jerusalem ka dang sah hi ha ka kti ki nong Jordan. Hynrei ha ka snem 1967 bnai June ha kaba la don ka thma ba hynriew sngi hapdeng ki Arab bad ki Jiw, ki Jiw ki la lah ban knieh noh ia ka Jerusalem barim na ki Arab bad mynta ka la kylla long ka Nongbah jong ka ri Israel. Kane ka snem (1967) ka long ka jingdap sanphewsnem na u snem 1917. Kumta ki Jiw ki rakhe ia ka Jubili da ka jingpyllait pat ia ka Jerusalem. Ka snem 1967, kat kum ki ktien u Trai ka long ka jingpynkut noh ia ka la ki Jentil. Kane ka long ka jingpynkut da ka ain Blei (Legal End). Hynrei ngin ym klet ba don ka por basah tam ha kaba ki Jentil kin dang leh

donbor tad haduh kata ka jingpynkut da ka bor (Practical End) thma. Ka hima Babilon ka la poi ha ka jingkut (legal end) haba ka rai Blei ka la bishar ia ka pop u Nebukhadnessar bad pynkylla dohnud mrad ia ka dohnud briew (Daniel 4:1-17, 23, 28-33). Hapoh ka por ba hynniew snem jong ka jinglamwir u Nebukhadnessar syiem, ka Hima Mid-Persha ka nang kiew ha ka bor bad pynkhreh ialade ban ioh knieh ia ka jingsynshar na ka Babilon. Dei ha ka por jong u Belshassar syiem ba ka jingkut pura (practical end) ka Babilon ka la poi (Daniel 5:1-31). Sa kawei ka nuksa, ka la ka Hukum ka la kut ha ka jingsahnarphna ia U Jisu (Roman 10:4), hynrei la dang ai por ia ki Jiw ban ioh sngew ia ka gospel kumba sawphew (40) snem. Kane ka por basah tam ka dei ka por ia pan, kam dei shuh la ka jong, bad ka la kut pura (practical end) ha ka jinghiar thma u Titos bad ki shipai Roman kat ban pynjot syndon ia ka Jerusalem ha ka 70 H.K. Mangi kiba im ha kane ka juk hadien ia ka 1967, ngi dei ban kynmaw ba ka dei tang ka por ia pan; sa shisien pat ka la ki Jiw kan wan paw shen. Dei kane ka daw balei ngi iohi ba ka Ri Israel mynta ka shu nang khlain bor. Kan kiew pura ha ka jingsynshar ba ha khlieh haba U Trai U la wan phai pat sha kane ka pyrthei bad pynieng la ka Hima U Blei (Jingpynpaw 19:11-16; Daniel 7:26-27).

HAPOH INE I POR IA PAN

Ha kine ki khyndiat snem katba ngi dang ia ap ia ka jingwanpat U Trai, ngin iohi ia ka jingpyndep pura ia ka bynta basah jong ka jingiohi u Daniel shaphang une u mrad u basaw bad ia ka jingkut jong u. Ngin ym klet ba ha ka jingbatai ba u Daniel u la ioh la ong ba "kine ki mrad ki baheh, kiba saw tylli ki long ki saw syiem, ki ban mih noh na ka khyndew" (7:17). Kine ki saw syiem ki long u Nebukhadnessar ka Babilon, U Seiros ha ri Pershia, U Alexander ka ri Gris, U Augustus Kaiser (43 S.K.) ka hima Roman. Katba u Nebukhadnessar u pynjot ia ka Jerusalem, u Seiros pat u tei ia ka, u Alexander pat u pynlong ba ka ktien Gris bad rukom im jong ki kan phriang haduh Palestain bad u Augustus u la pyntrei kam ia la ka khanasamari ha ka por ban kha artad ia U Jisu, u iarap ia ki Jiw ban knia pat ia ki jingainguh ha ka Temple ha Jerusalem ha ka jingpynlut jong u.

Dei ha ka khlieh jong une u mrad basaw, hoid, na ka hima Roman hyndai ba yn mih ki shiphew reng ne shiphew syiem ha kine ki por. "Bad shaphang kita ki shiphew tylli ki reng, na kane ka hima shiphew ngut ki syiem kin mih..." (7:24). Ha ka snem 1957 hynriew tylli ki hima ka Iurope Sepngi ki la iasain lang ia ka Soskular ka Rome (Treaty of Rome) ban pynlong ia ka lew Bam-Lem ki nong Iurope (EEC). Mynta ki ri ba long dkhot ha kane ka lew ki la long haduh khatar tylli. Ia kane

ka jingjia la peit da bun ki briew jong U Blei kum ka jingsdang sha ka jingpyndep ia katei ka jingiathuh u Daniel. Hynrei ngim dei ban klet ba kane ka long tang ka Seng Khaii Pateng bad namar kata ki dkhot ki lah ruh ban nang bun. Wat ka ri Israel, la kam long ka dkhot hynrei ka don mynta hapoh ka syrngiew jong kane ka Seng. Namarkata, ka jingkylla ka dei ban wan na ka khih ka kamai (Economic) sha ka sain pyrthei (Political) lada ka dei ban pyndep ia kaei ba U Daniel u la kren. Ka jingkylla ba khraw ka dei ban wan ha ka Map jong ka ri Iurope lada ka dei ban pynmih ia kitei ki shiphew syiem ne shiphew hima.

Nalor ki shiphew reng, ngin iohi pat ruh ba u Daniel u iohi ia ka jingmih jong kawei pat ka reng kaba rit kaba da pynkhein noh ruh ia lai tylli na kita ki reng ba mynshuwa (7:7-8). Ha ka jingpynshai ba u Daniel u la ioh u pynpaw kumne shaphang kane ka reng ".....bad uwei pat un mih hadien jong ki; u ban long uba pher na kita kiba mynshuwa, bad un jop ia laingut ki syiem" (7:24). Kumba u Daniel u iohi ba ka reng barit ka mih hadien jong kine ki shiphew reng (7:8), ka long ka bashai ruh ba hadien ba la sain pynlong ia ki shiphew syiem, un sa mih une u syiem ba khatduh eh. Da ka bor bad jingstad jong u un pynduh ia ki lai syiem. Kynmaw ba kiei kiei baroh ki dei ban jia kyndon pa kyndon. Mynta ngin ap shuwa ia ka jingpynlong ia ki shiphew syiem jong ka ri Iurope bad Palestain.

KA DUR U RENG BARIT

"Ha khmih ha kane ka reng la don ki khmat kum ki khmat briew, bad ka shyntur kaba kren ia kiei kiei ki bakhraw" (7:8). Ha ka jingpynshai ba u la ioh, u Daniel u pyni ba une un long u kynja lahduh, u Kaiser jong kane ka juk, u ban rat dyngkhong shuwa ia lai ki syiem bad nangta ia ka jinglong jong u ruh la iohi bha haba u ang la ka shyntur ban kren ia kiei kiei ki bakhraw kynthup ia ka jingkrenbein blei (7:20). Ki khmat ba kane ka reng ka don ka kren shaphang ka jingstad ba palat liam ba uno u lahduh un don.

Ym tang ba un pyndem ia lai ki syiem hynrei ka jingiohi u Daniel ka iathuh shuh ia ngi, un pynlong thma pyrshah ia ki riewkhuid. Kane ka mut ba hapoh ka jingtrei kam jong u, ka jingmane ia U Blei bashisha kan ym don jaka, bad ka jingpynshitom bein ba palat kan jia pyrshah ia ki riewkhuid U Blei (7:24,25). La iathuh shuh ruh ba "un pynkylla ia ki por bad ka hukum" bad un bteng ka jingtreikam jong u haduh "ka por bad ki por bad ka shiteng por", kata, laisnem shiteng (7:25). Lada ngin pule ia kane ka bynta ha ka jingshai jong ka jingkren u Isaiah ngin lah ban sngewthuh shibun ba uba kum une u jait nong

synshar un mih ha ka pyrthei jong ngi. Ka jingiathuh lypa u Isaiah ruh ka iadei shaphang kine ki por, haba u ong, "Namarkata haba U Trai u la pyndep ia la ka kam baroh halor u lum Seion bad halor ka Jerusalem... (Isaiah 10:12). U Isaiah u ong ba une u lahduh un long u nong Assyria. Kane ka ri ka hap mynta hapoh ka Irak (Babilon). U Ioannis ha ka jingithuh paw jong u u ong ba u mrad khlaw ba don shiphew ki reng bad ba don pat tang hynniew ki khlieh un mih ha kine ki por ban iuh roit ia ka pyrthei baroh (Jingpynpaw 13:1-18).

Ia ka mynsiem une u mrad khlaw la lah iohi lypa ha kine ki por jong ngi. Katba u Napoleon u la pynkylla ia ki pud ha ri Iurope ha ki sngi jong u, u Rushia pat ha ka por ki Kommunis bad hapoh ka seng UN u la pyrshang ban pynkylla ia ka Kalender ha kaba ngin shem ba ka sngi U TRAI ba ngi ju pyndonkam ha ka jingmane kan ym sah shuh hajuh hynrei kan kynriah nawei shawei man ka taiew. Kane ka shu pyni ia ka syrngiew jong u nong ialeh pyrshah ia U Khrist ba ka trei kam wat mynta (II Thess 2:7)

KA JINGKUT KA RENG BARIT

Dei hamar ka por ba kane ka reng barit ka la trei kam bha ia ka ban pynjot ba ka jingbishar ba hok U Blei kan lap. "Nga la khmih ha kata ha por namar ka jingsawa jong kita ki ktien ki bakhraw ia kiba kata ka reng ka la kren; nga la khmih jin haduh ba la pyniap ia uta u mrad, bad ba la pynjot noh ia ka met jong u, bad la aiti noh ia u ban thang da ka ding" (7:11).

Ka jingkut jong u ne u nongialeh pyrshah ia U Khrist kan long beit syndon ha ka pung ka ding kumba iohi u Ioannis (Jingp.19:19- 20).

KA POR KA JINGWAN KA HIMA U BLEI

Haba u Daniel u la batai ia u Syiem Nebukhadnessar shaphang kata ka jingphohsniew u syiem ia ka durblei u la pyni ruh ba uta u maw ia uba la iohi ba la khlaw ym da ka kti briew u ba la shoh pynlwet ia kata ka durblei da kaba sdang na ki slajat ba shiphew shympriah (2:34), u thew ia ka Hima U Blei ka ban wan sha kane ka pyrthei. U da pyni ruh ba kane ka jia ha ki sngi jong kita ki shiphew syiem (2:44-45). Une u maw u long kawei ka jingmut bad ka jingiohipaw ia uta uba na mynhyndai uba shong ban bishar hadien ka jingmih jong kita ki shiphew syiem bad uta u syiem lahduh ba khatduh ha ka lynnong 7. Kane ka khet bishar dei kata kaba u Paul u kren ha ki Roman (14:10) bad ha ki Korin (2 Kor.5:10) haba U Kpa u aiti ia ka jingbishar bad

jingsynshar ha U TRAI JISU ia uba la iohi ba u "Wan uwei da ki lyoh bneng kum u khun u briew" (7:13). Kane ka long ka jingiohi ia ka "KHET BISHAR U KHRIST" ha kaba ki riew khuid ruh kin ioh bynta na kata ka nong jingbishar bad jingsynshar (7:14,18,27). Da ka bor ba la aiti na U Kpa, U Jisu bad ki riewkhuid kin pynhiar kput ne pyndep pyntrei kam ia ka jingbishar halor ki bymman kumba u Enok u iohi bad u loannis u kren (Judah 14-15, Jingpynpaw 19:11-14-21). Kynmaw ba u nongrwai Salm u ong ba kane ka burom kum kane la ai ha ki riewkhuid (Salm 149:4-9)

Shen hadien ba la pyndep ia kata ka jingbishar ia kaba la kren ha ka dur ki 7 shap, ki 7 turoi, bad ki 7 pliang jong ka kitab Jingpynpaw, yn sa pynieng ia kata ka HIMA U BLEI

LYNNONG - 14

NANGNO U KHRIST LAMLER UN MIH ?

Ha ki lynnong bashakhmat ngi la iohi ia ka jingmih ki Hima pyrthei kawei hadien kawei bad ngi la puson ruh ia ka jingwan ka Hima U Blei. Ha kane ka lynnong pat ka khubor ba kongsan ka long ka jingkdew u Daniel ia ka jaka na kaba une u Nongialeh Pyrshah ia U Khrist un mih. Ia kane u la pyni ha ka Lynnong 8. Ka lynnong 7 ka iathuh kyllum ia ka jingmih kine ki bor pyrthei bad ka jingmih kata ka hima mrad khlaw ha kine ki por bakut ba la shnop da ki shiphew reng bad ia ka jingmih ka reng barit hadien jong ki kaba long ka shnop ia uta u nongialeh pyrshah ia U Khrist jong U Blei. Hynrei ka lynnong 8 ka da kdew shai ia ka jaka na kaba une u Lahduh Pyrthei Un mih .

U LANGBROT BAD U LANGSOHMOH

Ka jingithuhpaw ba u Daniel u la buh jingthoh ha kane ka lynnong 8 ka long ia kaba u la ioh naduh "ka snem balai ka jingsynshar u Belshassar" (8:1) bad kane ka long lai snem hadien ia ka jingiohi ba nyngkong (7:1). Ia kane ka jingithuhpaw u Daniel u la ioh mynba u dang don ha ka nongbah Shushan jong ka tnat Elam jong ka hima Babilon (8:2). La ha ka por jong ka jingithuhpaw banyngkong ne ba ar ym pat i don dak satia ba ka bor bakhraw kat ka Babilon kan shu kyllon kynsan kynsan. Haba U Daniel u don ha Shushan ruh u don ha ka kam jong u kum u rangbah syiem. Namarkata, kane ka jingiohi u Daniel ka pynshisha shibun eh ba U Blei u don shibun ka bynta ban trei kam ha ka histori u kynja bynriew. Ym don eiei ruh kaba jia ha

kane ka pyrthei khlem ka jingtip U Blei (Ki Kam 15:8).

Harud ka wah Ulai u Daniel u la iohi ia ka jingithuhpaw ia u langbrot : "ynda kumta nga la khmied la ki khmat bad nga la iohi, te, ha khmih, la ieng ha shuwa kata ka wah u langbrot uba don artylli ki reng : bad kita ki reng ki long kiba jrong : hynrei kawei ka kham jrong ia kawei pat, bad kata kaba kham jrong ka la mih khadduh" (8:3). Kat kum ka jingpynshai ba u Daniel u la ioh une u langbrot ba u la iohi u kren ia ka hima Mido-Pershia (8:20) Kane ka shnop langbrot ka iadei bha namar ki syiem Persha ha ka jingsynshar jong ki ki ju phong da ka tupia langbrot ba la shna da ka ksiar ha ka jaka ka pansngiat. Kat kum u Keil wat u mynsiem ba sharai ia ka hima Persha u ju paw ha ka dur u langbrot lem bad ki kjat ba phiah bad ki reng ruh kiba nep bha shlir. Wat ha ki tyngka jong ki don ka muhor langbrot. Ki reng ba jrong ki kren ia ki ar jait bynriew ba pynlong ia ka hima, kata ki Mid bad ki Persha. Ka jingshisha ba kawei ka reng ka kham jrong ia kawei pat ka pyni ba ha ka histori jong kane ka hima la la bat ia ka bor nyngkong da ki Mid hadien pat la shimti da ki Persha. Ka Hima Mido-Persha ka long kaba bud shen ia ka hima Babilon. Une u shnop langbrot namarkata u long kajuh bad ka dngiem.

Ki Syiem Persha hapoh ka por ba ki dang bat ia ka bor ki la kyntur shaphang sepngi ki da pyndem ia ka Bibilon, Mesopotamia, ka Syria bad ka Asia Minor. Shaphang shatei pat ki la pyndem ia ka Colchis, ka Armenia, ka Iberia bad ki bynta jong ka Caspian. Shaphang shathie pat ki la jop ia ka Ijipt, ka Ethophia, ka Libia bad ka Palestine. Kumta ka la long beit kumba ong u Prophet "hynrei u la leh katba kum ka mon jong u, bad u la pynkhraw ia lade" (8:4).

Lyngba kine ki shnop - ka dngiem bad u langbrot ngi lah ban iohi khambha ia ka jinglong jong kane ka hima Mido-Persha. Ka bor - pynmihsnam bad ka bor leh isynei ia ki Jiw.

U LANGSOHMOH

Hapdeng kane baroh ka jingiaid shaphrang jong ka hima Mid-Persha pynban u Daniel u la iohi lypa ia kaei ban jia : "Bad katba nga dang pyrkhat ha khmih, u langsohmoh u la wan na Sepngi halor ka khmat ka khyndew baroh, bad um shym kynduh ha ka kyndew: bad uta u langsohmoh u la don ka reng ka baphylla hapdeng ki khmat jong u.... Bad uta u langsohmoh u la pynkhraw ialade shikatdei eh; te haba u la khlain, ia kata ka reng bakhraw la pynkhein noh; bad ha ka jaka jong ka hi la mih saw tylli ki reng ki baphylla sha ki sawlyer bneng" (8:5-8).

Kane ka jingiohi u Daniel ka iathuh ba kawei pat ka bor pyrthei kan mih shen hadien ia ka Mido-Persha ka ban pynkhyllem ia ka kumba la iohi ia kane ka jingpynkyllon ia u Langbrot da u langsohmoh (8:6-7). Kane ka hima ka la long ka hima Gris kumba la pynshai ha u Daniel (8:21) hapoh ka jingialam u Patsha Aleksander Bakhraw. Ia ka jingsted ka jingjop thma jong u la iohi ha ka dur jong ka jingmareh u langsohmoh kaba khlem tyngkhuh khyndew shuh. Ka hima Gris hapoh u Aleksander ka la phriang ialade sawdong ka pyrthei wat shaduh sha India. Ha ka jingshisha u la iam haba ym don pyrthei shuh ia u ban jop. Hynrei kumba u Prophet u iohi ba kata ka reng ka la khein kynsan kyndit, ka la jia ruh ba hapoh ka por ba lyngkot jong tang 12 snem ka jingsynshar u Aleksander u la iap noh ha Babilon hapdeng ka jingdih buaid haba u dang dap tang laiphewar snem ka rta.

Ka jingpynpaw ka pyni ba haba u Aleksander u la iap noh ia ka hima yn ym aiti sha ki khun jong u hynrei yn ia phiah ne ia bynta hapdeng ki saw ngut ki General u Aleksander. Kine ki long - U Gasander, u Lysimachus, u Seluecus, bad u Ptolemy. Bad la iaphiah ha kine ki pud ka Syria, ka Ijipt, ka Mekedonia, bad ka Asia Minor (8:22). Na ka daw jong kane ka jingiaphiah ia ka hima ka bor jong ka ruh kam long shuh katjuh. Ha ka jingshisha kine ki hima ki long kiba ialeh para maki na ka por sha ka por kumba la iathuh bniah ha ka lynnong 11.

KA RENG BARIT

"Te na kawei na kita la mih kawei ka reng ka barit, kaba la man khraw shi katdei eh, shaphang shathie, bad shaphang mihngi, bad shaphang kata ha ri badonburom" (8:9)

Ha kane ka dkhot u Daniel u wan ha kawei na ki jingpynpaw ba kongsan jong ka Bible ha ka jingiadei bad kine ki por bakut (5:17). Hynrei shuwa ba kane ka por bakut kan poi na ki sngi u Daniel ka la don ruh ka jingjia ha ka history jong ka hima Syria kaba hap hapoh ka jingsynshar u Seleukos, U General uba la kylla patsha, ba na ka khet jong u kham hadien khyndiat snem na ka por jong u la mih u nongsynshar ia uba la tip kum u Antiokhus Epiphanes. Ha ka jingsynshar jong u u la ialeh ban pyniar ia ka hima jong u shaphang shathie, kata, sha Ijipt (11 Lynnong), sha mihngi, kata haduh Elymais bad Armenia, bad sha ka ri ba don burom, kata ka ri Israel (Peit Jer. 3:19, Dan.11:26,41). Ki kam bad jingleh jong une u Epiphanes ki la iam syriem ia kaei ba u Daniel u iohi ha ka jingithuhpaw jong u wat la une (i.e. Epiphanes) um pat long ka jingpyndep ba pura jong kata ka reng barit. La u la ai nam, ialade "Epiphanes", kaba mut, u

riewkhraw kam, hynrei ki kam jong u pat ha u shah synshar ki paw ba u long tang u "Epimanes" ne u riew lamwir (Dan.8:10-12).

Ha ka jingwanphai iam rem jong u na Ijipt ha ka jingshah jop ha ka kti jong ki Roman, haba u la iaid lyngba ia ka ri Israel u la pynjot pynjynjar ia ki Jiw, u la khang ia ki ban otsher, ban knia ainguh ha ka temple bad u da pyntngit sang ruh ia ka jaka kyntang da kaba pynieng ia ka dur blei u Jupiter bad pynbor ia ki Jiw ban knia sniang ha ka duwan. Nalor kine don bun kiwei kiwei pat ki kam lamwir u la leh. Ka jingshah jynjar ki Jiw kam long kaba khyndiat ha kata ka por. Na ka kitab Makabi lah ban iohi kham bniah ki hukum aiu u la ai (1 Makabi 1:44-50). Kane ka jingleh jong u ha ka jingiadei bad ki Jiw ka pyndep ia kata (la ym ha ka jingpura) ba la ong u Daniel 8:10 "Bad ka la man khraw jin haduh u paidbah bneng" bad ka jingong ba "ka la pynhap sha ka khyndew, bad ka la iuh roit ia ki" ka thew ia kita ki nong ialam ia kiba la niew kum ki khlur hapdeng u paitlang kiba la shah ha ka kti jong u. Kat kum ki kam jong une u Antiochus Epiphanes ngi lah ban ong ba u dang long tang u nongmait lynti ia uta u ban sa wan. Dang don ki jinglong ia kiba la kren shaphang kane ka reng barit ia kaba ym pat shym la pyndep ha une u Epiphanes (Dan.11:29-32)

NANGNO U KHRIST LAMLER UN MIH ?

Mynta ngi la poi ha kane ka jingkylli ba donkam shibun eh. Ki nongthoh bapher bapher ki la pynpaw la ki jingmut jong ki nangno une u nongshukor bakhadduh un mih - kiwei na Rom, kiwei pat na Gris bad kumta ter ter. Ba kine ki shnop Langbrot bad Langsohmoh ki thew ia ka hima Mid-Persha bad hima Gris ka long ka bashai (8:20-21) bad ba ka hima Gris ka poi sha ka jingphiah saw bynta (hima) ka la long ka histori (8:22). Hynrei ngin ym klet ba u nongpynshai jong u Daniel u pyndei ia kane ka reng barit wat shaduh kine ki por bakut : "......Bad u la ong Hakhmih, ngan pyntip ha me ia kata ka ban jia ha ka por bakhatduh jong kata ka jingbitar: namar ka dei ia ka por ba la buh jong kata ka bakut" (8:15-19). Bad ba kane ka reng barit ka thew ia u Nongialeh pyrshah ia U Khrist bad kam kut tang bad u Antiochus Epiphanes u Gabriel u pynskhem, ".....Bad ka bakut ka por ka hima jong ki, haba ki la biang bha ki nongleh palat, un mih uwei u syiem uba don ka khmat ka ba itieng, u basngewthuh ia ki jingong badum" (8:20-23). Dei na kawei na kine ki hima ba la ia phiah kaba dei ka Syria ba la mih u briew lamwir kum u Epiphanes bad ngim don jingartatien ban ong ba u Nongialeh pyrshah ia U Khrist un mih na kane hi ka ri. U Isaiah pat u khot ia u u nong Assyria bad u pyndei ia kane ka jingiathuh lypa shaduh kine ki por bakut.

"Namar kata haba U Trai u la pyndep lut ia ka kam baroh halor u lum Seion bad halor ka Jerusalem, ngan pynshitom la U Soh ka jingsngew khraw ka dohnud u syiem Assyria, bad la ka burom ka jingkhmih meng jong u" (Isaiah 10:12 - KJV). Kynmaw ba hangne la khot ia u Nongialeh Pyrshah ia U Khrist "U SOH" kata ka mut ba u hiar pateng na ka ling syiem Assyria. Ia ka jingleh donbor jong u ha ka pyrthei bad ba la ai bor ia u da u Lusipher bad kumno ba un ym shem wat la ka jaka tep, pynban yn wan kiew da ka kynhun napoh dujok ban wan shaw ia u ha ka por ka jingkut jong u la kren shai da u Isaiah ha ka lynnong 14 ha kaba la pynlong kawei ruh la u bad la u syiem Babilon (14:4-28).

Hangne ngi dei ban sngewthuh bha ba u nongialeh pyrshah ia U Khrist un long ka snam syiem Assyria uba la ioh bor pat ban long syiem ha Babilon - Assyria mynta ka hap ha ka Irak) bad lehse da kano re kano ka jingkylla ha ka sain pyrthei ha kitai ki jaka pdeng mih ngi un ioh bor ruh halor ka Syria. Ngin ym klet ba haba ki jingkylla ki wan ia bun ki ri la pynlong kawei. Ha ki sngi u Selukos ka hima Syria ka la kot shaduh Caspian Sea bad ruh Black Sea. Hynrei namar ba u Daniel um shym da kynthoh pyrshah ia ka Syria ngi ngeit ba kane ka ailad ia ngi ban kham pynskhem ia ka jingkren u Isaiah. Kane ka mut ba u Daniel u iohi la ka jingmih u nongialeh pyrshah ia U Khrist na kata kaba la ju long hyndai hapoh ki pud ka Syria. Ngi lehnoh ia ki nongpule ban puson hi ha lade.

Hynrei ngin ym klet pat ba ia u Nongialeh pyrshah ia U Khrist la kren ruh da u Daneil 7 ba u long u khlieh jong ki shiphew hima. Ha kane ka bynta ngi kwah ban kdew ba u Daniel u pyni shai ba ka jingtreikam u Nongialeh pyrshah ia U Khrist ka bor jingstad ba palat liam yn pynpaw ha ka sain pyrthei, ha ka pynskhem ia ka khih ka kamai bad ka bor shipai (Dan 7:24-25, 8:24-25). Dei kane ka jinglah jong u ha ki liang baroh ka ban pynlong ia u ban shem la ka jaka ba ha khlieh ha kine ki shiphew hima. Nalor kata ngin ym klet ba ka Hima Roman kyndai ki pud jong ka ki tba shaduh Palestine, ki bynta ba shaneng jong ka North Africa bad ha bun bynta ka Iurope. Ngi ngeit ba ha ka jingkylla jong ka sain pyrthei ha kine ki por yn pynmih la kine ki shiphew syiem na kine kijuh ki jaka.

Ki nong pule jong nga kim dei ban klet ba u Daniel bad Ioannis ki ia mynjur lang ba ka bor u Khrist lamler kan long na u Soitan (8:24, Jingpynpaw 13:2). Kane namar kata ka pynshisha ia ka jingpyniasoh lang jong u Isaiah la u Lusipher bad u syiem Babilon ne Assyria. Ia ka jingkhraw ha ka bor khaii (Economic) la mut dur ia u kum u syiem ka Tyre (da u Esekiel) uba la dih na ka bor u soitan hi (Esekiel 28:1-26).

Sa shisien pat ngi pynkut da kaba ong ba u Daniel ha ka 7 lynnong u ai 'ia' ka dur salonsar ha ka sain pyrthei hynrei ha ka lynnong 8 u kdew thikna nangno u Nongialeh pyrshah ia u Khrist un mih.

KI KAM JONG U KHRIST LAMLER

1. Haba sdang ka jingsynshar un pyndem ia ki lai na ki shiphew syiem (7:24)

2. Un long u nongkren bein blei ba palat liam (7:25, 8:25)

3. Un ialeh thma pyrshah ia ki riewkhuid (7:25; 8:24).

4. Un pyrshang pynkylla wat ia ki por bad ia ki hukum (7:25)

5. Ka jingsynshar batriem tam kan neh haduh lai snem shiteng (7:25)

6. Un long u syiem uba don ka khmat baitieng (8:23)

7. U don ka jingshemphang ba maian eh - ka jingstad ba kynja soitan (8:23)

8. Un ioh borbeit na u soitan (8:24; Jingp. 13:2)

9. Un synshar lahduh marwei (8:24)

10. Ka khih ka kamai (Economy) shukor kan roi ha u (8:25)

11. Da ka ain jingsuk un pynjot ia bunbah (8:25)

12. Un pyrshang ban ieng ialeh pyrshah ia U TRAI JISU (8:25; Jingp.17:11-19)

KI KHUBOR NA U DANIEL

BYNTA - III

Rev.P.Ryntathiang

KI JINGKDEW

BYNTA - III

LYNNONG - 15

U DANIEL U RIEW PULE-PUSON IA KA KTIEN U BLEI

Ka lynnong 9 jong ka Kitab u Daniel ka iathuh ia ngi ia kawei pat ka jingithuh paw ba u Daniel u la ioh bad ia ka por ha kaba u la ioh ia ka (9:1). Kane ka la long ha ka snem banyngkong jong ka jingsynshar u Darios ia uba la pynlong syiem shnat halor ka hima Babilon jong ki Khaldi. Kane ka long kumba hynriew phew phra (68) snem eiei ba ki Jiw ki la don ha Babilon.

Kawei na ki jinglong bakhraw jong u Daniel kumba ka paw hangne, ka long ba u long u briew jong ka jingpule bniah ia ka Ktien U Blei (9:2). Ha ka jingpule ba bniah jong u, u la shem ia ka jingiathuh lypa ha ka kitab u Jeremaiah, ba ka jingshong mraw ki briew jong u ha Babilon kan long hynniew phew snem bad hadien kata U Blei un wan jngoh ia ki (Jer 25:1-12). Ka jingpule ba bniah jong u ka la pyndap ia ka mynsiem jong u da ka jingshai bad jingshemphang shaphang ki por bad aiom bad pynbit ia u ban leh ia kata kaba donkam. Na ka kitab u Isaiah pat u Daniel u shem ba U Trai u lah kren ba yn don u syiem uba kyrteng u Seiros u ban wanrah ia ka jingpyllait ia ki khun Israel na ka jingshong mraw (Is.44:28, 45:1-4). Da kaba pynshong nongrim ha kine ki ar ki jingiathuh lypa, la pynkhih ia ka mynsiem u Daniel na ka bynta la ki briew. Haba u khein ia ka por, lajan dap pura bad haba u phai sha ka khet Pershia, u syiem uba shong ha ka u dei u Seiros, namarkata, la pynskhem ia ka jingngeit jong u ba u dei ban leit sha U Blei ha ki jingduwai iasaid bajur bad dei kane kaba la wanrah ia ka jinglait ki briew jong u. Katno ka long kaba donkam ban sngewthuh ia ki jingiathuhlypa namar kane kan iarap ia ngi ban shemphang ia ki por (I Thess 5:1-3).

HABA Y M DON U RIEWSAID

Kane ka jingjia ha ka jingim u Daniel ka dei ban ai jinghikai shibun ia ngi ban long ki riewsaid. Haba ngi phai sha ka jingshongmraw ha Ijipt wat la U Blei u la ong ba ka jingshongmraw ki ksiew u Abraham kan long tang sawspah (400) snem (Jenesis 15:13), pynban ki la shong mraw haduh sawspah laiphew snem (Eksodos 12:90). Balei katne ka jingiapher ? Ka daw jong kane ka long namar ha kata ka por ym don u riewsaid na ka bynta jong ki, wat u Moses u wan mih dier por. Katno ka long ka jingduh ia ka Balang ha kine ki sngi lada ym don riewsaid. Kynmaw, U TRAI, lyngba u Esekiel u pynpaw ba u wad ia ki riewsaid na ka bynta ki briew bad ka kam jong U (Esekiel

22:30; II Kronikl 16:9).

KA DUR JONG KA JINGIASAID

Haba la pynkhreh jur ia ka mynsiem u Daniel da ka jingithuh shai ia ka por lyngba ki dak ba thikna u "la phai la ka khmat sha U Trai U Blei, ban wad da ka jingduwai bad ki jingkyrpad, lem bad ka bashah jingit bad ka jain byrni bad ka dpei" (9:3). Ym don shuh da kawei pat ka lad ia u Prophet jong U Trai hynrei tang ban shu dem khrup ha la ki khohsiew ha khmat jong u. Kaba nyngkong ba u prophet u don ban ong ka long ban phla ia ka jingkhraw, jinglong ba isynei bad ba iaineh jong U Blei jong U (9:4). Baroh ki riewsaid bashisha kane kan long kaba kin leh, ban kynmaw ia ka jingbha, jingkhraw jong u Blei wat ha ki jinglong baeh tam bad ym la la ki jinglong ne jinglah, ne jingleh. Kane ka long ym tang ka mynsiem ba sngewrit hynrei ka jingshai mynsiem ba shisha ia ka jinglong jong U Blei hi (dk 7).

U PYNKAWEI IALADE BAD KA JAITBYNRIEW

Ka nongrim ban lah ban pynlong soh ia ki jingduwai da u riewsaid ka long ba u dei ban pynlong kawei (identify) ialade bad kita kiba na ka bynta jong ki u iasaid. Kane ka long kaba U Daniel u la leh haba u duwai "nga la leh pop, ngi la leh mutlop, bad ngi la leh bymman, bad ngi la ialeh pyrshah, da kaba phai noh na ki hukum jong me bad na ki jingbishar jong me" (9:5). U Daniel hangne um shym ong "ki" hynrei "ngi" kaba pynishai ba u la pynkawei ialade bad ka jaitbynbriew kaba la leh pop. Ka jingieit bad jingniewkor ia la ka jaitbynriew ka la long kaba khraw ha U Daniel. Baroh ki riewsaid ba shisha ki long kumne : Peit ia u Moses (Ek.32:31-32); peit ruh ia u Paul (Rom.9:1-3). Ngi dei ban tynjuh ia lade haduh katno ngi ieit ia la ka jaitbynriew kaba la leh pop ia U Trai (9:3-15).

U IASAID IA KA JINGISYNEI

(9:16-19)

Baroh kaba sah bad u Daniel mynta ka long tang ban iasaid jur bad U Blei na ka bynta la ki briew ha ka nongrim jong ka jinglong ba isynei jong U Blei. U iasiad ba ka burom jong U Blei hi kan ym long ba la niew bein da kaba ki briew jong u kin sah mraw sah bad ka ri Israel ba la lehnoh ling jah. Haba ki briew jong U Blei ki iasiad na ka bynta

ka burom U Blei kin ym pep ban loh ia ka jubab (Peit Jingkhein 145:13-20). U Daniel u la ioh ia ka jubab da kaba U Trai U la pynkhih ia ka mynsiem u Seiros ban leh eiei na ka bynta ki Jiw ha kata ka por (II Khronikl 36:22-23, Esra 1:1;40. Ha ki jingiasaid jong phi wat ju pynieng ia la ki hok namar phim don.

Ha ka nongrim jong ka jinglong U Blei, da kaba pynkawei ia lade bad ki nongpop, da kaba pyrkhat ruh tang ia ka burom bad jingisnei U Blei to ngin iasaid na ka bynta la ka pateng bynriew.

KI HYNNIEW PHEW TAIEW

(9:20-27)

Katba u Daniel u nang pynlut por kumne ban iasiad na ka bynta la ki briew, ka ri, ka Jerusalem bad ka Temple ba ka burom U Blei kan ym long ba la kren bein, u angel Gabriel u lawan mih paw ha u Daniel hamar ka por jingainguh la janmiet. U Daniel u la jied ia kane ka por ban duwai (3 baje) namar ka long ka por ban knia ia ka jingknia ainguh janmeit (9:21) ia kaba ym shym la lah shuh ban rakhe na ka daw ba la pynjot ia ka temple bad lyngba ka jingduwai u la lah ban iashem bad U Trai na ka bynta la ki jingeh. Kynmaw ba don ka por ba kyrpang ba phi phin duwai (Ki Kam 3:1) Ka kam bakongsan jong u Gabriel ha kane ka por ka long ban ai ka jingshemphang ia U Daniel ia ka jingithuhpaw ba kham donkam, ka jingithuhpaw ia ki Hynniew Phew Taiew, aiu ruh kan jia ia ki briew jong u, ia ka Jerusalem ha ki por ban dang wan (22-23). Kynmaw ba hamar kane ka por u Daniel u dang iasaid ia ka jingpyllait ia la ki briew na ka jinglongmraw ba hynniewphew snem.

KIEI KINE KI HYNNIEW PHEW TAIEW

U DANIEL ?

Hamar kane ka por U Gabriel u pyntip ia u Daniel ba don ki jingjia bakhraw ba ap ia ki briew jong u bad ia ka Jerusalem ia kiba yn pyndep hapoh ki hynniewphew tylli ki taiew. "Hynniew phew taiew la pynkut (thmu) halor ki briew jong me bad halor kata ka nongbah bakhuid jong me..." (9:24). U Gabriel u iathuh ba don hynriew tylli kiei kiei ia kiba yn pyndep : (1) Ka jingpynwai noh ia ka jingpalat, (2) Ka jingpynwai noh ia ki pop, (3) Ban pynlong ia ka jingpyniasuk, na ka bynta ka jingbymhok, (4) Ka jingwallam ia ka hok bymjukut, (5) Ka jingpyndait laha la ka jingithuhpaw bad la ka jingiathuhlypa, (6) Ka jingpynsleh ia u Bakhuid tam eh. Kine baroh ki long ki kam ki bakhraw

bad khia kiba dawa ruh ia ka por kaba jlan eh, ban pyndep ia ki. Ngin sa kren kham bniah ia ki ha ka jingpule bashadien.

KI HYNNIEWPHEW TAIEW

Kiei kine ki hynniew phew taiew ? Kane ka la long ka mat jingiatainia ba jur da ki briew jong U Blei kiba la ai ruh, la ki jong ki jong ki jingmut jong ki. Ngin ym pynlut por hangne ia kaei ba kine ki don ban ong hynrei tang ban shu kynthoh khyndiat ba ki briew kum u Dr. T.S Trigilles, U Pussy, U Keil, U Aalders bad U Tatford ki pynskhem ba kine kidei ki "taiew jong ki snem" bad ym jong ki sngi. Kata ka mut ba u angel Gabriel hangne u pyntrei kam ia kawei ka ain ba la shem ha ka kitab Jenesis (29:15-27,28) bad ha u Esekiel (4:1-6) ha kaba kawei ka sngi ka ia ryngkat shisnem. ka long kaba eh ia uno uno u nongthoh ban pynshisha ba la pyndep lut ia kitei ki jingong u Gabriel tang hapoh 490 sngi, Namar kata, ka dei ban pynshai ha ngi ba kane ka kren ia ki taiew snem ha kaba kawei ka sngi ka iaryngkat shi snem Hapoh kane ka jingkhein ngi sngewthuh ba don saw spah khyndai phew (490) snem ka por ba U Blei u la mang kyrpang ban pyndep ia kine ki kam ba U la lah kren. Ngin ym klet ba ha ka jingtrei kam U Blei don ar ki rukom khein por : kawei ka long ia kaba la tip kum ka por ba shu bteng lynter (chronological time) bad kawei pat ka por ba la shu mang shu oh kyrpang (Determined time). Kynmaw ba u Daniel hangne u kren shaphang ka por kyrpang ba la oh ne mang.

KA JINGBYNTA

Sa kawei pat ka mat ba ngim dei ban lyndet hangne ka long ka jingpynbynta u Gabriel ia kine ki hynniew phew taiew ha ki lai bynta - ki hynniew taiew, ki hynriew phewar taiew bad, ka shi taiew (9:25-27). Ka daw jong kane ka long namar don ka por hapdeng kine ki lai bynta ia kaba ym shym la kynthup hapoh kane ka por mang. Don ki jingjia hapdeng ka hynniew bad hynriewphew ar taiew, bad don ruh ka jingjia hapdeng ka hynriewphewar bad ka shi taiew. Ia kane la tip kum ka kharai por.

Ngim dei ban don jingeh eiei shaphang kane namar bun ki jingiathuhlypa U Blei ki wan ha kane ka rukom. Shim mynta ia ka jingiathuhlypa ba u Abraham un ioh kynti ia ka ri Kannan bad ka jingpyndep ia ka ka don ka por kumba sawspah snem (Jer. 13.14, 15:7, Ki Kam 7:5). Haba u Isaiah u kren ia ka jingkha ia U Jisu bad ia ka jingshimti ia ka jingsynshar ka paw kumba ki jingjia kin shu bud

ter ter (Isaiah 9:6-7); pynban don ka por ba jlan eh hapdeng kine ki ar ki jingjia la kaba ngi dang ia ap mynta ban iohi ia ka jingpyndep ia kata kaba sah, ka jingshimti ia ka jingsynshar. Ha ka kitab ki sylem ba nyngkong 6:1 ngi shem ba la ong ba ka por naduh ka jingmih ki khun Israel haduh ka por jong ka jingsdang ia ka jingtei ia ka temple ka long 480 snem. Ha ka jingshisha ka por baroh ka long 594 snem. Balei kane ka jingiapher ? Ka daw ka long namar 114 snem ka long ka por jong ka jingshah ban bein bad ki Israel ki long shabar na ki jingisnei U Blei, namarkata, ia kata ka por ym shym la pynkap lang ha ka por Mang Kyrpang. Kumta ha ka jingpuson jong ngi ia kine ki hynniew phew taiew ngi dei ban iohi shai ia kine ki ain batrei kam. Ngin pule-puson bniah ia kine ki hynniew phew taiew ha ka lynnong ban bud. Ka biang mynta ban shu ong ba ka don ka por bym shym hap lang hapdeng ha hynniew (7) bad ka hynriew phew ar taiew; bad don ruh ka por bajlan eh hapdeng ka hynriew phew ar (62) bad ka shitaiew bakut ne ka hynniew phew (70) taiew. Ka taiew ba hynniewphew ka long kaba dang sah ia ka ban pyndep.

LYNNONG - 16

KI HYNNIEWPHEW TAIEW U DANIEL

(DANIEL 9:24-27)

Ki jingduwai jong ki jingkyrpad bad jingiasaid u Daniel ki la wanrah ha u ia ka jingshem jingshai mynsiem bakhraw (9:4-19). Pule bniah ia kine ki dkhot baphin iohi shai ha kano ka nongrim u riewsaid bad U Blei u ieng, kan long ka nuksa na ka bynta jong phi. U Blei U long U bahok, Uba khuid, Uba shisha bad Uba iaineh, hynrei dei mangi u briew kiba pynkhein hukum bad leh pop pyrshah namarkata dei tang ka jingisynei bad jingmap U Blei kaba lah ban wanrah pat ia ngi ha ka jingiadei ba shisha bad U. Dei ha kaba kum kane ka nongrim bad por ba ka dkhot 20-21 ka iathuh ia ngi ba u Daniel u la ioh ia ka jubab ne jingithuhpaw phylla na U Blei, u angel Gabriel u la wan mih paw ha u. "Te katba nga la dang kren, bad duwai, bad phla ia la ka pop bad ia ka pop ki briew jong nga ki Israel, bad dang pynmih noh ia la ka jingkyrpad ha khmat U Trai U Blei jong nga na ka bynta uta u lum bakyntang U Blei jong nga, shisha kein, katba nga la dang kren ha ka jingduwai, uta u rangbah u Gabriel, ia uba nga la iohi ha kata ka jingithuhpaw ha ka ba nyngkong, ia uba la pynher stet, u la ktah ia nga hamar ka por kata ka jingainguh janmiet" (20-21). Ka kam jong u Gabriel hangne ka long ban pynnang bad pynshemphang ia u

prophet ia ka jingithuhpaw ba un sa loh shen bad ba la ioh sngew ruh naduh basdang ka jingkyrpad jong u (22-23). U angel u la iathuh ba U Daniel u long u briew "ia uba la ieit eh". Kane ka mut ba u Daniel hi u long u briew badap da ka jingieit u Blei. Ka jingieit ka long u shabi sha ka jingshemphang ia ki jingpynpaw U Blei (Ioannis 13:23-26, Jingpynpaw 2:1-7). Ka jingshem mynsiem jong phi kan long kaba khraw lada phi don ha ki nongrim kum u Daniel.

KI HYNNIEW PHEW TAIEW - AIU KAN JIA ?

Kumba ngi la lah iohi ha ka lynnong puson ba la dep ba ki Hynniewphew Taiew kim dei ki taiew sngi, ne taiew taiew, ne taiew bnai, hynrei ki dei ki taiew snem (Leb.25:2,4). Da ka jingkhein ba kawei ka sngi ka ia ryngkat shi snem ka ai ia ngi ka por ba haduh 490 (saw spah khyndai phew) snem. Dei hapoh kine ki 490 snem ba la iathuh ia U Daniel ba yn don ki jingjia bakhraw ba iadei bad ki briew bad ka ri jong u : "Hynniewphew taiew la pynkut (thmu) halor ki briew jong me bad halor kata ka nongbah bakhuid jong me, ia ka ban pyndep ia ka jingpalat, bad ban pynwai noh ia ki pop, bad ban pynlong ka jingpyniasuk na ka bynta ka jingbymhok, bad ban wallam noh ia ka hok bymjukut, bad ia ka ban pyndait laha ia ka jingithuhpaw bad ia ka jingiathuhlypa, bad ban pynsleh ia U Bakhuid tam eh" (Dan.9:24). Mynta ngin pyrshang ban peit khyndiat ha ka rukom ba lyngkot ia kine ki hynriew (6) tylli kiei kiei ba dei ban jia.

1. Ban pyndep ne pynkut noh ia ka jingpalat . Ngin ym klet ba ki khun Israel ki la ryngkang bad palat hukum pyrshah ia U Jehoba da ka por kaba slem eh. Naduh ki nongsynshar haduh u paidlang ki la leh kumjuh. Ki la kyntait ia u Moses bad ia ki nongiathuhlypa bad ym don eiei shuh ia U Blei ban dang lah ban leh na ka bynta jong ki hynrei satang ban pyntrei kam ia ka ain ha ki Deuteronomy 28:15-68. Hapoh kane ka ain ka kynthup ruh ia ka jingrat dyngkhong noh ia ki na la ka ri bad ialam mraw sha wei pat (dk. 36-37). Haba la weng noh ia ki kim don lad shuh ban pynkhein hukum. Kane ka la jia ha ka por u Nebukhadnessar (598 S.K.) ha kaba la pynjot syndon ruh ia ka Jerusalem. Pynban ngin ym klet ruh ba la pyndep pura ia kane ha ka 70 H.K. haba u General Titos u la hiarthma pat ia ka Jerusalem bad pynsakma syndon ia ki Jiw na ka daw ka jingkyntait ia U Trai Jisu (Peit Matt. 23:32). Peit ruh II Khronikl 36:9-21).

2. Ban pynwai ia ka pop : Ban leh kat kane ka kam kam dei shuh ka jong u briew hynrei ka dawa beit ia ka bor U Blei bad kane ka la jia ha ka jingwan long briew U Khrist bad iap na ka bynta ki pop. Kane ka long ka jingknia ba pynwai noh ia ka pop (Heb.10:12) ym

tang na ka bynta ki Jiw hynrei na ka bynta ki briew baroh.

3. Ban pynlong ka jingpyniasuk na ka bynta ka jingbymhok : Kane ruh ka kam long shuh hapoh ka jylli u briew. Ka pyrthei baroh kawei ka la long nongshun ia U Blei, namar kata, ka dawa ia u ksiang ban mih paw bad ban pyndep ia kane ka kam ia kaba la pyndep da ka jingwan U TRAI JISU bad shah iap (I Tim 2:5-6, II Korin 5:18-21; Kolossai 1:19-23). Ka snam U Khrist ka long ka nongrim ka jingpyniasuk.

4. Ban wallam noh ia ka hok bymjukut : Kat ban lah ban pyndep ne pyntreikam ia kaei ba U Jisu u la pynkhreh ha ka diengphna Kalbari ka dawa ia ka jingwan phai pat jong U sha kane ka pyrthei. Na kane ka daw ruh, U la mihpat ba U lah ban shimti ia ka jingsynshar ha kane ka pyrthei ha kaba ka hok ha kata ka por kan long bymjukut (Peit Isa. 9:6-7; Jingpynpaw 19:14-16). Kane ka long kata ka jingsynshar shi hajar snem (Jingpynpaw 20:4-6). Peit ruh I Korin 1:30).

5. Ban pyndait laha ia kata ka jingithuhpaw bad ia ka jingiathuhlypa: Kine ki long ki jingai U Mynsiem Bakhuid kiba dang trei kam ruh haduh mynta ha ka Balang namar ngi dang donkam ia ki. Hynrei U Paul u iathuh ba haba kata KABA JANAI ka la wan te kine ki jingai ruh kin sa sangeh noh kaba trei (I Korin 13:9-10). Kane ka bajanai ka long da ka jingwanpat u Trai Jisu Khrist. Shuwa ia kata ngim pat dei ban khmih lynti ia ka jingpyndam noh.

6. Ban pynsleh ia U Bakhuid eh : Kane ka bynta ka don ka jingiaphnieng hapdeng ki nongbatai. Don kiba ong ka jingpynsleh syiem ia U Khrist, don pat kiba ong ka jingpynsleh ia ka temple. Ngi ngeit ba ka kham iadei ha ka jingpynsleh syiem ia U Trai Jisu bad yn pyndep ia ka ynda u la wan pat ban shimti ia ka jinglong syiem halor ka pyrthei baroh.

Kat kine ki mat ne kam bakhraw kam lah shuh ban long tang hapoh 490 sngi, namarkata, ki long ka sakhi ba ki hynniewphew taiew ki thew ia ki 490 snem.

KI DAW KA JINGPYNIAPHIAH

HA KI LAI BYNTA IA KI 70 TAIEW

Ngi la iohi sha khmat ha ka jingpule bamynshuwa ba ka don ka jingphiah ia ki 70 taiew ha ki lai bynta - ki 7 taiew, ki 62 taiew, bad ka 1 taiew. La pyni ruh ba ka don ka por hapdeng kine ki taiew la kaba

ym shym la kynthup lang. Haba ki Jiw ki la wan phai pat sha la ka ri na ka jingshongmraw ba hynniew phew (70) snem ha Babilon ki la sdang pat ban tei ia ka nongbah Jerusalem bad ia ka Temple kumjuh (Esra 4:12). Kane ka la pynkhih bitar ia ki nongshun ki Jiw kiba la mudui ruh ha u syiem uba la aibor ia ki ban pynsangeh ia ka jingtrei. Ia kane ki la leh da ka bor ".... bad ki la pynpep ia ki da ka bor bad da ka jingleh jubor. Ha kata ka por la pep ka kam ka iing U Blei kaba ha Jerusalem; bad ka la pep haduh ka snem ka ba ar ka jingsynshar u Daraios u syiem Persha" (Esra 4:23-24). Kumta ka jingtrei ka la sangeh jan (9) khyndai snem eiei thoh u Jesephus. Hynrei da ka jingpynshlur u Prophet Hagai u Serubabel u la lah ban sdang pat ia ka kam. Hynrei ngim dei ruh ban sah khlem jingtip ba ha kaba kut ki hynniew taiew don katto katne ki jingjia ba donkam eh ha ka histori jong ka jaitbynriew Israel : (1) Ka pynwai ia ka jinglong lyngskor u Nehemaiah (2) Ka long ka por jingpyndep ia ka jingtei pat ia ka Jerusalem (3) Ha kane ka snem la pynkut ia ka jingpynlong nongrim (canon) ia ki kitab ka Testament Barim bad u Malakhi ruh u ialap ha kane ka snem bakhatduh ka jingsynshar u Nehemaiah (4) Ka dei ruh ka por ba la pynkhuid ia ka temple bad ba la pyniohpat ia ka jingshakri ha ka Temple (Neh. 12:44; 13:9) (5) Ka long ka por jong ka jingpynthymmai mynsiem (6) Ka dei ruh ka por jong ka Jubilee ba arphew ar (22) ha ka ri, (7) Ka long ruh ka snem ba sdang ia ki 400 snem ka jingjarjar shuwa ban kha ia U Khrist.

Kumta ka kam jong ki hynniew taiew ka long ban pynkhreh ia ka jingpynpaw ia "uta uba la sleh" "uta u syiem kein" bad une u long U Khrist (9:24) ne Messaiah.

Ha ka jingphiah ka baar pat kaba iadei bad ki hynriewphew artaiew ngi shem ia kine ki kam : (1) Kaba tei pat ia ka Jerusalem, (2) Kaba pynbha pat ia ki lynti shnong, bad ki Kharai (3) Ka jingshah iap U Messaiah (9:25). Hadien ki hynniew taiew ka jingpynkhreh bad babteng ruh shaduh ki hynriew phewar taiew ka jingiaitei ia ka Jerusalem wat hapdeng ki jing ialeh pyrshah bad jingeh ba bun ka la dei ruh ka por ban kha ia U Messaiah, namar lada ym shym la kha ia u, ym don jingiakren ia ka "jingot noh". Kane ka long kawei na ki jingpynpaw bakhraw jong U Blei ia ka por ha kaba yn kha ia U Messaiah. Ka long kaba phylla ba ki Jiw kim lohi ia kane. Haduh kane ka por (483 snem hadien ka jingwanphai) ka ri Israel ka la dap da ki nongbah bad nongrit bad ka nongrit Bethlehem ruh ka la long la kloi ban kdup ia U Khun na ka theisotti ba yn kha (Mikah 5:2). Ka jingwanphai pat na ka jingshong mraw ha Babilon ka long ia kane khnang (Mat.2:1-6). Hynrei ka jingmihpaw u Messaiah kan kut da ka jing "ot noh" ia u kaba thew ia ka jingshah iap jong U ha ka diengphna khnang ban pynbiang ia ki hynriew mat ba la kren ha ka dkhot 1-24.

Ngi dei ban iohi ruh ia ki jingjia babud ia ka jingiap U Jisu Khrist na ka daw jong ka jingkyntait ki Jiw ia U. Ka dkhot 26 ka iathuh la ngi ba "Ki briew jong u syiem u ban sa wan" kin pynjot pat ia ka nongbah Jerusalem bad ia ka temple. Nalor kata da ka jingialehthma ba khlem kut jong ki ia ki Jiw ki pynherstait syndon ia ki. Ia kane ka histori ka pynskhem ba ha ka 70 H.K. U General Titos hapoh ka jingialam jong u u la pynjot ia ka ri Judah kumba la kren. Sa shisien pat ki Jiw ki la hap ban sakma sawdong ka pyrthei. Kumta la pynkut ia ki 62 taiew.

Kaba sah mynta ba ngin pyrkhat ka long ia ka shi taiew bakhatduh. La pyndep ne em ia kane kumba don kiba ong ha u Khrist ? Ka dur jong ka kam hapoh kane ka shitaiew kumba ka dkhot 27 ka pyni kam ai lad satia ba ngin mynjur ia kata. Ka jingthoh ka pyni ba uta u syiem u ban sa wan un pynlong ia ka jutang ba shi taiew bad kiba bun bad hapdeng ka taiew (lai snem shiteng) un pynkhein ia ka jutang. Ngi dei ban kynmaw ba U Jisu um shym long syiem ha kata ka por bad um shym pynlong jutang eiei ruh kaba shitaiew. Bad um dei ruh u nongpynkhein jutang. Ka jutang ba U Jisu u pynskhem da ka snam bad jingiap jong u ka long ka BYMJUKUT bad ym don jingpynkhein ia ka. U Patsha Roman ba don ha kata ka por ne u Titos ba kylla patsha hadien ruh kim shym la don kano kano ka jingpynskhem Jutang eiei. Namarkata kane ka shitaiew bakhatduh ka dang sah ia ka ban pyndep. Hangne ngi iohi biang ia ka kharai por ba jlan eh hapdeng ka 69 bad ka 70 taiew. Aiu ka jia hapoh kane ka kharai por ? Ka dei ka jingmih jong ka BALANG bad ka jingtrei kam jong ka haduh mynta. U Paul u ong ba ka Balang ka long ka jingmaian ia kaba la buhrieh noh na ki prophet (Ephesos 3:1-7). Ka iia jong ka BALANG namarkata ka wan rung hapoh kane ka Kharai Por. Na ka jinglong jong ka por mynta ngi ngeit ka la jan ka jingpyndep ia kane ka taiew basah.

NANGNO KI HYNNIEWPHEW TAIEW

KI SDANG ?

Ioh phi la pule ne ioh sngew ia kiwei pat ki jingbatai shaphang kine ki hynniew phew taiew bad ba la pyni ia phi ia kata ka por jong ka jingsdang jong ki na kiwei pat ki tarik bym shym la kren ha ka Baibl, ngi kwah namarkata ban pynshai pat hangne ha ka nongrim jong ka Baibl hi. Peit bha ia ka jingong ha ka dkhot 25 kumno ka ong : "**To tip namarkata bad to sngewthuh, BA NA KATA KA JINGMIH NOH**

JONG KATA KA HUKUM IA KA BAN PYNTHYMMAI BAD BAN TEI IA KA JERUSALEM IA UTA UBA LASLEH, UTA U SYIEM KEIN KAN LONG..." ka jingthoh hangne ka ong shai ba na kata ka jingmih noh jong ka hukum. Kata ka mut ba ka por ba phin sdang niew ne khein ia kine ki hynniew phew taiew ka long na ka por ba kata ka hukum ka mih. Ia kane ka hukum ruh la pynsah jingthoh ha ka Baibl ha ki ar tylli ki Kitab (II Khronikl 36:22-23, Esra 1:1-4). Ha ki Khronikl la thoh kumne : "Te ha ka snem banyngkong u Seiros u syiem Persha. ba yn pyndep ia ka ktien U Trai da ka shyntur u Jeremaiah, U Trai u la pynkhih ia ka mynsiem u Seiros u syiem Persha, katba u la pynbna ha ka hima jong u baroh, bad u la thoh ruh ia kata u da ong, Kumne ong u Seiros u Syiem Persha, la ki hima baroh jong ka khyndew U TRAI U BLEI ha bneng, u la ai ha nga; bad u la hukum ia nga ban tei ka ling ia u ha Jerusalem, kaba ha Judah. Kino kino kiba don hapdeng jong phi na ki briew, to U Trai U Blei jong u un long ryngkat bad u, bad to un leit kiew" (II Khronikl 36:22-23).

Na kine ki ktien ba la thoh ha u Esra bad ka Kitab Khronikl ka long ka bashai ba ki hynniew phew taiew ki dei ban sdang na "ka jingmih noh jong kata ka hukum" ne kata ka minit ba u Patsha Seiros u pynmih ia ka hukum kumba la thoh ruh ha u Daniel (9.25). Hynrei don ka jingbymhun hapdeng ki briew jong U Blei ban khein la ka por na kane ka hukum namar ki ong kam shym kynthup eiei ruh ia ka hukum ban tei ia ka nongbah, namarkata, ki wad da kawei pat ka por bad ki shem ia kata ha ka hukum jong uwei u Patsha Artaxerxes (445 S.K.). Pynban ngi dei ban da pyrkhat bha ia kane ka rukom khein namar ka la iehnoh bun phew snem shakhmat khlem niew eiei Ka long kaba eh ban lyndet ia kat kata ka jingjia bakhraw jong ka jingpyllait ia kaba U Blei u la leh. Nalor kata ngi dei ruh ban kynmaw ba u nongbuh jingthoh ngi ngeit u dei u Lyngdoh Esra uba ka jingsngewkhia jong u ka long kham khraw ia ka temple Dei u Esra hi ruh uba la thoh ia ki kyntien sdang ha ka kitab jong u ha kajuh ka rukom (Esra 1:1-4). Lada ngi phai pat sha ka history ruh ngi shem ba ka pynskhem ia ka hukum u Seiros kum ka por jingsdang jong ki hynniew phew taiew. Ha ka jingbuh jingthoh u Josephus ia kane ka hukum u pynishai ba u Patsha Seiros u la ai hukum ym tang ia ka jingleit phai noh, hynrei ia ka jingtei ia ka Nongbah, ia ka Temple ruh bad ka jingpynphai noh ia ki khiew kyntang jong ka Temple lem bad ia ka tyngka ban kyrshan ia ka kam na ka jingkynshew u syiem (Antiquities of the Jews Ch.1). Nalor kata ngi dei ruh ban kynmaw ba U Blei u la kren shai da ka jingiathuhlypa ha U Isaiah ba dei u syiem Seiros u ban pynsdang la kane ka por "uba ong shaphang u Seiros, u long u nongap langbrot jong nga, te un pyndep ia ka jingsngewbha jong nga baroh : u da ong shaphang ka Jerusalem, yn tei ia ka; bad ha ka temple, yn pynshong nongrim ia pha" (Is.44:28) "Nga la pynmih

ia u ha ka hok, bad ngan pynbeit ia ki lynti jong u baroh : u un tei ia ka shnong jong nga, bad un pyllait ei ia ki khun kliar wait jong nga, khlem dor lymne bai nong, ong U Trai, ki paid" (Is.45:13).

Kumta ngi iohi ba ia ka por jingsdang ki hynniewphew taiew ba ka dei na ka por u Patsha Seiros la pynskhem da ki lai tylli ki sakhi.

1. Na ka jingthoh Bakhuid (Esra, Khronikl)

2. Na ka History hi (Antiquities of the Jews-Jesephus)

3 Na ka Jingiathuhlypa hi (Isaiah 44:28, 45:13)

Nalor kitei ki lad ngi shem ba wat ki nongshun jong ki Jiw kiba pynwit katta katta ia ki Jiw hadien ba ki la leit phai ban tei ia la ka ri ba ki mudui ba ki Jiw "....ki dang tei ia ka nongbah kaba shait ialeh thma bad basniew, bad ki la pyndep ia ki kynroh, bad ki la shna ia ki nongrim" (Esra 4:12), hawei pat la iathuh ba ki Jiw ba la leit phai ki la don ruh ki iing ban shong ban sah : "Hato ka long ka por ia phi ban snong ha ki iing ba la ker lyntang, haba kane ka iing ka long ka iingjah" (Haggai 1:4). Kine ki jingthoh ki pyni ba dei namar ba ki Jiw ki la ioh ia ka hukum u Seiros ba ki la nud ban tei ia ka Jerusalem bad temple wat hapdeng "ki por bajynjar kein" (Dan.9:25). Ka jingiatrei lang naduh u Sorobabel, u Esra haduh u Nehemaiah ka la wanrah sha ka jingpyndep ia ka jingtei ia ka Jerusalem bad temple.

KI SYIEM BASYNSHAR HA PERSHA

1. Seiros (Bakhraw) 2. Kambesis II, 3. Daraios I (U Histaspes Bakhraw) 4. Ahasueros (Sersis) 5. Artakserses I 6. Daraios II.

Na kine ki syiem dei u Seiros uba la wanrah ia ka jingpyllait bad hukum ban tei, u Kambesis u la hukum ban pynsangeh bad la sangeh khyndai snem, u Daraios pat u la hukum ia ka ban tei biang kaba la bteng haduh ka jingpyndep. Kat kum ki artylli ki Dictionary (Ploetz's Dictionary of Dates bad Putnam's Dictionary of events) ki snem naduh ka hukum u Seiros haduh ha bakut ka jingsynshar u Daraios Bakhraw ki long sawphew khyndai snem. Kane ka mut ba ki 7 taiew banyngkong ki sdang bad kut ruh ha kine ki syiem. Kane ka nangiarap shuh ia ngi ban nang pynskhem ia ka por jingsdang ki hynniew phew taiew.

Ka sakhi ba khatduh ba ngin ai ba dei ka hukum u Seiros uba sdang

ia ki 70 taiew ka long na ki briew kiba la shah ring mraw kiba la ju iohi ia ka temple ha Jerusalem bad pynpaw ia ka jingnohliaw haba ka iing ka rit eh ha ka nongrim ba la seng jong ka (Esra 3:12). Lada ka jingsdang ki taiew ka long na ka por uta u Longimanus kumba don kiba ong bun na kine ki briew kin ym iohi shuh ia ka.

KI HYNRIEWPHEWAR TAIEW

Hadien ba ngi la iohi ia ka por jingsdang jong ki Hynniewphew taiew mynta ngin peit pat ia ki hynriewphew ar taiew kiba bud ia ki hynniew taiew ba sdang aiu ka jia. Katba ka jingtei ia ka Jerusalem ka la nang iaid bad ba ki Jiw ruh ki la nang wan phai nyngkong hapoh ka jingialam u Sorobabel, hadien kyndiat snem hapoh ka jingialam u Esra bad nangta sa kham hadien hapoh ka jingialam u Nehemaiah ki pait bynriew Jiw ki la nang ia man bun bad ka la nang long ruh kaba donkam ia ki ban phriang kylleng sawdong ia ka Judah ban tei pat ia ki shnong ki thaw ha la ka ri kumta ba ka Bethlehem ruh ka long ba la tei ia ka khnang ban lah ban pyndep ia ka jingiathuhlypa ha kaba dei ban kha ia u Mesaiah (Mat 2:1-5, Mikaiah 5:2). Lyngba ki sawspah snem ka jingjarjar la tei ia ka ri bad la sain ia ka dur synshar khadar ha kaba u Rangbah Lyngdoh u kylla long ruh u nongsynshar hima bad ka Sanhedrin kum ka Kashari ba ha khlieh tam. Naduh ba u Shesbasar bad Serobabel ba la shah pynjah lyngain namar ka jingtieng ki syiem Persha ioh kin ialeh pyrshah ym shym don syiem shuh (la ka jait syiem ka iaisah), ia ka pansngiat ksiar la pynphong ha u Joshua u lyngdoh jong kata ka por (Sekharaiah 6:11). Dei hapoh kine ki snem ruh ba ngi iohi ia ka jingmih jong bun ki kitab ia kiba ki Jiw kim pdiang kum ki kitab ba la pyrsad mynsiem kum ki Apokripha, ki Sirak bad kiwei. Bad lyngba ia kane ka por ba ki Jiw ki iohi ia ka jingkylla ki hima na ki Persha sha ki Grik na ki Grik sha ki Roman. Dei ha ka por jong ka jingsynshar ki Roman ba la kha, la san bad la pynkut ia ki hynriew phew ar taiew da kata ka jingshah iap U Trai Jisu (Messaiah). Dei hadien sawphew snem (70 H.K.) hadien ia kane ka jingjia ba la hiarthma ki Roman ia ka ri Israel ha kaba la pynsaphred syndon ia ka jaitbynriew Jiw sha ka pyrthei kylleng (9:27). Ki Roman ki long kita "ki briew jong uta u syiem u ban sa wan".

KA TAIEW BA HYNNIEWPHEW

Na ka jingpule bashakhmat ngi la lah iohi ba ka taiew ba hynniewphew ne ka "shi taiew" ba kut ka dang sah ia ka ban pyndep. Nalor kaei ba ngi la pyni sha khmat ngi kwah ruh ban kdew ba U TRAI JISU KHRIST ka bor ba ha khliehtam ia ka ban pynskhem u pyni da

ka jingkren jong u shaphang ka jingiathuhlypa u Daniel ba ka dang dei ban jia kaba hap hapoh kane ka taiew ba kut. "Namarkata ynda phin iohi la kata ka jingijli ba pynduh, ba la ong shaphang jong ka da u Daniel u nongiathuhlypa, ba ka da ieng ha ka jaka ba khuid (jar uba pule un da sngap)..." (Mat.24:15-22, Dan 9:27). Dei kane ka jingjia, U Jisu ong, ba kan wanrah ia ka kordit bah ba palat liam ha ka pyrthei. Kane ka jingjia ka iadei ruh kawei bad kaei ba u Ioannis u pyni ha ka Kitab Jingpynpaw ia kata ka jingpynieng ia ka durblei u mrad khlaw (Jing.13 lynnong) Kat kum kine ki sakhi ngim donkam shuh ban dang mut ba ka taiew bakut ka la lah dep, hynrei ka dang sah. Na u Seiros haduh ka jingiap U Jisu ka long 483 snem, bad nangta rung ka por ba jlan jong ka Balang ka ban kut ha ka jingrong noh (Jingpynpaw 4:1-2); shen ruh yn bud da kane ka taiew bakut ka ban long 7 snem. Baroh kan long 490 snem.

KI JINGJIA

1. U Syiem ban sa wan un mihpaw

2. Un pynskhem ia ka jutang ba shitaiew bad ki babun

3. Un shah pat ia ka jingainguh ki Jiw ha ka Temple

4. Ha ka pdeng (Lai snem shiteng) jong ka taiew un pynkhein ia ka jutang.

5. Un pynieng ia ka jing ijli ba pynduh ha ka jaka kyntang

6. Un dawa ba ki jaitbynriew ha pyrthei kin mane ia ka dur blei jong u.

7. Yn pynkut ia ka jingtreikam jong u da ka jingwan pat U Trai Jisu Khrist sha kane ka pyrthei.

LYNNONG - 17

KA JINGIOHI IA KA BUROM BAKHRAW U BLEI

(DANIEL 10:1-21)

"Ha ka snem ka balai jong U Seiros syiem Persha la pynpaw eiei ha U Daniel, ia uba la khot u Belteshassar; kata ruh ka la long ka bashisha ka thma ka la long ka bashisha, ka thma ka bakhraw kein : bad u la sngewthuh ia kata, bad u la ioh ka jingshemphang ia kata ka jingithupaw" (Daniel 10:1).

Ha ka por ba u Daniel u la iohi ia kine ki jingithuhpaw (10-12) u la dap 90 snem ka 'rta bad u la shongthait ruh na ki kam synshar khadar. Hynrei ngi iohi ba ka jingiadei jong u bad u Trai pat ka iai bteng bad hapdeng ki jingduwai bajur bad jingshah jingit ba haduh lai taiew mynba u la don harud ka wah Hidekel, kawei na ki wah barim tam ha ka Baibl (10:2-4). Dei ha kane ka por jong ka jingngam jylliew u Daniel ha ka jingiasyllok bad U Trai kaba la plie ruh ia u ia kawei na ki jingshem mynsiem bakhraw kumba la iathuh ruh ha ki dkhot 5-9. Kane ka jingithuhpaw ka da ktah jur ruh ia ka bor met jong u. "Kumta la iehnoh ia nga marwei, bad nga la iohi ia kane ka jingithuhpaw bakhraw, te kamsah shuh ka bor ha nga : naba ka jingitynnad jong nga ka la kylla ka bapyut ha nga, bad ngam shym don bor shuh". Ym bun ki riewngeit kiba ioh kum kane ka jingiohipaw Wat ha ka Baibl ngi shem badon tang sawngut - U Moses, U Daniel, U Esekiel bad U Ioannis jong ka jutang bathymmai (Eksodos 33:18-23; Daniel 10:10- 12, Esekiel 1:1-28; Jingpynpaw 1:10-20).

Kawei na ki jingleh ba kongsan ba u Daniel u la leh ha kane ka lynnong ka long ban pynthikna ia ka por ha kaba u la ioh ia kane ka jingithuhpaw. Kata ka long "ha ka snem ka balai jong u Seiros" (10:1). Kane ka jingkit khia u Daniel ia kane ka bynta ka long ban pynthikna ba u dei u juh u Daniel uba la wan sha Babilon kumba 70 snem mynshuwa bad uba la thoh ruh ia kane ka kitab. Kynmaw ba ka Hima Babilon ha kane ka por kam don shuh. Kumta ki briew u Daniel, ki Jiw kin ym bakla shaphang jong u kumba bakla ki stad jong kane ka pateng. Nalor kata u la pynthikna ruh da kane ka jingbuh jingthoh ba dei u Patsha Seiros jong ka hima Persha u ba la pyndep ia kata ka jingiathuhlypa u Isaiah (44:28; 45:1) ban pyllait noh ia ki Jiw ban leit phai sha la ka ri ban tei noh ia ka Jerusalem bad ia ka temple. Ki syiem bashadien ki long tang ki nongpynskhem. Dei ha kane ka por ba ka kynhun banyngkong jong ki jiw hapoh ka jingialam

u Serubabel, ki la leit phai pat sha Palestine kat kum ka hukum u Seiros (II Khroniki 36:22-23; Esra 1:1-14). Kane ka dei kata ka por ba sdang ki Hynniewphew taiew u Daniel (9:24-25). Katba ki briew jong u Daniel ki nang leit phai pat, u Prophet u aiti shuh shuh ia lade ban wad ia ka khmat U Trai na ka bynta la ki briew. Kumno shaphang jong ngi, katno ngi sngewkhia na ka bynta la ki briew ? Dei tang ka jingthew jong ka jingaiti jing ngi ialade sha U Blei ka ban pynshisha katno ngi ieit ia la ka jaitbynriew.

U Prophet u iohi shai lyngba kane ka jingithuhpaw ba haduh katno ki briew jong u ki dang dei ban iaid lyngba bun ki jingeh bad haduh katno ruh kin dang hap ban shah shibun kumba la pyni ha kane ka dkhot (10:1). Kane kam pep ba kan thew ia ki jingeh ha ka por u Serubabel, Esra, Nehemaiah; ia ki thma ruh ha ki por jong ki Makabis, nangta ha ki sngi jong ki Roman bad ha ki por ban dang wan sha khmat. Hamar kane ka por ym pep ruh ba u Daniel u la ioh ia ka khubor jong ka jinglong jingim jong ki Jiw ha Jerusalem bad ia ka jingeh ba ki la iakynduh na ki nong Samaria ha kaba tei pat ia ka temple (Esra 4:1-5) kaba la pynlong ia u Daniel ban aiti sha ki jingduwai shah jingit ba lai taiew ne arphew wei sngi.

KA JINGDUWAI SHAH JINGIT

Ka jingshahjingit ka la ju long ka atiar jong ki briew jong U Blei baroh shi lynter ban jop halor kino kino ki jingeh. Kumjuh ka la long bad u Daniel ha kane ka por : "Ha kita ki sngi nga u Daniel nga la khuslai jin lai taiew. Ngam shym bam jingbam babang, lymne ym shym la don ka doh lane ka wain ha ka shyntur jong nga, lymne ngam shym sleh ia lade satia, tad ynda la dap lai taiew" (10:2-3). Ban knia noh ha ka duwan jong U Trai ia kata kaba long ka jingmyntoi jong ka met ka long kaba donkam haba ngi ia shem bad ki jingeh bakhraw. Da kane ka ain ba u Daniel u la pyntreikam u la plie wang ia ka jingkhang jong ka jingshai mynsiem bakhraw, u la lah ban iohi ia ka burom bakhraw jong U Blei. "Bad ha ka baar phewsan tarik u bnai u banyngkong, katba nga la don ha kata ka wah bakhraw, ka Hidekel, nga la khmied la ki khmat, bad nga la khmih, bad ha khmih u briew uba la kup da ka jain linen uba la panpoh ia la ka syngkai da ka ksiar ba nylla na Uphas : ka met jong u ruh ba la long kum ka beril, bad ka khmat jong u kum ka leilieh, bad ki khmat jong u kum ki sharak ba la thang bad ka rong ki ksang kti bad ki kjat jong u ka la long kum ka mong ba la pynphyrnai bad ka jingsawa ki ktien jong u kum ka jingsawa u paidbah" (10:4-6). Hangne kaba shai ka long ba u Daniel u la ia kynduh bad U Jisu Khrist U Trai markhmat ha kata ka burom bad kyrdan ba u la ju don bad u kpa (Ioannis 17:5). Haba u la wanshim

ia ka jinglong briew u la iehnoh ia kane ka burom, bad haba un sa leit phai pat sha bneng u la duwai ba yn pynkup pat ia u da kata kajuh ka burom. U Ioannis u iathuh ba u iohi ia U Jisu sa shisien pat ha kata kajuh ka kyrdan bad burom mynba u la iohi paw ia u ha ka dewlynnong Patmos (Jingpynpaw 1:9-20).

Wei briew u Daniel u la iohi ia kane ka jingiohi bakhraw harud kata ka wah katba ki lok jong u pat ki la phet iap ban rieh na ka daw ka jingsngew phieng kaba la ktah ia ki na kane ka jingpynpaw ia U Blei Badonbor baroh ha u Daniel (10:7-8). Kane ka jingiohi ka la ktah radbah ia ka bor met u Daniel bad haba U Trai u la kren u Prophet u la shem ialade ha ka jinglong rngai bad ba ladem da pyllup (10:8-9). Ka bor met briew hi kam lah shah ban ia kynduh bad ka bor Blei. Ka donkam ia ka jingaibor na U Blei ba ngin lah ban ieng bad ia kren ha khmat jong U.

KA JUBAB NA U TRAI

"Bad, ha khmih, ka kti ka la ktah ia nga, kaba la khllie pynshan khohsiew bad shan kti ia nga. Bad u la ong ha nga, Ko Daniel, me u briew ia uba la ieit, to sngewthuh ia ki ktien kiba nga kren ha me, bad to ieng beit, namar ha me la phah ia nga mynta: bad haba u la kren ia kane ka Ktien ha nga nga la ieng da kaba khyniuh" (10:10-11). Hangne ka jingithuhpaw ka la kynriah na U Trai ha ka bor jong U sha u Gabriel, uwei na ki angel rangbah U TRAI, ban iathuh ha U Daniel ia ka jubab. La iathuh ia u Daniel ba "naduh kata ka sngi ka ba nyngkong ha kaba u la buh ia la ka dohnud ban sngewthuh bad ban pyndem ialade hakhmat U Blei jong me, la sngew ia ki Ktien jong me: bad na ka bynta ki ktien jong me nga la wan" (10:12). Kane ka jubab ka long ka sakhi ba U Blei jong ngi um long uba kyllut, "uta uba la thung ia ka shkor, un ym ioh sngew? Uta uba la thaw dur ia ka khmat un ym iohi ?" (Salm 94:9). Ka jingduwai ba ngi kren sha u Trai ki long barobor ba la iohsngew mar iasdang. "Te kan jia ruh haba kim pat khot kyrpad, ngan phai ktien; bad katba ki dang kren, ngan sngew" (Isaiah 65:24). Lada don ka jingpyntud ha ka jubab ka long na ki daw kumba long ha ka kam u Daniel. U Prophet u iakynduh jingeh na ka liang u syiem Persha. Kane kam mut u Seiros, hynrei u kynja Syiem Mynsiem uba synshar halor ka hima Persha" "Hynrei u syiem jong ka hima Persha u la ieng ialeh ia nga arphew wei sngi..." (10:11). Pynban ka jinglai neh u Daniel ha ki jingduwai ka la wanrah jingiarap ia u Gabriel na U Blei uba la phah ia u Angel Maikhal, "hynrei ha khmih, U Maikhal, uwei u rangbah na ki bakhraw u la wan iarap ia nga: te nga la sah hangta bad ki syiem Persha" (10:13). Kane ka long ka jingpynpaw bad jingpynshemphang bakhraw ia U Daniel, kumjuh ia

ngi. Dei halor kane ka nongrim ruh ba u Paul u lah ban thoh : "Naba ka jingialeh jong ngi kam long ia ka snam bad ka doh, hynrei ia ki hima, ia ki bor, ia ki nongsynshar jingdum halor kane ka pyrthei, ia ki jingbymman ba kynja mynsiem ha ki jaka bneng" (Eph.6:12). Don ka pyrthei mynsiem kaba ngi hap ban ia leh kaba synshar donbor halor ki hima jong ki Jentil bad halor ki Israel ruh haba ki la phaidien. Kane ka jingshisha ka khot jur sha ka jinglaineh minot ha ki jingduwai (Lk.18:1-8). Ka jingtud ki jubab kam dei ba U Blei um iohsngew hynrei ba don ki jingeh ba ngi dei ban ithuh bad pyndem da ki jingiasaid bajur. Dei namar kane kajuh ka jingshisha ruh ba u Paul u kyntu ia ngi "ban pynlong ki jingkyrpad, ki jingduwai, ki jingiasaid, jingainguh na ka bynta ki briew baroh, na ka bynta ki syiem bad ki bakhraw batri baroh; ba ngin ioh im ia ka jingim basuk bad bajarjar ha ka jingriewblei bad jingshida baroh" (I Tim.2:1-6). Kynmaw ia U Jisu ha kper Gethsemani kumno u ialeh ha ki jingduwai (Lk. 22:41-44).

U KHUN U BRIEW U KTAH

Katba u Daniel u nangdon ha kane ka pud jong ka jinglong ba la thait ian, ba la tlot jur bad bymdonbor shuh, U Jisu u khun u briew u la wan pat hajan u Prophet ban pynshait bor ia u khnang ba u lah ban sngewthuh ia kaei ba u Gabriel u don ban iathuh ha u (10:14-18). Kane ka jingpynpaw ruh ka iadei bad ka por "lawei lathai" (10:14). Katno ka long kaba donkam ba ngin ioh ia ka jingktah jong U Khun U Briew ia ka ban pynshait bor ia ngi ha kine ki por.

KA THMA KAN JIA

U Angel Gabriel u pynshai ia u Daniel ba ka thma ha ka pyrthei mynsiem (ha ki jaka bneng) kan don bad kan mih sha ka jingkyllem jong ka hima Persha bad ka jingwan kiew ka hima Gris ka ban kylla long ka bor ha ka pyrthei (10:19-20). Da ka jingiarap u Meikhal u Angel Gabriel u la jop ia u syiem Persha bad kane ka la plie lad ia ka jingwanmih paw ha ka bor da ka hima Gris. Ki hima ki mih bad ki hima ki khyllem namar badon kine ki thma ha bneng hapdeng ki hima ba kynja mynsiem. Mynta ka pyrthei ka ap ban iohi sa kawei ka thma ha bneng ka ban wanrah ruh sha ka jingmih jong ka hima mrad khlaw ha ka pyrthei (Jingpynpaw 12:7-17; 13 lynnong).

Kane ka thma ha bneng ka ban jia kan long ha ka pdeng jong ka por jingjynjar bah ka ban ialeh hapdeng ki angel U Blei hapoh ka jingialam u Meikhal pyrshah ia u Lucipher bad ki angel jong u. Katba u soitan u don la ki syiem halor ki hima Jentil hynrei U Blei u lathung ia u Angel Mikhal ban long u syiem Mynsiem ia ka jait bynriew Israel

(10:21). Dei ka jingiarap jong u kaba la ailad ia ki Jiw ban la leit phai pat ban lah ban bteng la ka jingtei ia ka hima. Ka jingduwai bajur u Daniel sha U Blei ka pynlong ban phah ia ka jingiarap da u Maikhal. Kynmaw ba ki angel ki dei ki mynsiem ba shakri ba U Blei u la thung na ka bynta jong ngi ki bangeit (Hebru 1:13-14). Kane ka thma ba yn ialeh kan long ka ban wanrah ia ka jingjynjar bakhraw ia ki Jiw ha ka pyrthei, kumjuh ruh ia ki bynrlew baroh, hynrei kan wanrah ruh ia ka jingjop bakhraw na ka bynta ki briew jong U Blei (Daniel 12:1, Jingpynpaw 12:11-12).

KI KHUBOR NA U DANIEL

BYNTA - IV

Rev.P.Ryntathiang

KI JINGKDEW

BYNTA - IV

LYNNONG - 18

KI SYIEM KA SHATEI BAD KA SHATHIE

Ngin ym klet ba kane ka lynnong ruh ka dang dei hi ka jingbteng ia ka jingpynpaw ha u Daniel shaphang ki hima ka pyrthei kumno kin long bad iaid. Ki dkhot 1-4 jong ka lynnong 11 ki pyni ia ka jingbteng bad kut ka hima Pershia bad ia ka jingmih bad pra ka hima Gris.

"Te nga, ha ka snem banyngkong jong u Daraios u nong Mid, nga la ieng ban pynskhem bad pynkhlain ia u" (11:1). Ha kine ki ktien u Gabriel u pynkynmaw ba naduh basdang ha ka jingklew ka hima Mid- Pershia dei ka jingpyniaid U Blei, ia kane phi iohi na ki ktien u angel haba u ong, "nga la ieng ban pynskhem bad ban pynkhlain ia u". Nalor kane ngi lah ruh ban iohi shai ba kaei ba la pynpaw ha kane ka lynnong 11 ka long ka jingbatai ba kham bniah ia kaei ba la lah pynpaw ha ka lynnong 8 shaphang kine ki ar ki hima Pershia bad Gris.

KA HISTORY HA KA JINGIATHUHLYPA

"Te mynta ngan pyni ia ka jingshisha. Ha khmih, sa lai ngut shuh ki syiem kin mih ha Persha; bad u basaw un long u ba kham riewspah shibun ia kita baroh, bad haba u la man khlain da ki spah jong u, un pynkhih ia baroh pyrshah ia ka hima Gris" (11:2).

Lada don kano kano ka bynta ba pynshaiong eh ia ki 'stad niam (Theologians) ka dei kane ka lynnong11 jong ka Kitab u Daniel. Ka jinglah u prophet ban iathuh bniah ia ki jingjia ha kine ki hima terter kumba ki dei ban jia slem eh shuwa ba kin jia ka la pynlong ia ki stad niam ban artatien ba la thoh ia ka Kitab u Daniel ha ka 600 S.K. Hynrei na ka liang jong ngi ki bangeit ngi sngewthuh shai ba ym don eiei kaba eh bad U Blei (Jere 18:14). U Daniel u long tang u atiar ha uba U Blei U pynpaw ia kiei kiei ban sajia (Ki Kam 15:18, Amos 3:7). Nalor kata, kumba ngi la pyni shakhmat, donbun ki sakhi kiba la pynshisha ba la thoh ia kane ka kitab da u Daniel bad ha ka por jong u hi (600 S.K.).

Katei ka dkhot (2) ba la shim ka pyni aiu kan jia ia ka hima Persha hadien jong u Seiros (Kynmaw ba u Daraios u nong Mid la uba la kynthoh ha ka dkhot 1 u dei tang u syiem shnat jong ka shnat Babilon). Sa lai ngut ki syiem kin mih ha Persha bad uba khatduh un

long uba kham riewspah ia baroh hynrei u ban wan rah ruh ia ka jingkut jong ka bor ki syiem Persha da ka jinghiar thma ia ka Gris. Kine ki syiem ki long (i) U Kambesis (Ahasueros, Esra 4:6); U Smerdis (Artaksersis, Esra 4:7-23). U bymdei shisha u nong Pershia; (3) U Hystaspes (Daraios, Esra 4:24), bad (4) U Sersis (Ahasueros, Esther 1:1). U Sersis ne Ahaseuros jong ka por ka Esther u la long uba riewspah tam bad ba la pynkhlain bor bha Une u la pynlut por saw snem ban pynmih ia ka kynhun shipai ba 2,641,000 ba la jied na ki briew baroh sawdong ka hima jong u. Hynrei haba u la hiar thma ia ka Gris u la shah jop ha Salamis bad phet iap noh sha la ka ri. La ka hima ka dang bteng sa kumba 150 snem pynban kam don shuh ha ka bor bad ka jingiathuhlypa ruh ka iaid lait ia kane ka por bad ka wan syndon shaduh ki sngi u Aleksander Bakhraw (336-323 S.K.). 'Te uwei u syiem uba donnam un mih, u ban synshar da ka jingsynshar bakhraw, bad u ban leh katba u mon. Bad ynda u la mih, un pynkhein ia ka hima jong u, bad yn sam ia ka sha ki sawlyer bneng; hynrei ym sha ki khun ki ksiew jong u, lymne katba kum ka jingsynshar jong u da kaba u la synshar; namar yn rat noh ia ka hima jong u, hynrei sha kiwei pat nalor kita" (3-4).

Hadien ka jingtroin jong ka hima Persha katba kum ka ktien u angel Gabriel ka hima Gris ka la kiew sha ka bor khamtam ha ka jingmih u Patsha Aleksander. Hapoh ka jingialam une u Patsha ka ri Gris ka la kiew ha ka bor bad ka la pyndem ia ka pyrthei jong kata kajuk hapoh ki kjat jong ka. Ka Ktien Grik bad dustur jong ki ka la phriang kylleng ki ri kat ban kylla long ka bynta jong ka rukom im ki briew ha kita ki por. Ha ka jingshisha la khnium uwei u nongmih khmat (Senator) Roman ha khmat ha Dorbar ba ngi kham long Grik ban ia kaba ngi long Roman. Ka ktien Grik ka la kylla long ka ktien thoh ha ki sngi U Trai jong ngi U Jisu Khrist nalor ka Latin bad ka Hebru. Hynrei kumba la pynpaw hadien ka jingiap noh u Aleksander ka hima jong u kam shym leit satia sha ki khun ki ksiew jong u pynban la pynia bynta ia ka hapdeng ki saw ngut ki shipai rangbah (Generals) jong u, u Cassandra, u ba la shim ia ka bynta sepngi bad ka Makedonia; u Lysimachus uba la ioh ia ka Thrace bad ki bynta bashatei na Gris, u Seluekus uba la ioh ia ka Syria bad ki bynta sha mihngi; bad u Ptolemy uba la ioh ia ka Ijipt bad ki bynta ba shathie. Kane ka long ka jingpyndep ia kaei ba la ai shnop ruh da ki sawreng ba la mih ha ka jaka jong kata ka reng bakhraw ha ka lynnong 8:8. Na kine ki saw bynta ba ngi sa ioh ia ki syiem ka shatei (Syria) bad ka shathie (Ijipt) ba la kren ha ki dkhot babud baroh jong kane ka lynnong.

Kumba u Prophet u la pynpaw kumta ruh ka la jia ba ia ka hima u Aleksander hadien ka jingiap jong u ki ksiew jong u kim shym lah ban ioh ia ka hima namar baroh kito kiba dei na ka lain jong u la

pyniap noh ia ki. Dei kitei ki General kiba la iasam ia bynta ia ka hima da kaba phiah ia ka. Ka jingong u Daniel ba "yn sam ia ka sha ki sawlyer bneng" (11:4) ka pyni shai ba ki bor ba kynja mynsiem ne "ka jingbymman ba kynja mynsiem ha ki jaka bneng" kila long "ki bor" ki "hima" mynsiem ha ka jaka bneng (Eph.6:12) ki la ioh ban kam kynti halor kine ki hima bad ban pynialeh ia ki markynti. Nalor nangne ngin iohi ia ka thma hapdeng ki syiem ka shatei bad ka shathie bad ka ri Israel pat hapdeng jong ki kan shah tyllait.

KA IJIPT KA PAW SHUWA

Ka dkhot 5 jong kane ka lynnong 11 ka pyni ia ka jingkiew ha ka bor nyngkong da ka Ijipt hapoh ka jingsynshar u Ptolemy. "Bad uta u syiem na shathie un long u badonbor, hynrei uwei na ki rangbah jong u un kham donbor ia u, bad un ioh ka jingsynshar; ka jingsynshar jong u kan long ka jingsynshar ka bakhraw. "Ia ka Hima Ijipt jong kata ka por laseng da u Ptolemy Soter. Dei ma u uba la iarap ia u Seluekos Nicator ban lah ban ioh bat ia ka Hima Syria kaba la jan ban duh da ka jingialeh pyrshah uwei pat u rangbah shipai u Antigonus, wat haduh kan da iar shaduh ki pyntha jong ka Wah Indus. Ka jingsuk ka la don hapdeng ka Ijipt bad Syria tang hapdeng kine ki shikhmat syiem. Hynrei baroh kiba shadien ki im lynter ha ka jingialeh markynti.

Ki syiem ba nyngkong kiba don ka jingiadei babha ki la iap noh, kiwei pat ki syiem ki la kiew ha ki khet jong ka Ijipt bad Syria. Ka jingiadei ka la sumor bad na ki jing iapher jingmut kiba mih ruh na ka shongkha shongman hapdeng kine ki ar iing ka la lam ruh sha ka jingialeh thma kumba ka dkhot 6 ka pyni. Kumta ka jingpyndonkam ia ki khun kynthei jong ki kum ki lad ban shet kylla kim shym lah ban sei soh. Ha ka jingbitar bakhraw u syiem ka shathie u la hiarthma pyrshah ia u syiem ka shatei bad rah ka jinglute haduh 40,000 talen ka rupa bad 2500 tylli ki khiew kslar.

Kum ka nongkylliang ki dkhot 9-10 ki iathuh pat ia ngi ba ki khun u syiem ka shatei kin wad bad pynhiar kput halor u syiem ka shathie da ka jinghiarthma jong ki. Ki la lah ban poi haduh Gaza bad ki la kurup ruh ia ka Tyre ha ka snem 218 S.K.

Haba la syllang kane ka jingshah leh bein u Syiem ka shathie jong ka dkhot 13-14, un bitar lep bad da kaba pynmih ia ka kynhun shipai bakhraw bad ha ka jingialeh thma hapoh Gaza ha ka snem 217 S.K. u la lah ban pyndem ne jop thiaw halor u syiem ka Syria.

Ha kane ka por u dei u Antiokhus, bad u la leit phai noh sha la ka ri bad pynkhlain ialade kumba 13 snem. Hadien ka jinglohsngew la ka jinglap u Ptolemy Philopator u syiem ka shathie, u la mih kloi lan bad ka kynhun shipai ban hiarthma pyrshah ia ka Ijipt u da iateh lok bad u Philip ka ri Makedonia da kaba u sylla ban phiah la ka ri. Don ruh na ki Jiw la kiba la ong ba ki long "kiba leh jubor hapdeng ki briew jong me" kata jong u Daniel, ki iasoh bad u syiem ka shatei da ka jingmut khwan myntoi hynrei kin shah shet kylla ha ka kti u Antiochus. Ki dkhot 15 haduh 20 ki dei ka jingbatai babniah aiu une u Antiochus Bakhraw un leh lyngba ki sngi jong u bad ki Jiw kin shah shitom shibun na ka kti jong u. Ha kane ka por ruh u Antiokhus u la pyrshang kumjuh kum ki syiem ha shuwa jong u da ka buit ban pyndonkam ia ka khun jong u ka Cleopatra (ym dei ka jong u Mark Anthony) da kaba pynshong kurim bad u syiem Ijipt hynrei ka jingnang kiew ki Roman ha ka bor kiba la wan ruh ban iarap ia u Ptolemy ka la pynwai ia ki plan u Syiem ka shatei. Ha ka jingshah rem u la dei ban siew baikliar wait kaba khia eh. U Khun jong u u Seluekos Philopator uba la kiew ha ka khet hadien jong u u la hap ban pynmih ia kane ka dor bakhia jong ka bai kliar wait. U la iap noh tang shipor ha ka snem 175 S.K. da kaba shah aibih. Kumba ka dkhot 20 ka iathuh.

LYNNONG - 19

U ANTIOKHOS EPIPHANES

Ha ka jingpule ba ladep ngi la pule ia ka jingkut ka hima Mido-Pershia, nangta ia ka jingmih ka hima Gris hapoh u Aleksander bakhraw bad ka jingphiah ia ka ha ki saw bynta hapdeng ki saw ngut ki Rangbah Shipai u ALeksander. Nalor kata ngi la iohi ruh kumno ba ka Ijipt bad Syria ki la don hapdeng ki jinglaleh ba lynter. Khatduh ngi la iohi ruh ba u Seleukos Philopator, u syiem Syria, u la shah pynlap da kaba aibih kaba pyndep ia ka jingong, "ym ha ka jingbitar, lymne ha ka thma" (11:20). Dei ha kane ka por ba ka khet jong ka hima Syria ka thylli ba la wan kiew u briew ia uba u Daniel u ong un long "u briew ba khlem burom (ne riewpohia)" (11:21) bad une u dei u Antiokhos Epiphanes u bym don hok eiei ruh sha ka khet.

DA KA LYNTI BASHUKOR

"Ha uba kim shym la ai ka burom ka hima : hynrei un wan ha ka por basuk bad un loh la ka hima da ka jingkren arsap" (11:21).

Shen hadien ka jinglap u Seleukos Philopator, u Heliadorus, u nonglum khajna ha Palestine, uba la pynlap ia u Seluekos, u la kurup ia ka khet synshar. Hynrei u Antiokos u la wad ia ka jingiarap u Eumenes u syiem jong ka Pergamum bad na u para jong u u Attalus uba la iarap khamtam na ka liang ka pisa tyngka bad da ka kynhun shipai jong u. U Antiokhus u la wad ruh ia ka jingiarap jong ka Syria da kaba kular ban pynsting ia ka khajna jong ki. Ryngkat kine ki jingiarap u la lah ban padat sharud bad pynieng ia une u nongsynshar bad loh ia ka khet. U Dimitrius, u khun jong u Seluekos uba dei ban long u nonglohpateng ia ka khet, u sah u mraw ka Rome bad kumta u briew u bym dei hok u la kylla long u Antiokhos IV Epiphanes. U la loh ia ka hima da ka jingkren arsap" U la lah ban pynbieit wat ia ki Roman ban kyrshan ia u da kaba phah ia ka jingaisngewbha ba remdor bad da kaba siew ruh ia ka khajna ba sah teng kiba la pynskhem ia ka jinglateh lok bad u kumba ki la leh bad u Antiokhos Bakhraw u kpa jong u.

Hynrei ka jinglong jingim jong u Antiokhos ka la long kaba pohla katta katta kat ban leh ia ki kam awria haba thad lyngkrang ka sngi. Ka jinglong jong u ka la pynioh ha u ia ka nam "Epimanes" kaba mut u "riewlamwir". Um don jingartatien eiei ban pyndonkam ia kano kano ruh ka buit ban loh la ka jingthmu jong u, kumta ka "Epiphanes" kaba mut "u riewshlur" kam don jingmut shuh namar u la hiar sha ka kyrdan u "Epimanes" ne u "riewlamwir".

Haba u Antiokhos u la kiew ha ka khet, u Ptolemy Philometor, u syiem ka Ijipt uba la kam kynti ia ka khet Syria na ka liang kmie ka Cleopatra u kylla noh ia ka jingpyrkhat da kaba shu kwah ban loh pat tang la la ki bynta hok jong u ba la knieh da ka Syria. Hynrei da ka buit ka jinglateh lok u Antiokhos u la lah ban shukor ia u Philometor bad da ka kynhun shipai barit jong u (11:23) u la lohknieh pynban la ki jaka baseisoh tam jong ka Ijipt kaba la long ka jinglute bakhraw da kaba u la pyndonkam ban sam hapdeng ki briew jong u khlem tyngkai (11:24). Da kaba pynkhein la ka jutang long lok bad u Plotemy ba dang khatsan snem ha ka 'rta, u tur sharum jong ka Nile haduh Memphis, la ki bynta jong ka Galilee bad ruh la ki bynta ba shathie jong ka Nile haduh Pelusium. U la lah ban leh la kata ba ki

kpa ne ki kthaw jong u kim shym la lah ban leh u la kylla long u kynrad halor ka Ijipt (11:24). Hynrei kumba ka jingiathuhlypa ka pyni, ka jingjop jong u kan long kaba tang shipor. Ka kynhun shipai bakhraw ka Ijipt la kaba la ong "ki ksangkti ka jingshlei" kam lah satia ban shan bor ha khmat ka buit shukor jong u.

KA THMA BAD KA IJIPT

"Bad un pynkhih ia la ka bor bad ia la ka jingshlur ban ialeh ia uta u syiem na shathie da u paitiapom bakhraw...."(11:25).

Ha ka jingshah shet shukor u Philometor u pynkhreh ban ialeh ia u Antiokhos" da u paltiapom bakhraw bad ba donbor eh" (11:25) hynrei un shah rem namar da ka buit sianti u Antiokhos u la ioh tuh ia ka dohnud ki nongiarap jong u, "kiba bam na ki jingbam jong u kin pynjot ia u" (11:26) ban shet kylla ia u Philometor. Hapdeng kane baroh kin pyrshang ban ia kren iasuk hynrei ha ka jingarsap da kaba iathap ban ia shukor uwei ia uwei pat, "Bad shaphang kine arngut ki syiem, ki dohnud jong ki kin thew ia kaban leh snlew, bad kin ia kren lamler ha kajuh ka miej hynrei kan ym long....." (11:27). Ha ka jingialeh kaba la long, ka jingpynjot ka la long kaba khraw pyrshah ia u Philometor "bad u paidiapom jong u un shlei noh: bad bun kin kyllon iap" (11:26) bad na kane ka la long ka jinglute bajur ia u Antiokhos. La kumno kumno ki plan ne jingiasylla basniew jong ki kim shym lah ban sei soh "namar ka bakut kan long pynban ia ka por ba la buh" (11:27). Kane ka mut ba ka jingiathuhlypa ka don jingiadei shaduh kine ki por.

U PYNTNGIT SANG IA KA TEMPLE

U Antiokhos u la wan phai pat na Ijipt lem bad ka jinglute bakhraw (Makabi 1:19, 20) bad u la shem pynban ba don ka jingkhihwin bajur ha Palestine bad ka jingleh kmen bajur ha Jerusalem, u soh jong kata ka jingpynbna bakla ba u la iap. Nalor kane, sa u Jason u Rangbah Lyngdoh ba la shah weng ha u Antiokhos da ka jingiasylla u Menelaus, u la wan tur ryngkat bad 1000 ngut ki shipai bad beh krad ia u Menelaus bad shimti ia ka Jerusalem. Ha ka jingbitar u Antiokhos "ka dohnud jong u kan long pyrshah ia kata ka jutang bakhuid" (11:28) bad u da thmu ban pynhiarkput pura ia ka ri bad jaitbynriew. U la hiar thma ia ka Jerusalem da ka kynhun shipai bakhraw, u la pyniap bein haduh 40,000 ia ki nongshongshnong bad u la die mraw pat sa 40,000 katba u Jason pat u la phet iap sha ri ki Ammon (2 Makabi 5:5-14). Hapoh ka jinglam lynti u Menelaus ia uba u la kyntiew pat sha ka jinglong Rangbah Lyngdoh u la rung shaduh ka jaka

kyntang tam jong ka temple, u da pyntngit sang la ka da kaba knia sniang ha ka duwan bad synreit da ka snam sniang baroh sawdong ka jaka, nalor kane u la lute noh ia ka duwan ksiar, ia ki khiew rupa bad ksiar bad kiwei de ki mar kordor kiba shongdor haduh 1,800 talent (2 Makabi 5:15-21). Haba la pura ka jingpynhiarkput, u sa leit phet sha Syria lem bad kane ka jinglute bakhraw na Ijipt bad Jerusalem.

KA JINGHIAR THMA BALAI IA KA IJIPT

"Ha ka por ba la buh un wanphai pat, bad un wan shaphang shathie; hynrei kan ym long ha ka por ba khatduh kumba ka la long ha kaba nyngkong" (11:29). Hadien ka jingpynkhreh bakhraw u Antiokhos u la leit hiar pat sha Ijipt. Ha kane ka jingleit u la dawa ia ka Ijipt ban aiti noh ha u ia ka Saiprus (Cyprus), ka Plessium bad kiwei pat ki bynta. Haba ia ki jingdawa jong u ym shym la kohnguh u la pyndem ia ka Memphis bad u la tur ruh sha Aleksandria. Hynrei hamar kane ka por ki syiem Ptolemy ki la lah phah ktien sha Rome ban wad ia ka jingiarap pyrshah ia U Antiokhos. Ka Rome ka la kloi lan ban pdiang bad phah ia ka kynhun shipai ban iarap. Kane ka kynkun shipai ka la mih na Saiprus (Cyprus) ia kaba la tip ha ka Kitab u Daniel kum ka Kittim "Ki lieng lapom na Kittim (11:30)" ban ia kynduh ia u Antiokhos uba la mut ban ai khublei ia ki. Ha kane ka jinglakynduh ha Aleksandria, U Popilus Laenas u la dawa ia u Antiokhos ban mih noh na Ijipt bad ban ym mushlia shuh ia ka kam hima ki khun ruid jong u. U Antiokhos u la jubab ba un da ia kren ia kane bad ki lok jong u hynrei u Laenas u la shim ia la u diengduh bad ruid la ka jylli sawdong la u Antiokhos ba un ym lah ban jam shabar ia kane ka jylli katba um pat kohnguh ia kane ka jingdawa. Ha kane ka jingleh u Antiokhos u la shah pyndem tdong bad u la hap ban mynjur. Kane ka hap pyndem niuhmat ha khmat u Rangbah shipai Roman ka la ktah ia u; "namarkata un sngewsih, bad un phai noh pat, bad un khih bitar ia kata ka jutang bakhuid, bad un leh katba u mon; un phai pat, bad un khmih sngewbha ia kita kiba kyntait la kata ka jutang bakhuid" (11:30).

Haba u phai pat sha la ka ri u la dap da ka jingbitar suda u la sdang ban pynshitom bein ia ki Jiw da ka jingpynshitom ba shyrkhei eh. Ki Jiw ba la hap noh, hapoh ka jingialam u Menelaus kiba la ialeh tyngeh ban pynkylla Grik lut ia ki Jiw bad pynduh la ka jingot sher ki la ioh ia ka jingsngewbha jong u. Katba ki para Jiw jong ki pat ki la shah leh bein sat. U Apollonius lem bad 22,000 ngut ki briew jong u la phah da u Antiokhos sha Jerusalem ban pynjot la ki Jiw. Shisien ba u la poi ha Jerusalem u la sdang la ka kam da kaba pynlap da ki hajar ki

briew ha ka nongbah u la pyniap ruh ia ki nongmane ha ka Temple, u la pynwai noh ruh ia ka jingmane bad leh niam baroh, u pynjot ruh ia ka nongbah bad thang da ka ding. Ha ka ain jong ka jingiap u Antiokhos u la dawa ia ka jingpdiang ia ka niam Grik bad ba la ka Temple yn pynkyntang sha ka Temple u Jupiter Olympus. Da kaba pynkawei ia lade bad u blei Jupiter, u la dawa ruh ia ka jingmane ia u hi. Kane ka long ka syrngiew ia kaei ba u Khrist lamler un leh ha ki sngi jong u (2 Thess.2:4). Dei kane ka jingpyntngit sang ia ka temple da u Antiokhos kaba la pynkha ruh ia ka jingialeh pyrshah da ki Makabies. "Bad ki riewiapom kin ieng ha ka liang jong u, bad kin leh sang ia kata ka jaka kyntang, ia kata ka kut baskhem kein, bad kin pynduh noh ia kata ka jingainguh thang kaba barobor, bad kin pynieng ia kata ka jingijli ba pynjot" (11:31). Hapdeng jong kaba kum kane ka jinglong baroh yn ym duh ki nongshet kylla ia ia ka jaitbynriew, ki briew kiban lasoh lok bad u nongshun ki Jiw. "Te kat ia kita kiba leh sniew pyrshah ia kata ka jutang yn pynkylla da ka jingshukor" (11:32). Kine ki jaitbriew ki long kum ki jong u Menelaus bad ki nongbud jong u. Hynrei ym baroh ki Jiw kiba ngeit ne kohnguh ia u namar la ong pat "hynrei kita ki briew kiba ithuh ia u Blei jong ki kin long kiba khlain, bad kiba nangjop" (11:32) bad dei kine ki riewngeit ba ieng skhem bad iaineh ba la niew ki bastad bad kiba shah pynshitom ruh. "Bad kita kiba stad hapdeng kita ki briew kin hikai ia shibun : pynban kin hap da ka waitlam bad da ka ding, da ka jinglong mraw bad da ka jinglute, bun sngi. Te haba kin hap, da kaba khyndiat ka jingiarap yn iarap ia ki: hynrei bun kin pyniasoh ialade bad ki da kaba arsap. Te katto katne na kita kiba stad kin hap ia kaban phrang ia ki, bad ban pynkhuid, bad ban pynlieh ia ki, haduh ka por jong ka bakut namar ba ka long ia ka por ba la buh" (11:33-35).

Ha kane ka jinglong jong u Antiokhos ngi dei ban iohi ruh ia ka dur bad syrngiew ia u Nongialeh pyrshah ia U Khrist kumba u Paul ruh u la lah iathuhlypa u ban mih ha kine ki por bakut ban pynshitom ym tang ia ki Jiw hynrei ia ka pyrthei hi salonsar (2 Thess.2:1-12, Jingpynpaw 13:1-18).

LYNNONG - 20

U SYIEM LEH MON - U MESAIAH KI JIW

"Bad uta u syiem un leh katba u mon; bad un pynkyntiew ia lade, bad pynkhraw ia lade halor ki blei baroh, bad un kren ia kiei kiei ruh ki ba phylla pyrshah ia U Blei ki blei : bad un manbha haduh ba la

pyndep ia kata ka jingbitar; namar ia kata kaba u thmu yn pyndep kein (11:36).

UEI UNE U SYIEM ?

Bunbah ki briew jong U Blei ki la mynjur lang, kumjuh ruh une u nongthoh, ba kane ka dkhot ka long kum ka pongshai kaba pyni ia ka jingkynriah u Daniel ha ka jinglohi jong u sha ki por ba sha jngai eh na ki sngi jong u. Ka jingpyrshang jong ki katto katne ki nongthoh ban pyni ba une u syiem u thew ia u Epiphanes kam iahap satia haba ngi tynjuh ia ka da ki jingpyni baroh shaphang une u syiem. Wat la u Epiphanes u la pynkyntiew ialade halor ki blei bad pyntngit sang ia ka temple hynrei ka long ka bashai na ki dkhot 40 haduh 45 ba une u syiem un shah ha ka jinghiar thma jong u syiem ka shatei bad u syiem ka shathie. Katba u Antiochus Epiphanes u la dei lypa u syiem ka shatei (kata u syiem ka Syria). Ka long namarkata kaba donkam ba ngin tip uei une u syiem u dei. Na ki jingkren baroh ba ngi lah ban iohi ha kine ki dkhot ka long ba ki jingjia ba iadei bad une u syiem kan long ha Jerusalem bad ha ri Israel bad ka jingong ba "un ym suidniew ia U Blei ki kpa jong u" (37) ka pynishai ba une u syiem un long u Jiw. Kane, ngi ngeit, kan wanrah sha ka jingpyndep ia ka jingiathuhlypa ha ka kitab Jingpynpaw 13:11 kaba kren shaphang ka jingmih u mradkhlaw napoh khyndew ia uba la pynshai ruh ba u dei u 'Nongiathuhlypa lamler' jong ka lynnong 19:20. Ngím dei ruh ban klet ba ki Jiw kin ym pdiang "Prophet" ia uno uno ruh u bymdei u Jiw. Dei shaphang une ruh ba u Isaiah u kren haba u ong "Namar ia ka Topheth la khreh la mynbarim, shisha kein la pynkhreh ia u syiem...."(30:33) bad "Me la leit ruh sha u syiem bad ka jingsleh..... bad me la pynpoh ialade haduh niamra" (57:9). Ka jingshisha ba u Isaiah u khot ia u u syiem ka pyni ba une u Prophet un ioh ruh ia ka kyrdan "Syiem" ha ia ka Ri. Ka bor syiem ka wan lyngba u syiem ki shiphew hima ka Iurope.

KI JINGLONG UNE U SYIEM

Kawei na ki jinglong batriem eh ba u Daniel u iohi shaphang une u syiem ka long ba u long u riew 'lehmon' (36). Ka mon lade ka long kaba shong tynrai ha une u syiem ha ka jingshisha ka long ka jinglong u soitan hi uba na ka daw jong kane kajuh ka pop leh mon u la wanrah ia ka jingkyliem (Is.14:12-17). Kane ka la long ka daw jingkhyllem jong ki babun bah ki briew. Ha ka jingshisha dei kane ka 'mon lade' ba khiem synshar kaba la long ka daw jong ki jingialeh pyrshah ha ka Balang bad ha ka jaitbynriew hi ha kine ki por. Wat la la ong ia u Herod Bakhraw ba ka long kaba eh ban shem ha ka history u briew

barunar kum ma u hynrei um lah satia ban kot ia ka jingpynpaw pura ia kata ka 'mon lade' kumba kan long ha une u syiem ki Jiw ia uba kin pdiang kum uta u Prophet bad u Mesaiah jong ki. U Antiokhus bad Herod ki long tang ki nongmuna ia uta u ban dang mih.

Ha kane ka jinglong basarong bameng ka dohnud jong u un pynkyntiew ialade palat pud kat ban ym suidniew ia kino kino ruh ki blei ne wat ia U Blei ki kpa jong u hi. Bad namar ba kane ka long ia kaba ia pyrsad mynsiem da u soitan hi kan lah ban roi haduh ka por ba la buh, "namar ia kata kaba la thmu yn pyndep kein" (36). Hapoh ita i por yn ym don ba lah ban pynsangeh ia u bad ia ong ba "un kren ia kiei kiei ruh kiba phylla pyrshah ia U Blei ki blei". Ngim ym kiet ba ka jingkren bein blei ka long ka dur tynrai jong ka hima ne synshar mrad khlaw (Jingpynpaw 13:5) namarkata une u syiem u iadei shibun eh bad u "Nongiathuhlypa lamler."

La ong ruh ba une um suidniew "ia ka jingkyrpad (jingkwah - KJV) ki kynthei" (37). Kane ka lah ban don ka jingiadei bad ka jingangnud ki longkmie Jiw shilynter ba kin ioh long ka nongpun nongkha ia u Messaiah. Ha kawei pat ka liang don ka jingngeit ba ka long ka jingkwah ki kynthei ban long ki tnga jong une u syiem. La ka long ha kano kano ka dur ka long ka bashai ba un ym allad ia kaba kum kata. Ha ka kitab Jingpynpaw ia pyni ia une u syiem kum "u mradkhlaw uba kiew noh na kata ka khyndew" (Jingp.13:11). Kata ka mut ba un long uba mih pat na ki balap kumba long ha ka jingjia ia u Saul bad ka shwar ha Endor (I Samuel 28:9-14). Kane ka long kata kaba u Paul ruh u thoh da kaba ong. "Ka jingmaian ka jingbymniew hukum...... ka jingtrei u soitan... ka jingshukor ka jingbymhok.... ka jingtrei ka jingbakla ba kin ngeit ia ka lamler" (II Thess.3:7-12). Hapoh kane ka mynsiem 'mon lade' yn ym don eiei ruh ban ong hynrei tang ban pynkhraw ialade (37). Dei une u ban long u nongiarap ia u Khrist lamler, lane u nong pyntreikam ia baroh ki ain u nongialeh pyrshah ia U Khrist kumba ka Kitab Jingpynpaw 13 ka pyni.

UN BUROM IA U LEI THMA

"Hynrei ha ka jaka jong u un burom ia u blei thma : bad ia u blei uba ki kpa jong u kim shym ithuh un burom da ka ksiar, bad ka rupa, bad da ki maw kordor, bad kiei kiei ruh kiba itynnad" (38)

Kane ka dkhot ka pynshai ia ngi ba wat ia ki Jiw ki ia hap ban iai ialeh thma hynrei kim ju poi ha ka pud ba kin mane blei ia ka. Une pat u syiem u ban mih un pynksan ia ka thma ha ki babun ki rukom

bad baroh ka jingmih na ka hima un pynlut ha kaba thaw tiar thma bad pynbiang atiar ia la ki phud ki pyrton. Haba u la biang la ka jingkhreh un laleh thma ia ki kut baskhem da ka bor u blei nongwei" (39). Hangne ngi sngewthuh ruh ba une u syiem Jiw u ioh ia ka jingkyrshan jong u khliehduh ki shiphew hima ha kaei kaei kaba u leh kumba ka Kitab Jingpynpaw 13 ka iathuh ia ngi. Kita kiba kyrshan bha ia kane ka rukom treikam (policy) jong u kin kiew ha ka kyrdan bad ioh synshar halor shibun lem ruh bad ka kular ba kin ioh ka bhah bakhraw ha ka khyndew Isreal.

Ngi ngeit ba ka dei kane ka rukom treikam jong u kaba pynkhih bitar ia u syiem ka sathie (u Ijipt lane u Saudi Arabia) ban kiew ialeh ia u bad kumjuh ruh ban ringpah ia u syiem ka shatei (u Rushia) ban hiarthma syndon pyrshah ia u. Kane ka lah ban jia hamar pdeng ka por jynjarbah bad bteng syndon shaduh ka Armagedon. Ngi lah ban iohi ia ka dur hiar thma u syiem ka shatei ha ki dkhot 40 haduh 43. Hamar kane ka por ba la shong shit bha ka thma bad ka shiteng ka Jerusalem ka la kyllon (Sekharaiah 14:2), kan mih sa kawei pat ka jingjia bad kata ka long ba ki bor mihngi ia kiba la tip kum "ki syiem mihngi" (Jingpynpaw 16:12-16) kin hiar thma sha Jerusalem bad kin ther bom ruh ia u Syiem ka shatei kat ban pyntroin ia u ha ki nongbah jong u (Ese 39:6). Ha kane ka jinghiarthma jong kane ka bor bakhraw, u syiem ka shatei, yn shem ba ki Libia bad ki Ethiopia kin long ki nongiarap katba u Ijipt pat un shah lute jur ka spah (43). Bad hamar ba, u syiem shatei, u mut ba u la skhem ka jingjop hangta ka jingkhyllem jong u kan wan (44) kumba u Esekiel ruh u iohi shai (Pule Esekiel 38:1 - 39:16). U Daniel bad u Esekiel ki ai ia kajuh ka dur jong ka rukom ne dur hiar thma u syiem ka shatei.

KA ARMAGEDON

Kane kan long ka thma ba khatduh ba ngin iohi ha kane ka pyrthei jong ngi hapoh kane kajuk ba mynta ha kaba ki bor na shathie, na shatei na Mihngi bad na Sepngi kin iatur baroh sha Jerusalem ban ia knieh ia kane ka nongbah bad ka ri hynrei baroh kin mad la ka jingbishar batriem U TRAI U BLEI BADONBOR BAROH haba da lade hi un wan hiar ban ialeh ia kine ki bor pyrthei baroh (Sekharaiah 14:1-5-7). Dei ha kane ka por haba U Khrist Lamler bad u Nongiathuhlypa lamler ki la iadon lang ha kajuh ka jaka bad shajan bakut jong ka thma Armagedon ba kine baroh ar kin shah kem bad shah bret syndon sha ka pung ka ding khlem da bishar shuh namar ki long kiba la lah rem lypa bad ba la pynmihpat na ki baiap, ym kum kita kiwei ki ban dang leit sha ka jinglap bad ap la ka jingbishar (Jingpynpaw 19:20).

LYNNONG - 21

KA KITAB BA LA PYNDAIT LAHA

"Te ha kata ka por un ieng u Meikhal, uta u rangbah bakhraw uba ieng na ka bynta ki khun ki briew jong me: bad kane long ka por ka bajynjar, kat kata ym shym la don naduh ba la long ka jait bynriew haduh kata ka por; bad ha kata ka por yn pynim ia ki briew jong me, ia kat u ban shem ba lathoh ha kata ka kitab" (Dan.12:1)

KA THMA HA BNENG

Kane ka lynnong 21 ka don ka jingiadei bad ka lynnong 12 jong ka kitab Jingpynpaw. Ha kane ka lynnong ruh la kren shaphang ka thma ha bneng (Jingpynpaw 12:7). Kane ka mut ba baroh ar kine ki lynnong ki kren ia kajuh ka jingjia kaba jia ruh ha kajuh ka por. Wat klet ba kane ka lynnong ka don ka jingiadei ruh bad ki thma ne jingjia ba ngi la pule ha ka lynnong 11 u Daniel. Ka Kitab Jingpynpaw bad ka kitab U Isaiah ruh ki pyni ba ka long ka por jong ka jingjynjar bah ia ki Israel ha ka ri jong ki ia kaba u Jeremaiah u khot "Ka por jynjar u Jakob" (Isaiah 26:15-18, Jeremiah 30:7). Kane ka jingjynjar ka sdang na kata ka jinghiarthma u syiem ka Shatei (U Rushia) ha kaba shiteng ka Jerusalem kan khyllem ha ka bor jong u kumba u Prophet Sekhariah ruh u iohi (Sek.14:1-2). Nalor kata sa ka jingshahshop u soitan bad ki angel jong u na ki jaka bneng ha ka jingialehthma bad u Maikhal, kiba la kylla long ruh ka daw bakongsan ia kata ka jingpynshitom batriem eh ia ki Jiw ha kata ka por da u Khrist Lamler bad u Nongiathuhlypa lamler (U Khlieh ki shiphew hima bad u Syiem Lehmon ki Jiw). Ia kane ka jingshah pynshitom bein ki Jiw u Isaiah bad Ioannis ki iohi ha ka shnop (symbol) jong u lakjakor bad ka briew (Is.26:17-18, Jingpynpaw 12:1-17). Ka por ha kaba kane ka jia ka long hamarpdeng jong ka jingjynjar bah (lai snem shiteng hadien ka jingpynskhem ia ka Jutang ba shitaiew ne 7 snem - Dan.9:27). Na kine ki lynnong ba ngi puson ngi dei ban sngewthuh ba ki thma ba jia ha kane ka pyrthei jong ngi ki long na ka daw ba don ka thma hangtei ha ki jaka bneng. Lada kam long hapdeng ki angel U Blei bad u soitan ka long pat hapdeng kine ki syiem jingdum hi bad kane ka wan paw ha ki thma jong ngi ha kane ka pyrthei (Dan.10:12-13, 19-21). Na ka daw jong ka jingshah jop u soitan ha u angel Meikhal, kumta ruh ka sa khyllem u syiem ka shatei (Dan.11:45) bad hadien lai snem shiteng kan khyllem sa da u Nongialeh pyrshah ia u Khrist bad u Nongiathuhlypa lamler bad ki hima ka pyrthei baroh kiba leit hiarthma ia ka ri Israel (Joel 3:1-2, Jingpynpaw 19:11-21). Kane ka

long ka jingkut ka thma Armakedon (Jingpynpaw 16:12-21) kaba la sdang naduh ka jinghiarthma u Syiem ka shatei U Rushia (Esekiel 38:1-39:16) ha ka pdeng jong ka jynjarbah.

La hapdeng ka jinghiarthma da ki ri ka pyrthei bad hapoh ka jingtrei ba jubor ki bor ka dujok hynrei ka jaitbynriew Israel kan ym duh jait satia namar ka jutang U Blei bad U Abraham (Jenesis 12:1-3) ka dei ban ieng. Kine ki ban pynneh symbai ia ka jait bynriew Israel ki long na kito ki bangeit bad pdiang ia U Jisu kum u Mesaiah jong ki ia kiba la ong "Kiba ia ki kyrteng jong ki la shem ha ka kitab" (Dan 12:1) bad ia kiba u Ioannis u iohi ha ka shnop jong kato ka briew kaba phetrieh sha ka ri khlaw ha ki sngi jong ka jingjynjarbah (Jingpynpaw 12:14), ia kiba la batai ruh da u Isaiah kum i jingpynsah barit. (Is 1:9, 10.16-23, 11:11-12). Ngin ym klet ba ha ka history jong ki kynja bynriew ladon bun ki syiem bad nongsynshar (Pharoah, Haman, Senakherib, Hitler, bad ki Arab mynta) kiba la pyrshang ban pynduh jait ia ki Israel hynrei kim shym la lah bad kin ym lah. Ka jutang U Blei bad u Abraham u Isak bad u Jokob kadei ban ieng.

DON RUH KA JINGMIHPAT

"Bad bun na kita kiba iohthiah ha ka dewmet ka khyndew kin kyndit, kiwei sha ka jingim bymjukut, bad kiwei pat sha ka jinglehrain bad ka jingjah burom bymjukut..." (Dan.12:2-3)

Hangne u Daniel u pynpaw (lane u Angel u pynpaw ha u Daniel) ia ka jingmaian ka ban jia ha ka por pdeng jong ka jingjynjarbah. Kynmaw ba u angel hangne u kren tang shaphang kiba "bun" bad ym "baroh" kaba thew ia ka jingmihpat baar ne khatduh (Jingpynpaw 20:11-15). Kane ka mut ba u angel u don ha ka jingmut jong u ia ka kynhun ki riewngeit ki ban mihpat ha ka pdeng jingjynjarbah ki ban long ka bynta jong ka jingmihpat banyngkong (ia kaba la tip kum ka jingryntih ba 4). U Ioannis ruh u pyni ba yn don na ki riewngeit kiban shah lehrain hakhmat jong U Trai na ka daw jong ka jingim bymsuidniew ha ka jingiadei bad ki kam jingpynim ia ki mynsiem (I Ioannis 2:28) Hynrei u Gabriel u pynishuh ba kito ki bastad ki trei ban jop ia ki mynsiem bad namarkata ka kyrdan jong ki kin long kum ki jingshai ha ka sahit bneng bad kum ki khlur junom kin tynshain (12:3-4), bad kynmaw ba U Jisu ruh u pynskhem ia kane haba u kren shaphang ka kyrdan ha ka hima U Kpa (Mathaios 13:43). Ha kano ka rukom phi kwah ban mihpaw hakhmat U Trai ? Jied hi maphi.

Hynrei shaphang ba yn don na ki riewngeit ki ban mihpat ha kata ka por u Isaiah ruh u la lah iohi lypa : "Ki ba iap jong me kin im; ka

met iap jong nga kan mih. To peit bad to rwai, phi kiba shong ha ka dewmet, namar ka umjer jong me ka long kum ka umjer ki jhur, bad ka khyndew kan bret noh ia ki baiap" (Isa.26:19). U Isaiah uda kdew ruh ba kane kan jia ha ka por ba kata ka briew ba punkhun kan shah ia ka jingpynjynjar (Is.26:17-18) bad u Isaiah hi ia lade un mihpat ha kata ka por. Ka jingpynkylla na ka Bible phareng (KJV) kan iarap ia ngi ban iohi khambha; "Ki baiap jong me lem bad ka met iap jong nga kin ia mihpat..."

Ngin ym khet ba ka Kitab Jingpynpaw ka iathuh ia ngi ba kita ba la shah iehnoh ha ka jingrongnoh ki leit sha ka jingshah pyniap ha u Khrist Lamler bad la iohi ia ki kum ki mynsiem ba ud ha ka duwan ha ka jingplie ia ka jingpyndait laha ba san bad ia kiba la kyntu ban ap shipor (Jingp.6:9-11 ianujor Mt.25:10-13). Ha u Mathaios la iohi ia ki kum ki theisottl babieit kiba ha ki mynsiem jong ki ki la ia leit tied jingkhang ha ka kamra u Nongleit kurim hynrei ym shym la ai lad shuh. Ka kyntien "ngam ithuh ia phi" hangne dei ban sngewthuh kum ka jingpyni ba kim dei shuh ka bynta jong ka Nongleit kurim. Ki dang ioh hi ia u Mynsiem hadien ka jingrongnoh hynrei ki la hap leit ia ka lynti jong ki martyr ha ki kti u Khrist lamler. Ia kane ka jingong "ngam ithuh ia phi" ym lah ban pynia ryngkat bad kito ia kiba la ong: "Kiba ju trei bymman" (Mt.7:21-23). Kine ki long pyrshah ki bymngeit bad ki nong ialeh pyrshah ia U Khrist Jisu. Hynrei lada phin phai biang sha ka Kitab Jingpynpaw phin shem ba la iohi ia ki kum u paidbah byllien bym lah shuh ban niew uba kup ia ki linen bani bad balieh (Jingpynpaw 7:9-17). Ba la kren lang ia ki bad ki 144,000 na ki Israel ka long namar ba ia kine la iohi da u Ioannis ha ka shnop (symbol) u khunlung ba kata ka briew ka pun bad kha bad la rong noh ruh sha bneng. Katba u dang sah ryngkat ha kane ka pyrthei u long ka burom bad ka bor jong kane ka briew ne ka balang Israel (12:1-5). Dei hamar ban sa rong noh ia u ba la jia ruh ka jingmih pat kine ki martyr. La ngeit da ki bun bah ki briew jong U Blei ba dei kine ki 144,000 ki Jiw ne Israel ki ban pyndep ia ka kam ialap ha ka pyrthei hadien ka jingrongnoh. Namar dei sa tang ma ki ha kata ka por kiba dang don ka jinglaitluid na ka daw jong ka jutang (Dan.9.27). Barobor ka jingmihpat bad ka jingrongnoh ki ju ia jia ryngkat ryngkat.

KA JINGPYNPAW KA DEI IA KI POR BAKUT

"Hynrei me, Ko Daniel to tap ia ki ktien, bad to pyndiat laha ia ka kitab, haduh ka por jong ka bakut kein; bun kin long ki ban phet shane shatai, bad ka jingtip kan roi" (Dan.12:4).

Kane ka kitab hangne ka long ka kitab u Daniel hi baroh kawei ia

kaba ym shym la lah satia ban shemphang da ki riewkhuid jong ka Testament Barim hynrei ia kaba la sdang ban sngewthuh tad haduh haba U Jisu hi, u Khun Langbrot jong U Blei, u Sing na ka jait Judah u la wah mih paw sha kane ka pyrthei bad uba lasdang ruh ban kren na kane ka Kitab (Mt.24:15-22). Kumba u Daniel u kren shaphang kiei kiei ba iadei bad ki por jingjynjarbah, kumta ba la iohi pat ruh ha ka kitab Jingpynpaw ba tang U Jisu hi Uba lah ban plied ia kane ka Kitab, ban ai ia ka jingshemphang bad ban wanrah ruh sha ka jingpyndep la kiei kiei ba la iathuhlypa hangne (Jingpynpaw 5:1-5). Ngi mynta, ki riewngeit jong ka Jutang Bathymmai, ngi long ki nongpynshai ia ki (Deut.29:29; Jingpynpaw 1:3).

KA LEIT KA WAN BAD KA JINGROI KA JINGTIP

Nalor ba u angel u iathuh ba kane ka jingiathuhlypa ka iadei bad kine ki por bakut u pyni ruh ba ha kine ki sngi jong ngi kan don ruh ka leit ka wan bajur da ki bynriew ha ka pyrthei (na kawei ka ri sha kawei pat) Kane ka long mynta kaba jia ha pyrshah ki khmat jong ngi. Kawei pat ka long ka jingroi ka jingtip - kane ka jingtip ka la long ha ki liang baroh - ka jingtip ia ka met briew, ka jingtip ia ki khlur ha katei ka haw haw, ka jingtip kat ban leit kiew shatei sha ka haw haw bad ban ia pyrshang ban iathaw shnong ha katei ka sahit bneng. Yn ym lah ioh kitab ban thoh pat ia ka jingtip ba u briew u la pynpaw mynta - Ah! La wan urlong shisha ka jingong u soitan ha ka kper Eden "phin long kum ki blei" (Gen.3:5). Kine ki dak ki kren shai ba ngi la poi ha ka por bakut. To ngin pynkhreh!

LYNNONG - 22

U ANGEL HA KI JAIN LINEN

"Ynda kumta nga U Daniel nga la khmih, bad, hakhmih, la ieng arngut kiwei pat, uwei harud ka wah ha kane ka liang, bad uwei pat harud ka wah ha katai ka liang. Te uwei u la ong ha uta u briew uba la kup jain linen, uba la don halor ki um jong kata ka wah, sa katno kan long haduh ka bakut jong ki jingphylla ? Bad nga la iohsngew ia uta u briew uba la kup jain linen, uba la don halor ki um jong kata ka wah, mynba u la rah ia ka kti kamon jong u bad ia ka kti kadiang jong u sha bneng, bad ba u la smai ha uta u baim ha la karta ba kan long shipor, ki por bad ka shiteng; bad ynda ki la lah pynduh ia ka bor

jong kita ki briew ki bakhuid, ia kine baroh yn sa pyndep" (Daniel 12:5-7)

Ka jingiohi ba khadduh jong U Daniel ka long ia une u briew bakup ha ki jain linen bad u ieng halor ki um u da rah ruh la ki kti sha bneng bad smai ha uta uba baim ha la karta. Une u briew u long ujuh ba u Ioannis ruh u iohi ha ka lynnong 10 Jingpynpaw. Une u long U Trai Jisu Hi. Dei tang ma u uba don ka hok ban smai. Kane ka jingjia ka jia hamar pdeng ka jynjar bah, ia kane la pynshisha da kata ka jingkylli ba uwei pat ha kawei ka liang jong ka wah u la kylli shaphang ka jingslem jong ka por ba ki riewkhuid kin shah shitom, ka jubab ka long "Shipor, ki por, bad ka shiteng", kata, laisnem shiteng. Kane ka long kata ka por baeh tam ia ki bynriew ka pyrthei kaba hap hapoh ka bynta ba ar na ka por jynjar bah ba hynniew (7) snem (Dan.9:27). Ha ka kitab Jingpynpaw la pynpaw ia U Jisu ha ka burom ne la batai bniah ia ka burom bakhraw, uba la mihpaw ban pynshisha ia ka jinglong trai jong u halor kane ka pyrthei.

U DANIEL U LYNGNGOH

"Bad nga la iohsngew, hynrei ngam shym sngewthuh" ynda kumta nga la ong, Ko kynrad jong nga, kaei kan long ka bakut jong kine kiei kiei ruh?" (Dan.12:8)

La u Daniel u la pyrshang ban ioh jingsngewthuh shaphang kane ka por ba la iathuh hynrei ym shym la ai jingshai shuh bad la shu iathuh ba ka long ia ka por bakut bad ba ia ki ktien baroh la lah pyndait laha. Dei tad haduh ka por u Ioannis ha ka dew lynnong Patmos ba la pynshai bniah sha kane ka Kitab pyndait iaha bad kumno ruh ba la ai bor tang ha U Jisu ban plied bad pyntrei kam ia kita baroh ki jingiathuhlypa (Jingpynpaw 5:1-5). Nalor kata baroh la pyni ne iathuh ia u Daniel ia ka dur salonsar ka ban long hapdeng ki bynriew ha ka jingiadei bad U Blei. "Bun kin pynkhuid ia lade, bad pynlonglieh ia lade, bad yn phrang ia ki, hynrei ki bymman kin iaileh bymman, bad yn ym don na ki bymman uban sngewthuh hynrei kita kiba stad kin sngewthuh" (Daniel 12:10). Kane ka long ka dur ba ngi iohi ha ka pyrthei mynta (Jingp.22:10-11)

KI 1335 SNGI

Ha ka dkhot 11 u la iathuh ia ngi ba ka por naduh kaba pynsangeh ia ka jingknia ainguh bad pynieng ia ka jingijli ba pynduh ha ka Temple ki Jiw haduh bakut ka jynjarbah kan long 1290 sngi bad la pynlang shuh sa 45 sngi bad baroh ki long 1335 sngi. Ngin

sngewthuh ia kine ki sngi kumne .-

1260 sngi ki long beit ki lai snem shiteng ka jingjynjarbah, 30 sngi pat ki long ka por jingpynkhuid ia ka Temple (Malakhi 3:1) bad ki 45 sngi basah ki long ka por ka jingpynwai ia ka Armakedon bad jong ka jingbuh beit ia ka jingsynshar jong ka HIMA JONG U (Isaiah 9:6,7)

Kita kiba ka jingim jong ki ka iai bteng shaduh katei ka por kin long shisha ki basuk namar da la ki khmat kin iohi ia kaei ba U TRAI U LEH.

IAI SHAKRI

"Hynrei to iaileit ma me haduh ka bakut, namar men ioh shongthait, bad men ioh ieng ha la ka bynta, ha kaba kut jong kita ki sngi" (Daniel 12:13).

Ia ki briew jong U Blei ym don por ban pynsyrwa, hynrei kumba U Trai u ong "nga la thung ia phi, ba phin ioh iai leit bad seisoh..." (ioannis 15:16) bad ba kiwei pat ki ktien u ong, "To phin khaii tad ynda nga wan" (Lukas 19:13), kumta ki shakri U Trai ki dei ban trei minot Ha U Blei, ka jingalhia ka long ka pop. Lada phi long ki shakri U Trai bad phi jaipdeh ban leit sha ka kam ba lathung ia phi, yn shem ia phi ha ki kam ka pyrthei. Na kane ka daw la kyntu "siewspah ia ka por" (Eph.5:15-16). U Daniel u long ka nuksa ba tyngshain eh ha ngi namar ka jingiaitrei minot jong u, wat haba u la shongthait na ka kam ka hima. Namar kane ka jingiai neh bad minot jong u u la iohpdiang ruh ia ka kular bad un ioh la ka bynta ha ka Hima U Blei

To ngin iatrei minot ia ka kam U Trai ba ngi ruh ngin ioh ia ka bainong hok bad ia ka bynta ha ka hima U Blei (Lukas 19:17)

KA BAKUT

PUBLISHED BY :-

Mr. B. Diengdoh
(B.A. BTH.)

DISTRIBUTOR : -

SHILLONG STATIONERY BOOK SELLERS.

Synod House Complex, First Floor, Room No. 28-29
Mawkhar Shillong - 793002
(Phone No. 243319)